

1. Huetij s. petri Dan: / quæstiones
de concordia rationis et fidei, Franco-
furti 1719
2. Hülsemann s. Joh. s. de auxilijs
gratie, Francof. 1705.
3. ——— de veteris et novi testa-
menti natura, Lipsiæ 1719.
4. Jeger s. Joh. Wolffgang s. theologia
moralis, Tübingæ 1719
confutat 1719.

3

JOHANNIS HÜLSEMANNI,
D. & Prof. P. Consistorii Elect. Assess.
ad D. Nicolai Pastoris Lipf. &c.

DE
VETERIS ET NOVI
TESTAMENTI
NATURA.

LIPSIAE,
Apud IOH. MARTINUM BURGKMANNUM,
In Collegio Paulino M. DCC. XIV.

JOHANNIS HÜLSMANNI
D. & Prof. P. Confessorii Elect. Assq.
et D. Nicolai Pastoris Lips. &c.
DE
VETERIS ET NOVI
TESTAMENTI
NATURA

LIPSIÆ
Apud ION. MARTINUM BERGMANNIUM
in Collegio S. Nicolai M. DCC. XLV.

כאיהם

C A P. I.

DE PARONYMIA.

Ratio tituli: Hebraei כְּרִיתוּת, Syr. כְּרִיתוּקִי, in Talmud Graeca. Διαθήκη. Latini Testamentum: Geraani Testament: Belge Verbond. Biblia an ad naturam Foederis, an Testamenti accedat?

§. I.

DE Veteris & Novi Testamenti natura, quando titulum fecimus, Vocabulum naturæ non Physicæ; sed Metaphysicæ pro rei essentia & quidditate acceptam volumus. Id, quod ex ea causa referimus, quia ex Philosphi lib. 5. Metaph. c. 4. didicimus hanc vocem esse ἐν τῶν πολλῶν λέγεσθαι. Sed ἀνεπιπροσώπις καὶ παλαιὰ ad propositum accedimus. Ubi peruestigata nominis definitione per causarum, aliasque cellulas topicas ad rei cognitionem, constituta finitione, venimus. Deus adspiret ceptis!

§. 2. Atque ut a Paronymia initium faciamus, sancta Prophetarum, Evangelistarum & Apostolorum monumenta vocantur כְּרִיתוּת, cui Avenarius in Lexico, & Marcus Marinus in Arca Noe, nullam assignat radicem. Schindleri vero & Buxtorffii Lexica deducunt a כְּרִית elegit, seligit: sicut כְּרִיתוּת a כְּרִית. Rationem denominationis hanc datus, si significationem Testamenti (quæ tamen rarissime convenit, ideo & rectius nonnulli per Foedus vertunt) spectes quod testator in conscribendo hærede electionem instituat: Sin vero Foederis, quod כְּרִיתוּת sit res, quam finitionibus

naturam Fœderis, quam Testamenti accedant, aut contra? *Matthias Flacius Illyricus in præfat. ad Lect. glossæ compendiarie in N. T. præmissa ostendit sanctum Dei cum hominibus pactum participare & de Fœdere & de Testamento; Inde 10. convenientias cum Fœdere, & 8. cum Testamento adducit. Tandem ob suavissimam hanc mixturam Fœderis & Testamenti d. l. vocat Biblia Testamento Fœdus, *Drusus, Franckeræ Professor o. iim. celeberrimus, in Com. ad Gen. c. 90.* asserit פקודים semper significare *συνθήκη* i. e. pactum, fœdus: Testamentum vero in lingua Magistorum dicitur *ברית*. Ideo per Fœdus rectius verti nonnulli purant: sed putant. Quippe, quod actus illiusque monumenta, quibus Deus se generi humano propitium promissit, talia præ se ferant requisita, quæ ad Fœdus referri non poterunt, in quo convenitur, ut conserventur, non destruantur homines. In divina vero hac *διαθήκη*, mors intervenit Testatoris, quemadmodum id late tractat Apostolus *Heb. 9.* Confer *Gal. 3, 5.* ubi Apostolus similem tractat materiam, & ibi hunc actum comparat actui Testamentario.*

§. 6. Verum enimvero dicat aliquis, si mors testatoris ad vigorem testamentariorum tabularum requiratur, Veteri Testamento haud conveniret, quod Testator i. e. Jesus Christus, non morte confirmavit. Ad quam objectionem hoc habe. Licet in V. T. non sit mortuus Deus, habuit tamen vicarios, nempe animalia, quorum sanguis est sanguis Fœderis, Et decreto divino dicitur agnus occisus, *απὸ κατὰ βαλῆς κέρμας Apoc. 13, 8.* Adhæc. Posito, sed non concessio, hæcæ divina Testamenta non sustinere posse examen Juridicum, non tamen infirmantur. Si enim Imperatori hoc præstat potestas legibus soluta, ut testamentum ejus quomodocunque factum valeat. Quippini *ἀρχὸν τῶν βασιλέων* tali privilegio fruatur? Vide *Grotii Florum Sparsionem ad Jus Justinianum l. 2. Instit. 1. 17.* quibus modis Testamenta infirmantur. Ubi ad Procopii *Cæsariensis ἀνέκδοξα* nos ablegat, qui nos non uno loco docet, hunc Justinianum, & ex epistolis, & ex illegitimis testamentis hæreditates adiisse plurimas.

§. 7. Illud ergo pactum magis ad Testamenti spectat naturam; Interim nulli dicam scribemus, qui per Fœdus interpretari velit. Requisita enim & Fœderis & Testamenti habere non negamus.

Plura qui de hoc desiderat: Adeat Virum de tota Ecclesia Christi, & de me etiam meritissimum Dn. D. *Dorscheum*, Præceptorem meum Patris instar ætatem observandum, *Part. 1. Theol. Zachar. disp. 2. Andr. Rivetum in Isagog. ad Scripturam S. Hugonem Grotium Pref. in Evangelia: Heinsium in Exercitationum Prolegomenis.*

§. 8. Dicitur Testamentum V. & N. (1) a diversitate temporis, quo scripta sunt. Illud enim literis mandatum, antequam in carnem venisset כְּתוּבָה וְהַיּוֹם, desiderium omnium gentium. Hoc vero post ejus incamiationem. (2) a diversitate obligationis & durationis Ebr. 8, 13. *Per hoc quod dicit Novum, antiquavit prius. Porro quod antiquatur ac senescit, in propinquo est ut evanescat. Non tamen inde sequitur, quia sub V. T. Novum nondum solenniter promulgatum fuerit, quod hujus virtus, efficacia & fructus ad stirpem generis humani, & sanctos Patriarchas non sese extenderit. Credimus enim nos salvos futuros, si causam principalem & promeentem spectes, καθ' ὃν τρόπον καί κεν* Ⓞ, *Actor. 15, 11. Vide Chemn. Part. 3. L. L. CC. p. 234.*

CAP. II. DE SYNONYMIA.

Testamenta vocantur Instrumenta, Pandecte, Digesta. Tertullianus Jurisperitus, V. T. prisca Lex. Turcæ & Imperatoris literæ sacra. Alia Synonyma. Habbiblib dicitur R. Azaria. Cur Canonica? Canones Apostolorum suppositi.

§. 1. Hæc duo divina Testamenta frequentissime apud Hieronymum & Augustinum sortiuntur nomen Instrumentorum, quippe quod instruat hominem in divinis, & utilia sint ad doctrinam, ad redargutionem, ad correctionem, ad institutionem, que est in justitia. *Pandecta* vocantur a *Cassiodoro* l. 1. *Instit. c. 15.* & *Beda* l. d. *sex etat. sub fin.* Omnia enim ad salutem necessaria continent. & ex his tanquam ex cornu copiz depromere licet, *ἡ ἀρχὴ ἢ ἡ ἐκ τῆς δεξιᾶς ἀνδραπ* Ⓞ, *πρὸς πᾶν ἔργον ἀγαθὸν ἐκνήσιον* Ⓞ *2. Tim. 3, 17. Terullig.*

Juliano dicatur *Digesta* ad imitationem *Pandectarum Juris Civilis*,
 quas, cum in artem quandam redegerit, *Salvius Julianus*, primus *Dic-*
gestiva nominavit, teste *Alciato in Rub. C. d. Edendo*. Et forsitan huc
 sanctum *Patrem* respexisse non est absolum. Fuit n. *Juris Romani*
 longe peritissimus, quam nemo alius *Patrum*. Quo circa tam frequen-
 ter loquitur cum *JCtis*, ut vel ex illo *tertio libro de Prescriptionibus*
 patet. An vero autor sit edicti *Tertulliani*, nostrarum non interest, nec
 est hujus loci. V. T. *Hieronymus in Prologo Galeato*, veterem aut pri-
 scam legem vocat, legis nomine generalius accepto, quæ continet lo-
 gem proprie dictam, *Prophetas & Hagiographos*. In lata hac signi-
 ficatione accipitur a *Christo*, quando ait: *In lege vestra scriptum est*,
Luc. 10, 26.

§. 2. Absque ephitheto vocatur V. T. (quod verbum ratione
 identitatis ad N. T. referendum) *Joh. 5, 39. 2. Tim. 3, 16. γραφή*, tan-
 quam illi libri soli meriti sint, ut scriberentur: *Codex sacer* alias vo-
 catur *γραφή των αγίων*, *Rom. 1, 2. ιερα γραμματα*, *2. Tim. 3, 15*. Non qui-
 dem eo sensu, quo *Turca* suas literas vocat *sacras*, *Radzivil. Ep. 4. pag.*
244. Peregr. Jerosol. vel quemadmodum *Imperatorum literæ sacre*,
caelestes & divales dicebantur, teste *Chrylost. Orat. ad reditum rom. 5.*
Justinian. nov. 8. c. 1. & nov. 114. in fin. Sed quod sanctissimo S. S. impetu
 scriptus, de sanctissima Dei voluntate & essentia nos instruat morta-
 les. Vocatur & passim libri *authentici, Dei, Scripturæ Deificæ Codic-*
es sacri, & quis quæso omnia nomina in promptu enumerare potest?

§. 3. Vulgo dicitur *Biblia*, quod nomen non solum in *Græca*,
Latina, & *Germanica* lingua obtinuit: Sed *R. Azarias l. 3. c. 9. fol. 53.*
 non dubitavit scribere *Habbibliab*: tanquam solus sit liber literæ sa-
 cræ, & reliqui gentiliū libri in comparatione ad has, etiam si de *Diis*
 tractent & alias dicantur *ιερα και πανδημα γραμματα*, nulli sint.
 Vocatur & *Scriptura Canonica*, ubi ratio appellationis dubio procul
 desumta est ex *Psal. 19, 5. In omnem terram*, inquit *David*, *exivit* ⲓⲛⲓⲣⲓ
regula seu norma eorum, quod *Apostolus LXX.* securus, *Rom. 10, 18.*
per φωνήν vertit. Respicitur & ad *Gal. 6, 16.* quando *Apostolus* de
 sua doctrina effatur *εσοι τῶ κωνῶν ὑποσχισησσι, pax super illos*.
 Ita ad *Phil. 3, 16.* legimus *Apostolos ἀπὸ τῶ σοιχῆν κωνῶν*; & *2. Cor.*
10, 17. doctrina *Apostolica* vocatur *κωνῶν*, cujus *μετρον* Deus *Paulo*
 partitus est.

§. 4. Nu-

§. 4. Nugas ergo vendunt, qui contendunt Scripturam eo pacto dictam fuisse canonicam, quo dicuntur *horæ canonice*, *satisfactiones canonice*, aut sicut *κατὰ Ἰνπία, γὰς ἑβες ἀργαί* Tit. 1. 12. dilapidantes patrimonia Ecclesiastica nuncupantur *canonici*. Non enim Scriptura canonicam auctoritatem per canonem alicujus Concilii accepit, licet canones, quibus Apostolorum nomen suppositum, hoc asserant. Etenim hos esse hypobolimæos jamdudum agnovit *Gelasius Papa dist. 15. Can. Sancta Romana*, & quidam *Isidorus apud Gratianum dist. 16. Nec est, quod Sixt. Senens. Bibl. S. l. 2. iii. Clementis canones Apostolici* tale *σοφὸν φάσμα* adhibeat, distinguendo inter illos, qui ab hæreticis conficti & merito a Gelasio rejecti; & inter illos, quos Clemens ab Apostolis acceptos, Græce scripsit, in hæc verba incipientes: *Ἐπίσκοπον Θεοῦ χειροτονέω* &c.

§. 5. *Baronius*, aliam elabendi rimam querens, dicit verba *dist. 16. apud Gratian.* non esse genuina, & opponit alteram editionem. Sed cur illa editio, quæ ex Toletanæ Ecclesiæ manuscripto Romam missa, exscripta est, rejiceretur, & vulgatis exemplaribus cederet, prægnantes non adducit causas, quas vide refutatas apud *Rivet. Crit. S. l. 1. c. 1. p. 108. seqq.* Confer *Rob. Coci censuram & Osiandr. Hist. Eccl. Gent. l. 4. c. 4.* Quomodo vero Jesuita *Turrianus* hos canones corrumperit & ex suo ingenio quædam addiderit, ad oculum demonstrat *Rainold. Censura librorum Apocryph. V. T. prælect. 44. p. 438. seqq.* Sed ne ὑπὲρ τὰ ἐγκαμμένα. Scriptura dicitur Canonica ea ex causa, quia est canon, norma, & Regula, secundum quam, domus Dei, Ecclesia, ædificanda, rectificanda, formanda. Id quod pulchre, & suo more solide deducit *Cbesmni. part. 1. Exam. Concil. Trident. p. m. 81. seqq.*

C A P. III.

DE HOMONYMIA.

Testamentum generaliter pro quovis fœdere. An Patriarchale Testamentum? specialiter pro ultima voluntate. Discrimen Vet. & Novi Testam. Differunt ratione substantiæ.

S. 1.

TESTAMENTI NATURA.

§. 1. *Æquivocatio*, quia temper mater multorum errorum, consideranda venit. Vocabulum ergò Testamenti accipitur generaliter pro quovis fœdere, pacto & promissione. Uti exempla passim occurrunt in Vulgatâ. Sic *Psal. 105, 45. Memor fuit testamenti sui*, i. e. promissionis suæ. *Psal. 131, 12. Si custodierint filii tui testamentum meum*, id est, pactum meum. Exinde autem præter V. & N. T. non tertium, nempe Patriarchale, est constituendum. Illi enim actus, quoties Deus in V. T. cum Patriarchis se confœderavit, promisso aliquo bono temporali, & requisitâ obedientiâ legali, propriè non sunt testamentarii; sed confœderatorii, quamvis respectum aliquem ad Testamentum habuisse non negemus. Etenim fœdera ista Patriarchalia fuerunt quasi prælusive testamenta, & in obumbratione, *διασθηται*, in quibus ratione rei promissæ respiciebatur, ad N. melioribus promissionibus faciendum: ratione verò modi præsentandi ad V. T. quando sc. res repræsentabatur typis, qui fuerunt quasi *ἑσθηται*, per quod in Novum fœdus introspicere licuit.

§. 2. Vocabulum Testamenti deinde accipitur speciatim pro ultimâ Testatoris voluntate & dispositione, uti *Hebr. 9, 16. Ubi enim T. est, mors necesse est intercedat Testatoris*. Et quia hæc in tabulas refertur, per metonym, & istæ vocantur Testamentum. Quæ significatio est hujus loci, & etiam apud JCtos obtinuit, ut ultima voluntas & literæ, in quâ hæc erat signata, dicantur Testamentum. Sic enim definitur ab *Ulpiano in l. i. qui testam. fac. pos.* quòd sit *voluntatis nostræ justa sententia* (vel verbis nuncupata, vel tabulis consignata,) *de eo quod post mortem fieri voluerimus*. De cætero verum est, quod *Hieron. in c. i. Malach. scribit: In plerisque Scripturarum locis testamentum non voluntatem defunctorum sonare, sed pactum viventium*. Duo autem, sub nostram considerationem cadunt Testamenta, V. & N. Quæ, quoniam à multis partim confunduntur, partim non ritè discernuntur, operæ pretium ducimus esse maximum, si, antequam hinc abeamus, utriusque discrimen, & an ratione substantiæ differant, discutiamus.

§. 3. *Pelagius*, ut homines habuisse aliam rationem justificationis in V. aliam in N. T. fingat, tale excogitat discrimen, nimirum

B

rum

DE VETERIS ET NOVI

rum homines ante Moſen juſtificatos fuiſſe lege natura : poſtea lege Moſis, nunc verò lege Chriſti. Qvem tamen errorem non primus erravit Pelagius : ſiquidem conſtat, totidem verbis in Epiphanio & Clemente extare. Scholaſtici, & quidam ex Patribus dixerunt ea, quæ Moſes veteri populo tradidit, eſſe præcepta imperfectiora, de externis & carnalibus rebus tantum præcipientia, & hæc pertinere ad V. Quæ verò Chriſtus novo populo de interioribus & ſpiritualibus virtutibus tradidit, eſſe præcepta perfectiora & magis ardua, & referenda N. T. Gropperus, mendacia mendacis tegens, ne perpluant, ſtatuit : Quando veteri homini Lex proponitur, ubi auget peccatâ, tum vocari Verus : quando verò ſpiritus in mente renovatâ inſcribit legem, inchoans obedientiam novam juxta legem, tum vocari N. T. Lindanus, Afotus & Andradius fingunt (ut Traditiones Pontificias ſalvent,) diſcrimen, quod V. ſit literis : N. verò T. vivâ voce ſine ſcripto tradendum, huc torquentes *Jer. 31, 33. 2. Cor. 3, 3.* quæ dicta tamen à falſo vindicata videbis apud *Chemn. part. 1. Exam. Conc. Trid. p. m 25 ſeqq.*

§. 4. Anabaptiſta, (cum quibus in hoc paſſu facere videtur *Becanus* in ultimo ſuo partu, nimirum *Manuali prælud. 2 S. 7.*) aſſerunt, V. tantum terram Chanaan, corporales & temporales; N. v. T. ſpirituales & æternas promiſſiones habere. Quorum opinioniones ſigillatim refutare, hæc nimis longum. Adiſis *Chemn. part. 3. LL. CC. p. m. 204 ſeqq.*

§. 5. An verò V. & N. T. ratione ſubſtantia differant, jam in quæſtionem venit. Bucerus, Calvinus, & qui hos ſequuntur *Χερόλυτε πορῶς* negativam defendunt, quorum argumenta primaria invenies apud *Chemn. part. 3. LL. CC. p. m. 229, 230.* Putant enim hoc ſaltem diſcriminis eſſe inter V. & N. T. quod Chriſtus in V. ſub typorum umbris : in Novo verò Teſtamento abſque regumentis proponeretur. Vide omninò de hæc controverſia *Diſp. inaugurali Ekkhardi tom. 6. diſp. Gièſſenſ.* ubi imprimis dictum *Heb. 8, 13.* argens, diligentiffimè oſtendit diſcrimen Veteris & Novi Teſtamenti non eſſe accidentale, ſed ſubſtantiale. Typi enim fuerunt potius accidentale quid V. T. & erant ſub V. T. tanquam viſibilis concio de Salvatore, & quædam quaſi præluſio N. quod conſiſtebat in ſolenni

pate-

TESTAMENTI NATURA.

patefactione eorum, quæ DEUS in V. per typos proposuit, quod contra Photinianos observandum esse docet *Francius in Scholâ sacrific. in Dedic.* Hi ergo typi non pertinebant ad essentiam & naturam V. T., quæ consistebat in servandâ lege, quam supremus Legislator cordi hominis inscripsit in paradiso. Juxta hanc statim fœdus rigorosum cum homine inivit, non longè abhinc, homine fœdifrago facto, meminit DEUS alterius futuri fœderis. Nihilominus postmodum ad montem Sinai illud prius fœdus solenniter promulgavit, hoc modo super istas leges pepigit fœdus, quod per sanguinem confirmabatur, *Exod. 17.* & ita populus Israëliticus ad rigorosam illam in paradiso obedientiam est revocatus, ut tanto majori desiderio atque votis supplicaret, ut cœlum tandem scinderetur & descenderet Messias.

§. 6. Hæc est substantia V. T. Leges verò ceremoniales dupliciter considerantur. Ut enim actus sunt onerosi & legales, ad V: Ut verò DEUS his adnexuit imaginem, Salvatorem mundi respicientem, ad N. T. pertinent, licet non fuerint sub Novo Testamento, quemadmodum Lex, quia adhuc viget, non est de N. licet sub N. T. Plures differentias V. & N. T. qui desiderat, legat *Chemn. part. 3. LL. CC. p. m. 23. seqq.* & supra laudatum *Dn. Dorsch part. 1. Theol. Zuch. diss. 2. §. 40.* Hæc dicta sunt de Veteri & Novo Testamento, quatenus considerantur ut actus divini. Nos verò hic *diaſtunv* intelligimus, quatenus oculum intendimus ad libros vel V. vel N. T. ubi hoc imprimis observandum, quod in libris V. T. multa habentur, quæ spectant ad Novum, & contra. Interim à potiori fit denominatio, & quia in libris V. T. ea potissimum & prolixius continentur, quæ spectant ad Vetus Testamentum, vocatur V. Test. & vice versâ, quia in libris Novi Testamenti ea primario tractantur, quæ ad N. T. pertinent, ideoque dicitur N. T.

CAPUT IV.

DE CAUSA EFFICIENTE.

Causa efficiens Deus: Negant Galenus, Seidelius, hæretici veteres, VValdenses excusantur. Unde scis? Au-

DE VETERIS ET NOVI

gustini. Dux Brandenburgicus. Pontificii blasphemè de Scripturæ autoritate loquuntur. Ecclesia sciendi medium per quod; non propter quod. Externa persuadendi mediâ ratione Ethnici, (Chinenses à C. M. An. 9216. Japonenses An. 884827. numerant,) Judæi, Tenti. Christianos solum nomen damnabat. Pontificii hâc in quæstione: Unde scitis? urgendi. Circulum enim committunt, & sunt incerti de Canonica Papæ electione etiam modernâ. Innocentii Epistola Decretalis supposititia. Papam esse posse hereticum fatetur d. Castro, Concilia sæpe ex rudibus Patribus constitisse asserit Bellarm. Papa contra jus divinum dispensat.

§. 1. Evolutâ nominis definitione per cellulas topicas investigemus utriusque T. definitionem realem. Primordia capimus à causâ efficiente, de quâ nullus Christianorum dubitat, quòd sit ipse DEUS, juxta 2. Tim. 3, 16. 2. Petri 1, 21. Ideoque dogmata, quæ in utroque Testamento continentur, in ultimum hoc principium, ἀπὸς ἐφ᾽ ἃ, resolvuntur. Nec audiendus Galenus, qui dixit: *Moses multa dicit; sed pauca probat.* Seidelium etiam hîc ad Garamantas ablegamus, qui N. T. fabulam esse impuro ore asserbat, de cujus impudentia legere est Jac. Martini l. d. 3. Elohim, & Socin. in *Miscellaneis*, ubi hac de re habet opusculum geminum, & de ejus agit epistola. Damnandi etiam sunt, qui totum V. T. reprobarunt, velut à malo DEO Hebræorum oriundum, uti fuerunt Simon Magus, Basilides, Carpocras, Gnostici, Ptolemeitæ, Heracleonitæ, Cajani, Archontici, Cerdoniani, Marcionistæ, & reliqui, quos *Sixtus Senens. Bibl. Sanctæ l. 8. p. 280.* recenset. Ubi tamen Albingenses sive Valdenses excipimus. Nam Gretserum, qui Rainerium Sachonum circa annum 1250. quatuor libros contra Waldenses scribentem cum Luca Tudenfi & aliis contra Waldenses scriptoribus edidit, tanquam hominem subleatæ fidei repudiamus, qui nihil non pro Romana roborandâ fide

TESTAMENTI NATURA.

fide, mentiri audet. Vide eorum doctrinam, quantum ob incertitudinem cognoscere liceat, apud Geth, in *Præfat. l. i. Confess. Cathol.*

§ 2. Non abs re erit hic excutere quæstionem, & olim & hodie agitaram: Unde nimirum sciamus V. & N. T. quod nos habemus, divinitus esse inspiratum? *August.* quidem *l. 6. Confess. c. 5. t. i. p. m. 113.* monet, non audiendos esse, qui dicunt: *Unde scis, illos libros unius veri & veracissimi Dei spiritu, humano generi ministratos? Id ipsum enim maxime credendum erat.* Attamen ob Adversarios & Tentatos quæstio hæc ventilanda venit. *Dux enim Brandenburgicus*, quasi *τὸ φλὸς πρὸς ἡχομᾶτων*, in *Veritatis sua speculo*, tanquam Lutherani triumphibus ejus ferculis jam essent impositi, non videt, quomodo Scripturæ S. certitudinem defendere possimus, nisi ab Ecclesiæ auctoritate dependere dicamus. Inde quidam *Gallus*, (qui erat *Præfectus Lugdunensis Regius*, teste *Schleidan. in Comm. suo lib. 25. ad ann. 53.*) præ nunciavit: *Scripturas tantum valere quantum Æsopi fabulas, si Ecclesiæ auctoritate destituantur.* Idem pio sensu hoc potuisse dici affirmat *Cardin. Hosius Tom. 1. l. 3. contra Brentii prolegomena.* Contra verò *Cardin. Bellarm. l. 2. de Concil. c. 12. §. 11. & l. 1. d. V. D. c. 10.* hoc assertum tanquam blasphemum rejicit, & per calumniam Pontificis tribui mentitur. Cum tamen ipsi contradicit *Cardinalis Surdus in Catech.* qui asserit absq. Ecclesiæ auctoritate non majorem fidem se adhibere *D. Mattheo*, quam *Tito Livio*. Sed unde Autoritas Canonica V. & N. T. dependeat, fuse & optime pertractat Excellentissimi *Dn. D. Calovii Comment. in Augustanam Confessionem in Enod. Artic. 1. Sect. 4. p. 274. seqq.*

§ 3. *Damus*, & quidem libenter *damus*, Ecclesiam esse medium sciendi per quod: Non verò propter quod. Sic mulier Samaritanis erat occasio, & medium, & quasi via, per quam veniebant ad notitiam istam, quod iste *JESUS* esset *Salvator mundi*: postquam verò ipsi conveniebant, dicebant ad mulierem *Job. 4. 42. Jam non propter tuam orationem credimus: ipsi enim audivimus, & scimus, quod hic est verè Salvator mundi.* Ita quis per Ecclesiam ducitur ad Scripturam S. ex quo verò ipse Scripturam legit: *Spiritus testatur, quod Spiritus sit veritas, Job. 5. 6. Ut Sol suâ luce radiat, nec supplicat lumine, de semet suo radio testatur, nec sine sole sol videri potest, quis ergo solem dicere falsum audeat? Ita S. Scriptum est αὐτοφῶς. Et ut principia*

DE VETERIS ET NOVI

scientiarum sunt per se nota: Ita Scriptura est auctoritas. Ille sanctitas Divorum Pontificiorum non ex canonisatione primum, sed hac ex sanctitate operum agnoscitur. Ut erudicio professoris ex ipsa doctrina professione porius, quam Rectoris intimatione constat: Ut locutio quævis humana (Ita Cajetanus in secundâ secunde Art. 1. q. 1. dubio 4.) dicit & notificat audienti non solum aliquid aliud, sed & seipsam: Ita Scriptura nullis externis opibus adjuta suammet majestatem ex se prodit. Quemadmodum loqui amat Theologus celeberrimus, & in dandis similitudinibus felicissimus, Dominus D. Danhæverus in Hodogetico suo Christiano, sectione 1. Art. 1. quest. 5. Probè ergo distinguenda sunt argumenta infallibilia, divina, interna, supernaturalia, à probabilibus, humanis, externis & moralibus. Videamus jam, quanam externa persuadendi habeamus media; V. & N. T. quæ nos habemus, esse divina.

§. 4. Ubi ratione diversorum subjectorum diversa etiam impeditare persuadendi media pronunciamus. Aliam enim cum Ethnico; aliam cum Judæo; aliam cum tentato ingredi viam necesse habemus. Si ergo negotium tibi erit cum gentili, (modò ille sit docilis, non verò pertinax, quod etiam fuit votum Patrum omni seculi viventium, ante omnia desudabis, ut primò irritam facias Ethnicorum religionem, quod juxta Patrum sententiam tanto facilius confunditur, quanto magis variat. Vide inter alia Dn. D. Dorschet Antikirch. c. 2. §. 109. usq. ad §. 131. Atque ostendes, aliqua veræ & avitæ religionis vestigia mansisse in Ethnica, quæ subministrabit clariss. Vossius in lib. 4. de Theologia Gentilium, in quibus de origine & progressu idololatriæ te instruit, si quisquam alius. Dein firmissimis probabis argumentis esse DEUM. Juvabit te hac in parte Philippus novem argumentis fortissimis ex ratione depromptis, quæ legas apud Chemn. part. 1. LL. CC. p. m. 272. Confer Grot. de Veritate Religionis l. 1. Postmodum hoc summum bonum esse communicabile, (juxta regulam: *Omne bonum est communicativum sui,*) & se non tantum ratione potentia, verùm etiam scientia se patefecisse monstrabis. *DEUS enim, inquit Philippus in loco de Deo, procedens ex sua arcana sede propter salutem nostram, & sese patefaciens ac familiariter nobiscum colloquens, imdidit aliquod verbum ac testimonium, ad quod allegavit mentes hominum ita, ut hunc verè esse*

esse

TESTAMENTI NATURA.

*esse Deum aeternum conditorem statuerent, qui se patefecerat hac voce
& hoc testimonio.*

§. 5. Hoc postquam demonstratum erit, prudentibus motivis induc eum ad lectionem V. & N. T. Hoc enim primum *αἴτιον*, nostrum erit, ut Scripturam legendam gentili commendes. Quod si obtinebis, Libri S. Scripturæ per vim *ἑγερτικὴν* (nisi subjectum recipiens contumaciter Spiritui Sancto resistat) ita dirigent *κόλ*, penetrabuntque ossa, ut discedere in sententiam nostram gentilis cogatur, ejusque intellectui *δύναμις* assentiendi inferetur. Cujus rei exempla narrat *Serarius in Præf. Bibliæ c. 4. q. 5. p. 15. & Baling. p. 32.* Talem verò efficaciam Scripturæ in se probat *Augustin. de Civ. DEI l. 2. c. 28. qui tom. 5. p. m. 149. & Egid. Hannius in aureo libello de Majestate Scripturæ.* Motivas autem, quibus ad legendum impellas Ethnicum, desumere potes à Scripturæ antiquitate, dogmatum harmoniâ, Prophetarum infallibilitate, tyli majestate, aliis.

§. 6. De cætero prudentis adhibenda in proponendis argumentis, hominibus paganis. Nam, si Chinesibus & Bonziis Japonensibus principio persuadere velis Antiquitatem Scripturæ, operam perdes & illudent tibi, cum illi firmissimè credant, habere se longè antiquiora scripta, opinione sua, annos sex vel septem mille retro edita. Hi enim referente *Joseph. Scaliger. de Emend. temp. pag. 19. edit. novis. à condito mundo usque ad currentem hunc annum numerant 884327. Illi v. 9216.* Quæ verò methodò illi Japonii persuadendi de autoritate Scripturæ S. lege *Alexandrum Valignanum, Jesuitarum Visitatorem & Provincialem in Oriente: In tractatu de procuranda salute Japoniorum.*

§. 7. Quod si cum Judæo tibires, non opus erit autoritatem & existentiam V. Test. comprobare, quam ipse concedit: sed contentionis serra de N. tantum protrahenda erit. Rationem verò persuadendi hanc damus, ut ejus harmoniam cum V. vaticiniorum impletionem verissimam, item annorum de adventu Messiano ostendas, & (quod maxime profuerit) ad ejus lectionem, quoad fieri possit, adigas, ut ipse Scripturæ insitam vim sentiat? *Vivus enim est sermo Dei & efficax, & penetrantior quovis gladio, utring, incidente, ac pertingente usq. ad divisionem anima simul ac spiritus*

DE VETERIS ET NOVI

ritus, compagumq; medullarum & discretor cogitationum & intentionum cordis, Heb. 4. 12.

§. 8. Si Tentatus vel de V. vel N. vel de utriusque T. divinitate dubitet, urgendus est, ut scrupulos dubitationis exponat, sive sint ex ratione, sive ex alio scripto desumpti. Tunc allaborabis, ut ipsum suis detrudas præfidiis, & ex Scripturâ refutes. Si quidem nihil ex ratione contra Scripturam induci potest, quod non ex eadem quoque accuratissimè refellatur. Quo facto nostra asseres argumenta κατὰσκευασμένα, puta mysteria tremenda, vaticinia impleta, præcepta, harmoniam Scripturarum, ostensa tot sanctorum hominum nube, qui in scripturam crediderunt, & propter hanc fidem, carceres, cruces, eculeos, tractiones Unco in Gemonias scalas, cathedras ferreas ignitas, tunicas, alimentis ignium & illitas & intextas, fideculas, armarium muricibus præfixum, elitellas, lacerationes membrorum, scorpiones, tabularia, passi; Adeo, ut tollerantiam hanc Ethnici dementiam existimarunt. Uti Tertull. in Apolog. testatur a. 27. Hoc enim elogium: *Hic est Christianus*, sola sapissimè erata causa damnationis, & hoc questi sunt in omnibus Apologiis Christiani, nempe se de solo nomine damnari, καὶ ἐπὶ μόνῳ ὀνόματι αὐτοῦ προσπολεμήται τὰς πολλὰς, inquit Athenagoras. Ob hoc solum publicum merebantur odium, hinc appellati, *homicide, incesti, publici hostes, sacrilegi, omnium scelerum, Deorum, Imperatorum, legum, morum, nature inimici*, ἀλεῖται τὰ βίαια, desperati, factiosi. Quæ omnia nunquam sustinissent, nisi interno testimonio certi fuissent, ea, quæ V. & N. T. continentur, esse auctore DEO prolata.

§. 9. Ad hanc quæstionem Pontificiorum responsum fuisse autumo. Sed, si *Speculatorem Brandenburgicum*, & ipsos Pontificios urgeremus: Unde scitis V. & N. T. quod vos habetis, esse divinum? Reherent, ab infallibili Proponente. Instantibus: *Quinam est ille infallibilis vester Proponens? Reponent alii: Papa; Alii: Concilium.* Ulterius si instamus: Unde hoc scitis? proclamatam suam iterabunt cantilenam: *Tu es Petrus, & super hanc petram edificabo meam Ecclesiam: Et porta inferorum non valebunt adversus illam, Matt. 16. 18.* Porro si quærimus: Unde scitis hunc esse verborum sensum, & non alium? Respondebunt: Papam ita explicare. Atque ita Papa Scriptu-

TESTAMENTI NATURA.

Scripturæ & Scriptura Papæ defendet auctoritatem in infinitum, Quem disputationis circulum esse concedit *Catharinus* ipse Pontificius p. 228.

§. 10. Quid autem fiet, si Papæ auctoritatem in dubium vocabis, & hunc Innocentium X. non esse verum Papam affirmabis? Papa enim, qui non canonicè electus est, non potest esse caput Ecclesiæ. Cedo ergo, an Papa hic canonicè electus sit? Notum enim est, quam subdole in electionibus agant Cardinales, ut vel etiam in latrina convenerint tempore Gregorii 14. Julius Secundus per simoniacam Papæ electionem evectus & huius sceleris pœnitens, super simoniaca Papæ electione novam legem sancivit, quam postea *Anreas Gambaryus*, illius familiaris, interpretatus est, & ille Pontifex commentariorum dedicationem, his verbis factam, patienter tulit: *Lator, Pater sancte, Simoniam, quam in tui electione commisisti, cum tanto horrore prohiberi, &c.* Hi commentarii ad ipsam novam Julii constitutionem scripti Romæ primùm impressi fuerunt, postea sæpius editi, nunc inter Repetitiones Canonicas Venetiis impressas legi poterunt.

§. 11. Sixtum etiam V. per simoniam Papalem thronum ascendisse, affirmat auctor, qui se nominat *Novum Hominum*, in libro, cui titulum fecit: *Supplicatio ad Imperatorem, Reges, Principes &c.* impressus Londini 1613. *Sixtum V.* inquit, per *Simoniam* electum esse nemo dubitat. Nam, ut Papa eligeretur, suffragia Cardinalis *Estensis*, Cardinaliumq; ab illo pendentium emit, eidemq; mediante scriptura, sua manu subscripta promittit, nunquam in suo Pontificatu *Hieronymum Martineum* (qui inimicus *Estensis* erat,) se creaturum Cardinalem, si *Estensis*, cum suis in proxima electione *Sixtum* suffragiis suis ad Papatum vellent promovere, & cum mediante *Estensi* factus fuisset Pontifex, opus, se manuum suarum esse, professus est. Et paulò post. Ipsum factum simoniace electionis *Sixti* quinti notorium factum est; Nam cum *Sixtus* datam *Estensi* fidem violasset, *Hieronymumq; Martineum* Cardinalem creasset, *Estensis* præ nimio dolore agrotans, antequam moreretur, illam apothecam *Sixti V.* manu subscriptam ad Regem Catholicum *Philippum II.* transmisit, qui anno 1589. Ducem *Suessæ* Oratorem extraordinarium Romanam misit, ad intimandum ipsi *Sixto* generale Concilium super declaratione

DE VETERIS ET NOVI

tionem simoniace electionis, & ad requirendum DD. Cardinales à predecessoribus creatos, aliosq; Ecclesiasticos ad comparandum in Concilio Hispanensi; itaq; ipsa apocha, ipsumq; factum in iudicium deductam, notorium factum est, sed quia intimatione facta Sixtus præ desperatione mortuus est, negotium ulterius progressum non est. Hæc propterea longius adduxi, ut apparet, non juvare Pontificios exceptionem, Quando dicunt, non ob stare Papam antecedentibus fallacis electum, modo posteriori consensu Ecclesiæ pro Papa recipiatur.

§. 12. Nulla ergo ratione subterfugere poterunt, nisi in tritum illud latibulum; *Quæ non est definita in Ecclesiæ sententia, ad utramq; partem tibi vertiq; potest.* Scilicet cum ad incertam redacti sint, hoc se liberari posse credunt epiphonemate. Interea, cum certi non sint, Papam hunc esse verum Papam; neque affirmare poterunt, infallibilem esse eundem proponentem. Verum hac de re videns Dominus *Dorscheus*, nunquam sine honoris præfatione nominandus, in *Traçtatu super bullam Papalem, de abrogatione Fæstorum.*

§. 13. Frustra etiam est *Becanus*, qui *l. Man. c. 1.* saltu per 4. priora secula commissio, Scripturæ autoritatem primum per Innocentii Papæ Epistolam Decretalem 3. ad Exuperium probare conatur; Nolumus hic ipsi controversiam movere; de potestate definiendi Pontifici competente, vel absolute vel comparate; de actu definitionis: An sc. certum sit, Innocentium aliquid circa hoc negotium operatum fuisse? Hanc enim supposititiam esse lege *Blondellum in Pseudo-Isidoro & Turriano vapulante.* Nolumus etiam controversiam movere de vocabulo *canonicæ*, an late, an verò strictè h. l. accipiatur. Hoc saltem probet Jesuita: Unde constet, quod h. l. Papa, non ut privatus Doctor, & per modum sententiæ; non per modum consilii, scripserit? Tum, an sufficienter Ecclesiæ insinuaverit suam illam determinationem, ut obliget. Ego valde de his dubito. Videtur enim hic privatum Doctorem agere. Non enim est Papa, ut Papa, scribere: *Pro captu intelligentiæ meæ, quæ sunt visa scripsi quid sequendum, vel quid vitandum docilis ratio per suaderet.* &c. Præterea varias etiam rationes per Epistolam spargit, quæ procul dubio, ut privatus Doctor adducit, utpote in quibus evidentissimum, Spiritus S. deliquim passus est. Nobis si liceret digredi, ostenderemus,

mus,

TESTAMENTI NATURA

mus, quam frigide frigidæ probationes adducat Becanus. Sed maximum de tabula. Ear nunc & dicat d.l. *Lutheranos & Calvinistas non verum habere doctrinam*. Nos certè à seculo ad seculum usque ad nostra tempora possumus canonem nostrum receptum demonstrare.

§. 14. Non ingrediemur h. l. hanc controversiam: an Papa & Concilia errare possint? Legimus enim in sacris toties Concilia Judaica & Pontificem summum errasse, cum primis *Job. 11. 47.* Quidni ergo facilis Pontifex Romanus & ejus Concilia? Siquidem Sacerdotium Aaronicum, in cujus successione Caiphas erat, à DEO ipso in V. T. fuit institutum: Quod de suo Roma nunquam probabit, quin imo Pontificatum Romanum non à DEO, sed à Diabolo originem trahere, facilius credo cum *Humio in Comm. ad Job. c. 11.* Quid? quod *Alphonsus de Castro, Eruter ex Minorum Ordine, l. 1. adversus hereses c. 4.* fateatur, & publici juris in folio Coloniae Agrippinae, quæ Roma in Germania, Anno 1543. facere non sit veritas, expressè afferens: *Qui dicit, Papam non esse hereticum, in re seria verbis joculari videtur. Neq; credo, quempiam tam illiteratum Papa assertorem esse, ut ei tribuere hoc velit, quod non errare, aut in interpretatione sacrarum literarum hallucinari possit. Constat enim plurimos Grammaticam etiam ignorare, qui ergò fieret, ut sacras literas interpretaretur? Hactenus ille. Quæ verba, si cum Bellarmini Cardinalis l. 2. d. V. D. c. 10. arg. 4. conferantur: Eandem sententiam de totis Conciliis pronunciare possumus. Nam dum ibi autoritatem versionis vulgaræ attollere allaborat, eo dilabitur, ut dicat: In Conciliis generalibus Ecclesie aut paucissimos, aut interdum nullos reperiri lingua Hebræica peritos, atque idem de Græca lingua pronunciat. Adeo Papa & Concilia infallibiles sunt Proponentes Scripturarum!*

§. 15. Quæ cum ita se habeant, & V. & N. T. Deum agnoscat, autorem: Voces flammis infernalibus ultricibusque vindicandæ erunt, quæ clamant: *Papa potest ex causa contra jus divinum, sive prohibitiones N. & V. T. dispensare. Papa potest tollere jus divinum ex parte non in totum. Et in eo in dispensationibus sola voluntas est pro ratione. Papa per suam constitutionem legitime separavit, quos Deus legitime conjunxit (quamvis didicim sit, quod Deus conjunxit, homo ne separet,) quia*

DE VETERIS ET NOVI

non homo, sed Deus separat, quos ipse vicarius Christi separavit. Vide hujus notæ plura in egregio libro *Papa AntiChristus Georg. Downami. l. 4. c. 7. S. 6. 7.* Et quamvis *Becanus Manual. prelud. 2.* hoc neget & à nobis (ne multi ad Catholicam religionem revertantur,) subdolè imponi asserat, quasi ipsi docerent, Pontificem dispensare posse contra V. & N. T. Attamen pleni sunt his axiomatis Pontificiorum libri, quos in hac causa adducit *Mornayus in Mystério Iniquitatis p. 99. seqq.* & Effectus præterea testatur de causa, & sequentia evincunt exemplum, quæ ex segete excerptimus.

§. 16. Clemens 7. Petro Alvarado Hispano facultatem dedit, duarum ut fororum simul maritus esset. Martinus 5. dispensavit cum quodam, qui contraxerat matrimonium cum germana sua sorore, quam cognoverat fornicarie. Sixtus 4. domestica familia toti Cardinalis D. Lucie cum hac clausula: (*Fiat, ut petitur,*) licentiam concessit, ut tribus mensibus calidioribus, Junio, Julio & Augusto, masculino coitu frueretur. Alexander 6. Petro Mendoso Hispano, Cardinali de Valentia, indulgit, ut Marchione de Zaneta, toro suo, ad libidinem abuteretur. Sed nimis longum esset omnia enumerare flagitia. Inspice *Mysterium Iniquitatis passim Pbilippi Mornay Plessiaci Marliani Domini, &c. Chemn. LL. CC. part. 3. pag. 542. &c.*

CAP. V.

DE CAUSA INSTRUMENTALI, SIVE
MINISTRO SCRIPTIONIS.

Causam instrumentalem ignorare, non interest fidei catholice. Manent libri in possessione tituli, donec probetur contrarium. Veroniana & Valenburiorum methodus. Ecclesia antiqua vidit manuscripta. Θεοπνεύστῃς & non semper Θεοπνεύστῳ: Hic vero locutus fuisse probatur.

§. 1. Hujus, V. & N. T. quod nos habemus, authorem fuisse Spiritum S. diximus: Quibus verò Amanuensis in his sit usus, jam

TESTAMENTI NATURA,

jam videbimus. Et quamvis hujus Scripturæ authoritati nil de-
deret, etiam si causæ instrumentales ignorarentur; Attamen, quia
nobis de his certò constat; & Pontificii nobis ogganniunt, quasi,
absque interveniente Romanæ Ecclesiæ testimonio; hoc scire
posteritas nequeat: Operæ ergo pretium esse duximus expendere.
Unde nimirum sciamus Mosen, Paulum &c. esse illorum scripto-
rum, quæ iis tribuuntur, autores. Alias cum *Canò Locorum lib. 2. c. 11.*
dicimus, non magni interesse, neq; ad hædem pertinere, à quo scriptore scri-
ptus sit aliquis liber, si credamus, Spiritum Sanctum authorem esse.
Quod *Gregorius in præmio super Jobum cap. 1.* eruditè tradit & ex-
plicat: Si magni, inquit, cujusdam viri susceptis epistolis legeremus verba,
eag; quo calamo fuissent scripta quæreremus, ridiculum profecto esset, si
non epistolarum autorem scire, sensumq; cognoscere, sed quali calamo ear-
um verba impressa fuerint, indagare studeremus. Præterea pro V. & N.
autoribus ministerialibus cum *Grotio. l. 3. de Verit. Relig. p. m. 62.* con-
cludimus: Si multos libros historicos recipimus, quorum Scriptores ne-
scimus, ut de bello Alexandrino *Cæsaris*, nempe quia videmus eum, quis-
quis fuit, & illis vixisse temporibus & rebus interfuisse. Quidni V. & N.
T. horum ministerio, quos produunt tituli, conscripta esse credamus?
Sed ad rem.

§. 2. Dicimus ergo (sunt verba *Grot. d. l. p. m. 61.*) scripta, de quibus
dubitatum inter Christianos non est, quæq; certum nomen præferunt, ejus
esse scriptoris, cujus titulo insigniuntur: quia scilicet primi illi, puta *Justi-
nam, Irenæum, Clementem*, ac deinceps alii, sub his ipsis nominibus eos li-
bros laudant. Verum objiciat Pontificius: Unde scis, non esse in-
scriptionem falsam? Respondeo: Unde scis, esse falsam? Tandiu
enim (juxta *Jctos*) aliquis manet in possessione sui tituli, donec
contrariis rationibus deturbetur. *Homeri aut Virgiliti esse* (inquit
Grotius d. l.) quæ eorum dicuntur, nemo sanus dubitat, ob perpetuum de
hoc Latinorum, de illo Græcorum testimonium: quanto magis de horum
librorum auctoribus standum est testimonio prope omnium, quot quot per
orbem sunt, gentium.

§. 3. Nos habemus præscriptionem sedecim seculorum: & It-
cet de auctoritate quorundam librorum primo dubitatum sit: Illa
tamen dubitatio non fuit univertalis, & tandem etiam illa expi-
ravit

DE VETERIS ET NOVI

ravit quarto seculo, attestante *Euseb. Hist. Eccl. l. 3. c. 3.* Similis esset quaestio, si quis ex me quæreretur, in India sive orientali sive occidentali constituto: Unde tu scis, tibi nomen esse Enocho? Responderem: Ex possessione hoc scio, licet testes non habeam. Tibi incumbit probare contrarium, & tamdiu maneo in possessione hujus nominis. Etenim si ita liceret procedere, omnia etiam verissima possent indubium vocari: Hanc vero praescriptionem neque ad Veroniam, (qua Romanenses ad reddendam de suis dogmatibus rationem non teneri censent,) neque Valenburgiorum methodum, (qua primum onus probandi incumbere dissidentibus à Romana Ecclesia: Teneri postea Romanam Ecclesiam ad probandum sua; sed non ante, quam Dissidentes redierint animo & corpore in societatem Romanensis Ecclesiae, asseritur,) extendendam esse, nuper probatum dedit *Dominus Praeses in disputatione de Praescriptione.*

§. 4. Accedunt oculati testes, qui ipsa librorum archetypha viderunt. Et de V. T. constat. Quibus enim τὰ λόγια τῶ Θεοῦ concredita sunt, *Rom. 3. 2.* & sunt scrinarii legis, ita etiam, ut literas, quoties quaque occurrat, in numerato habeant: In hos nulla certe cadit praesumptio, novos supposuisse titulos. De N. T. nullus etiam scrupulus relictus. Si enim à veritate non abludivit, quod *Quintilianus* dicit, suo tempore extitisse manum Ciceronis, *Gellius* Virgilii suo tempore, Quidni ipsa Evangelistarum & Apostolorum manus tum extiterit? Testatur certè id *Tertullianus libr. de praescriptione adversus haereticos, c. 36.* Age, inquit, jam qui voles curiositatem melius exercere in negotio salutis tuae, percurrere Ecclesias Apostolicas, apud quas ipse adhuc cathedrae Apostolorum suis locis praesidentur, apud quas ipse aut hœretice literæ eorum recitantur, sonantes vocem, & representantes faciem uniuscujusq; &c. *Eusebius* etiam alicubi narrat de scripto quodam, quod sub Pauli nomine ferebatur, quosdam affirmasse, ἀνορύεσθαι extare in Tarso Ciliciæ: sed compertum fuit falsam esse narrationem: In specie, si sit scriptum Epistolicum, agnoscitur ex sigillo ubi atato, de quo *2. Thess. 3. 17.* Vides ergo, unde sciamus, hos esse veros autores, quos præ se ferunt tituli.

§. 5. Sed ulterius quaeritur: an hi authores fuerint Θεόπνεστοι, & num Θεοπνεστοί

TESTAMENTI NATURA.

Ἰωάννης scripterint? Cum *Ἰωάννης* non semper *Ἰωάννης* locuti sint ac scripserint, Exempla invenies 2. *Sam.* 7. 3. & c. 11. 15. & Salomonis libri non de dogmatibus fidei & morum: sed de rebus physicis tantum scripti, potuerunt esse humili.) Constat hoc ex stylo & tylique genio. *Littere enim veri amici absentis vestigia, veras notas afferunt:* inquit *Seneca Ep.* 40. Character vero Propheticus & Apostolicus, est testimonium de Christo, *Act.* 3. 23. *cap.* 10. 34. 1. *Pet.* 1. 11. *Apoc.* 19. 10. Constat etiam ex proprio scriptoris cujusque testimonio; Quando Exempli gratia incipit; *Hac dicit Dominus.* Aut: *Paulus Apostolus, non ab hominibus, neq; per hominem, sed per Jesum Christum ac Deum Patrem, &c.* nec mentiendi in hos cadit praesumptio. Scripserunt enim non sane commodi consequendi, aut vitandi periculi alicujus gratia, cum hujus Professionis causa, & commoda omnia amitterent, & nulla non adirent pericula. Quod si vel minimum, quid in ipsis fuisset malae fidei, non ipsi suos lapsus & errores, & peccata aeternae memoriae prodidissent. *Cicero* enim, quando *l. s. Epist. Famil. Ep.* 12. à Lucio Lucejo Quinti filio petit, ut ejus laudes atque res gestas mandet memoriae, & causam adducit, cur non ipse de se scribat: *Hac sunt, inquit, in hoc genere vitia, & verecundius ipsi de se scribant necesse est, si quid est laudandum, & praeferant, si quid reprehendum est.* Hi ergo viri sancti sublimiori principio sunt rapti, dum vitia sua sunt ipsi falsi.

§. 6. Insuper constat ex Ecclesiae coetaneae indicio, quae ipsis oculis vidit horum sanctorum hominum prodigia stupenda, vocationem admirandam, alloquia divina, sanctitatem celebrem, vaticiniorum complementa. Item: Doctrinae illustria testimonia, quae cum magna fiducia ipsi, ipsorumque discipuli, publice asseverarunt, additis personarum locorumque nominibus & ceteris, ita ut facillime posset à Magistratibus inquisitione facta, veritas aut falsitas asservationis detegi. Lege de hoc *B. Egidium Hunium in de Majestate & Certitudine Scripturae S.* pro huius divinitate 21. argumenta adducentem. Objectionibus vero contra V. & N. T. quod multi ex his libri à quibusdam rejecti, quod impossibilia, quod à ratione dissona, quod inter se invicem repugnantia contineat, Chemnitius & Mornayus satisfecerunt II. dd.

CAPUT

DE VETERIS ET NOVI
CAPUT VI.

De

MINISTERIO COLLECTIONIS.

Vetus Testamentum collegerunt Viri Synagoga M. Singuli libri, quando in canonem relati? Novum verò Testamentum quidam Apostolus, & probabiliter Johannes. Apocryphorum textus Græcus & Latinus dissonant. Ordinatio librorum variat, nec Tempus scriptiōnis observatum. Subscriptiones quædam Epistolarum falsæ. Scripta divina, quæ ad nos non pervenerunt, etiam nos non obligant.

§. 1. Veteris Testamenti ordinationem & digressionem, tum Judæorum, tum Christianorum Doctores adscribunt אנשי כנסת הגדולה Viri Synagoga magna, quibus hoc nomen inditum, tradente Talmud Hierosolymitano in l. Joma וישנן עשרה שהיו יזרי יושתן quia restituerunt coronam, scilicet legis, in priscum statum. Hanc congregationem Don Isaac Abarbinel Presat. in נהלת אבות ita descripsit: Catalogus virorum Concilii Magni sunt Haggæus Propheeta, Zacharias Propheeta, Malachias Propheeta, Sorobabel filius Schealtielis, Mardechai Bilscham, Esra Sacerdos & Scriba, Jesehua filius Jechozedek Sacerdotis, Seraja Reaja, Misbar Bigvaus, Rachum, Baana, Nehemia, filius Chachilja. Hi sunt duodecim primores nominibus suis expressi, qui ex Babylonia Hierosolymam adscenderunt in principio Templi secundi, quibus præterea adjuncti fuerunt sapientes alii ex principalioribus populi Israhel, ut, ad complementum viginti & centum virorum, qui vocati sunt Viri concilii magni, & appellati sunt sic, quod congregati fuerunt ad ordinandum constitutiones bonas ad recte dirigendum populum, & restaurandum Rupturas Legis.

§. 2. Quando vero singuli libri ante constitutionem hujus systematis in canonem sint relati, in diversas abeunt sententias aucthores; Quidam dicunt in ipsam arcam foederis; Quidam in asserem

TESTAMENTI NATURA.

rem quandam ex arca prominentem: Quidam in peculiari capsula ad latus dextrum arcae foederis esse relatos. *Drusus* vero in *Henoch. capite ultimo* notat, solam ⲓⲛⲓⲛⲓ sive pentateuchum ante captivitatem Babylonicam fuisse canonem & populo publicè prælectam. Hoc verò Concilium, cujus *Esdras* Præses, Legi adjecisse Prophetas & Hagiographa. Et quia controversia hæc non est de fide, probabiliter id asserenti dicam non scribemus. Interim quando *Belarminus* Cardinalis affirmat, usque ad tempora *Esdræ* Scripturas ita fuisse perturbatas, ut commode haberi non potuerint, negamus cum Theologo de Ecclesia Christi meritissimo, ⲓⲛⲓⲛⲓ, *D. Gerhard.* in *Exeg. p. 40. & 42.* De cætero sufficit hanc collectionem, & in canonem relationem fuisse approbatam à Christo in N. T. quam, si fuisset adulterina, non dissimulasset.

S. 3. Novi Testamenti Canonem sacrum quis in aliquod systema redegerit, pro certo affirmare non possumus: sufficit tamen, si constat, hunc fuisse Θεόπνευστος. Sic enim ex *Matth. 28. 10.* concludo: Quorum est docere omnes gentes, eorum etiam est colligere & discernere ea, quæ ad docendas omnes gentes ordinata sunt. Apostolorum est docere omnes gentes juxta dictum. E. Major probatur. Pertinere ad officium Apostolicum non solum docere, sed & doctrinæ canonem constituere ex hoc constat, quia alias thesaurus iste divinus facile dissiparetur atque negligeretur, quod verò debuerunt Apostoli cavere. Præterea, quia librorum divinorum non digesta series turbavit Ecclesiam, ut patet ex *2. Thess. 2*; Quis ergo non asseveraret, si non omnes saltem unum Apostolum in hoc incubuisse, ut Evangelia falsa atque epistolæ adulterinæ discernerentur à veris & genuinis? Et si conjecturis indulgere licet, has partes deferimus *Johanni Evangelistæ*, non nescientes quosdam perhibere Patres: *Johannem Evangelistam* vidisse trium Evangelistarum scripta, eademque probasse: *Petrum* insuper *S. Pauli* Epistolas vidisse & Ecclesiæ commendasse; Tandem *Johannem Evangelistam*, Episcopum Ephesinum, & *Simonem Cleoph.* Episcopum Hierosolymitanum sub finem primi, & initium secundi centenarii ab incarnatione Domini, Canonem Novi Testamenti constituisse. Attamen quia aliqua probationis vestigia ex sacris Scripturis

DE VETERIS ET NOVI

ris pro solo Johanne monstrare licet, etiam pro eo sententiam ferimus.

§. 4. Probant hoc Johannis subscriptiones, & quod mera nec stat paralipomena ab aliis Evangelistis omiffa. Hinc nec clausula ejus Evangelii *cap. 20, 31.* ad solam ejus historiam restringenda, nec scriptiois apologia & excusatio *cap. 21, 29.* ad Johannem tantum. Sed ad reliquos Novi Testamenti libros pertinet, quemadmodum ultima Apocalypsis clausula immediatè istum librum respicit, cum ampliacione tamen ad omnes libros Novi Testamenti, quam quosdam Pontificios nobis largiri docet *Excellentissimus D. Dorschei. disp. 10. Pentadec. lib. 17.* Atque ita Canon Veteris & Novi Testamenti est collectus, atque à libris Apocryphis segregatus, quos tamen in ipsum Canonem recipere Pontificii non dubitant; Nos verò si non ex alio, tamen ex hoc titulo refutare possumus, quod Exemplaria Græca & Latina longissimè à se invicem dissent. Confer textum in Bibliis Ariæ Montani; lege *Menzerei Apolog. disput. contra Pistorium §. 149.* & nostræ sententiæ subscribes. Quid ergò? Græcum textum eligenti Pontificii? At quid dicet Latinus? Latinumne? Quomodo verò id pace fiet Græci? Atque hæc ratione ubique ipsis aqua hæret.

§. 5. Quando verò de librorum collectione quarimus, non de eorum dispositione & collocatione sumus solliciti. Variant enim, & aliter Hebræi, aliter Latini ordinant libros Veteris Testamenti. Sic multa exemplaria (ut ad Novum Testamentum deveniamus,) sunt excusa, in quibus non collocantur Acta Apostolica post Evangelium Johannis, imò ipsæ Epistolæ Johannis distrahuntur. Vidi in Bibliotheca Domini D. Dorschei, mihi ad usum per annum & ultra concessa (pro qua adhuc Domino Possessori debitas persolvo gratias,) exemplar Lugduni Gallorum Anno 1526. editum, ubi post Epistolam ad Hebræos sequebantur Acta, dein Epist. Jacobi, postea Petri secunda, & sic deinceps. Nec tempus scriptiois in librorum collocatione observatur. Exempli gratia in Epistolis Paulinis chronotaxis in vulgaribus nostris exemplaribus non representatur. Primum enim Paulus 1. ad Thesalon. deinde 2. ad Thesal. 1. ad Corinth. 1. ad Timoth. ad Titum, 2. ad Corinth. ad Galatas, ad Romanos,

TESTAMENTI NATURA.

manos, ad Ephesios, ad Philippenfes, ad Coloffeafes, 2. ad Timoth.
fcripti. Præterea nonnullæ earum fubfcriptiones funt fup-
pofitæ: Prima ad Theffal. non Athenis, fed Corinthi, 2. ad Theff-
alon. non Philippis, fed Ephesi, Ep. ad Titum non ex Nicopoli, fed
extra Nicopolim &c. fcriptæ. Vide de his *Thomam Maffurium* in li-
bro, cui titulum fecit: *Paulus Apoftolus*.

§.6. Quando dicimus Veteris & Novi Testamenti Códices à
Viris fanctis effe collectos, non inficias imus, potuiffe exftare adhuc
alios libros divinos, qui injuria temporis ad nos non pervenerunt.
At *novorum* &c. feu testamentarios fuiffe negamus, imo pernegamus.
Et licet fateamur, quosdam libros divina inspiratione effe fcriptos,
etiam actu particulari Ecclefie infinuatos; Attamen quia ifti cun-
ctæ Ecclefie non funt commendati, actu etiam, ad Universalem Ec-
clefiam, ut Canonici haud pertinent. Confule hac de re *Domin.
Calovii Comment. in Auguftanam Confiffionem Art. 1. p. 237. Druf. in
Comment. ad Exod. c. 29.*

CAPUT VII.

De

MINISTERIO CONSERVA- TIONIS.

*Reges Ifraelitici neceffe habuerunt duo exemplaria
Legis confcribere, Judæi fcriniarii legis. Mafora. Te-
berias Buxtorffii. Gordonus Huntleus infcitiam in He-
braicis prodit. Marchio Badenfis habet manufcriptum
Hebraicum, ipfius Aben-Esræ manu fignatum. Nofter
canon omnibus feculis confirmatus. Ab Ecclefia certi-
tudo moralis, non divina. Qui vera principia; non fla-
tim vera principiat a proponit. Canonem nos à folis
Pontificiis accepiffe, fateri non cogimur. Luca Brugens-
fis ingenua confefio de Vulgata. Papa negligens fuit*

D 2

10

DE VETERIS ET NOVI

in assertuando canone. Bellum Papale inter Sixtum V. & Clementem VIII. Infallibilitas Papæ in rebus divinis periclitatur. Decretum Concil. Trident. de Vulgata turbas dedit in Hispaniâ: Fontes non esse corruptos: Pontificii ipsis Pontificiis contradicunt. Jejuna applicatio divitis Luc. 16. Dictum 1. Tim. 3, 15. & Augustini: Evangelio non crederem &c. explicatur.

§. 1. Apud Israëlitas lege cautum erat, eorum Regem duo legis exemplaria propria manu contexere, quemadmodum id legitur est in *Schickard Jure Regio c. 2. 1b. 5.* Tanti sui canonis erant aestimatores Judæi ac Conservatores. Inde Apostolus dicit *Rom. 3, 2.* quod illis *concredita sint τὰ λόγια τῶ Θεῶ*, omnia divina, scriptis scilicet comprehensa. Hæc enim h. l. intelligi probatum dedit nominatissimus *Dorschew part. 2. Theol. Zach. dist. 2. p. 119. & seqq.* Ideoque passim sancti Patres Judæos vocant, nostros *scriinarios, Bibliotecarios, Cap-sarios, Librarios, &c.* Et *August. l. 12. contra Faustum Manicheum, c. 23. 2. 6. p. 266.* Quid est, inquit, aliud hodie gens ipsa Judæorum, nisi quadam *scriniaria bajulans legem & Prophetas ad testimonium assertionis Ec-clesie, ut nos honoremus per sacramentum, quod nunciat illa per litærum.* Plura qui desiderat, adeat *Buxtorf. Tiberiad. p. 7. Schickardi Bechinæ Happeruschimp. 12. Gerb. tom. 1. LL. CC. p. 6.*

§. 2. Cum primis inæstimabilem Judæorū circa Textus Hebraici cura Christianis probarunt Viri Tiberitæ, criticas Annotationes, quæ quasi לתורה ספר *sepimentū legis*, sive V. T. scribentes, Hi enim sunt כְּשֹׁפְרֵי הַמִּזְרָה הַעֵיז בִּי בַעֲבֹרֹם עִמָּוֶה תוֹרַה יְהוָה וְהוֹרָה וְסִפְרֵי הַקֶּרֶשׁ עַל מַתְכוֹנֵתָם כְּלֵי תוֹסֵפֶה וּמְגִרְעֵה: quasi custodes murorum civitatis: propter eos enim perstat *Lex Domini, & libri sancti in forma sua absq; ulla additione, aut detractione: Uti A-ben-Esra statuit in principio libri יסוד תורה* Masora enim (defi-niente *Gasparo Scioppio in diatrib. de Lingvæ Hebr. & Chald. studio p. m. 655.*) est doctrina Critica à pristinis Hebræorum sapientibus, circa textum *Hebræum Sacræ Scripturæ ingeniose inventa: qua versus, voces & literæ*

ejus

TESTAMENTI NATURA.

ejus numerata & omnisq; ipsorum varietas notata, & suis locis cum singulorum versuum recitatione indicata est, ut sic constans & genuina ejus lectio conservaretur, & ab omni mutatione aut corruptione preservaretur & valide prae muniretur. Confule de hac *Eliam Levitam Germanum in Masoreth Hammasoreth. Glass. Philol. S. part. 1. l. 1. p. 25. seqq. Dorsch. part. 2. Th. Zach. disp. 2. p. 90. Sixtin. ab Amama Anti Barb. Bibl. l. 1. p. 32. Calov. Comm. in August. Conf. Art. 1. p. 334. seqq. p. 409. seqq. & p. 434. Gerb. Exeg. p. 341. Schick. Bechinat b. Happeruschim.*

§. 3. Prae omnibus verò evolve Tiberiadem sive commentarium masoreticum magni Buxtorffii, librum Amama judicio Anti B. Bibl. l. 1. p. 24. auro contra non carum. Si itaque ejus historiam cupis, consule primam dicti commentarii partem. Haec enim explicat, quid Masora sit: & ejus historiam ex annalibus Hebraeorum recitat. Num scilicet Masora à Tiberiensibus Hebraeis post Talmud Judaicum conscripta sit. Deinceps quid Masora in universum, quae ejus methodus, & quem in finem inventa pertractat. Insuper si rationem legendi voces ejus decurtatas, abbreviatas ac Masorethis peculiari indeque obicuriore cognoscere tua fert lubentia, Secundam ad partem, & clavem Masorethicam adhibe, quae haec omnia tibi perspicue & methodice explicabit, aditumque à primis ad intima & magis abstrusa Masorae penitus cognoscenda, referabit facillima. Simodum exercendi & praeceos desideras, invenies sub finem dictae clavis, Analyticam Masorae magnae & parvae in primum, caput Geneleos explicationem.

§. 4. Hic ignorantiam in Hebraicis prodit Jacobus Gordonus Huntlaus Jesuita Scotus Epitome Theol. controvers. Tom. 1. contr. 1. c. 10. asserens, Masoram nihil aliud continere, quam infinitas correctiones & varias lectiones, cum tamen minima ejus pars in illis occurreret. Licet enim תּוֹרַת מֹשֶׁה scriptum, scriptura, (quod in contextu anulo notatur, & vocem non ita deberi legi indicat,) & קרי, legitur (quod in margine P signatur, & rectius verbum supponit,) supra 1000. voces complectatur, in paucissimis tamen occurrunt variae lectiones proprie dictae. Etenim labor iste Masoreticus tantum non versatur circa simplicem anomaliam Grammaticam, quae non magis ullam infert corruptionem, quam anomala in aliis linguis. Circa

DE VETERIS ET NOVI

ca correctionem vocum mendose in quibusdam codicibus scripturarum, & secundum probata manuscripta emendatarum : Circa religiosam Judæorum observationem, quam metu profanationis & vitandæ turpitudinis causa habuerunt : Quæ omnia Jesuita peperam ad varias refert lectiones. Quapropter egregie vapulavit à Domino *Glassio*, ab eodem *κατὰ τὸν δὲ νότον ἀνασκουασιν ὡς καὶ κατὰ σκουασιν ὡς* refutatus *part. 1. Phil. S. tractatu 1.* Consule etiam, sis, cruditum libellum *Sixtini ab Amama*, qui vulgo audit *Anti Barbarus Biblicus*, quo inter alia tractatus se offert peculiaris *de Keri & chetib.* Hebræorum p. 727. seqq. Esdræ vero sive solum sive cum concilio M. ספרים *correctionem scribarum confecisse parem mereri fidem, cum illo Eini Adriani, Ferrar. Tom. 9. c. 2.* Flagelli Judæorum, *de Bibliis Esdræ manu exaratis, quæ Bononiæ in aede Dominici afferrentur, commento*, statuimus cum *Dn. Calov. Comm. in Augustan. Conf. Art. 1. p. 384. seqq.*

S. 5. Et quia mentionem Bibliorum ab ipsa manu Esdræ scriptorum injecimus, veniam dabit Lector, si meminerimus istorum Bibliorum Hebræorum, quæ omnium prima, hac lingua in Germaniam adportante è Vaticana Bibliotheca Capnionæ, alias dicto Reuchlino, qui pro institutione in Hebraicis Abdæ Judæo in singulas horas ducatum pendebat, pervenere. Nunc verò inter pretiosa sua numerat *Celsissimus ac Illustrissimus Princeps ac Dominus, Dominus Fridericus Marchio Badensis & Hachberg & c. Dominus meus Clementissimus*, ex cujus gratia hic Thesaurus mihi ostensus. Hunc, primus iste Hebraicæ linguæ in Germaniam Reductor, Patriæ suæ, Senatui Phorcensi, cum aliis raris manuscriptis Hebraicis, præsertim in Cabala (in qua nimium superstitiosum fuisse testatur *Schick. in Bech. Happer, p. 101.*) tabulis legavit testamentariis. Quæ postmodum omnia in manus dictæ Celsitudinis veneri, inter quæ & videre licet manuscriptum, (ut fertur) *R. David Kimchi* in Ezechielem, & 12. minores Prophetas. *Schickardus* in *Præfat. Bechinat. Happeruschim*, hujus codicis laudes ita se effundit : *Ingens illud & preciosum exemplar Bibliorum, quod Capnio quondam à Divo Maximiliano I. Rom. Imp. dono acceptum, moriens patriæ suæ S. P. Q. Phorcensi legaverat, nunc verò Illustrissimo Marchio Badensis & c. possidet, atq. anse aliquos secula,*

pro

TESTAMENTI NATURA.

pro R. Abimbamo Ben-Meier, *Aben-Esra exanatum esse*, Buxtorfius *con-*
sultus, ex hac clausula וְהָיָה לְךָ אֶבְרָהָם לְעוֹלָם כִּי יִשְׁעֶלְךָ הַסּוּר בְּסוּלָם אֲנִי
scripsit, antequam Codicem oculis usurpavit, ex quo vero ipse exem-
plar vidit, & de singulis circumstantiis certior factus, sententiam su-
am se correcturum promisit.

§. 6. Codicem ipsum quod attinet, nec apices, & nec puncta
 nec Masoreticæ observationes neglectæ; Eleganti præterea manu
 exaratus, & (ut quidam Judæus ex quibusdam literis frontispicio
 præfixis & senio jam exefis, ita ut earum ductus vix ac ne vix qui-
 dem cognosci possit, concludit,) ipse Aben-Esra manu sua hoc ma-
 nuscriptum signavit. Caterum cervis, piscibus, gryphis, & mille ali-
 is figuris Hebræorum explicationes mirabiliter in hoc sunt variega-
 tæ. Sic autem finitur:

וְהָיָה לְךָ אֶבְרָהָם לְעוֹלָם
 כִּי יִשְׁעֶלְךָ הַסּוּר בְּסוּלָם אֲנִי
 יְהוֹרֵד בְּרַחֲמֵי שְׁמַיִם וְהָיָה לְךָ אֶבְרָהָם לְעוֹלָם
 שְׁבַר לֵרֵךְ בְּנֵהוֹרֵה וְלֵךְ אֲדוּרֵי בְּמֵדֵי
 כְּתִבְתִּירָה וְיִהְיֶה רִצּוֹן שׁוֹרֵשׁ לְבָנָי וְלְבָנֵי
 בְּנֵי עַרְסוּרָה כֹּל תְּרוּר וְשָׂרָה לְבָנָי וְלְבָנֵי בְּנֵי עַד
 סוּרָה כֹּל הַיּוֹרֵד אֶמְנָא:

§. 7. Quæ clausula difficulter de verbo ad verbum in
 Latinum transfundetur. Non enim potui, ut volui, omnes literas,
 partim senio parum apparentes; partim ob earum vicinas forma-
 tiones, feliciter repræsentare. Sensum autem forsitan per-
 cipio, quod sit admonitio ad Lectorem, ut sedulus sit in legendo.
 Hoc enim ipsi nocere, neque hodie, neque in æternum, donec aſi-
 nus scalas aſcendat. Item: quod hoc manuscriptum ad lumen ab-
 solverit Judas Filius R. Salomonis & R. Uriæ filio Meier scripserit.
 Tandem annectitur votum, ut hæreditario jure filiis atque filiorum,
 filiis ad omnium seculorum finem transmittat. Quando vero Bux-
 torf. legerit וְהָיָה לְךָ אֶבְרָהָם לְעוֹלָם conjicio non observasse reliquas literas
 adjectas, quæ obliteratæ, & quasi scissæ mihi indaganti appare-
 bant;

DE VETERIS ET NOVI

bant, ex quibus concludere licet, legi *Uri*, non *Abraham*. Ita puto: Si quis vero commodiorem explicationem eliciet, meam opinionem tollere promptus ero, imo quam promptissimus.

§ 8. Hactenus de conservatione solius V. T. diximus, restat ut de toto nostro canone proferamus testimonia. Nec enim in ullo seculo deerunt Patres, qui nobiscum eundem canonicorum librorum catalogum recensent, ita ut non opus habeamus primum præsidium canonis nostri cum Becano in quintum seculum rejicere, & Papam Innocentium jactare tanquam hunc, qui pendente quatuor seculis litem demum seculo 5. determinaverit. Sed superfedebimus labore adducendi, cum id fecerint *Dn. Calov. in Comment. in Augustanam Confess. Art. 1. p. 262. seqq. Danbavv. in Hodoger. Christ. Sect. 1. Art. 1. quæst. 5. Hornei. de divinis Script. disp. 2. p. 136. seqq. post Dominum D. Gerhardum, & Johannem Ramoldum.* Ad hos Præceptores Lectorem ablegabo.

§ 9. Quando ergo Ecclesia per singula secula de manu in manus tradidit canonem V. & N. T. Hanc *ἔγχεσησιν* Patres vocabant *Traditionem*, per quam non ut Pontificii intelligebant verbum non scriptum, sed perpetuam Scripturæ commendationem ad posterum. Non tamen ea ex causa Ecclesia est collativa internæ autoritatis, quasi Scripturæ majestas ex hac dependeret. Ex isto enim ministerio traditionis certitudinem non divinam, sed moralem habere possumus, quam vir prudens ex momentis & fundamentis rerum diligenter collatis haurire potest, in quibus sequitur iudicium suæ rationis & regulas prudentiæ. Potest tamen fieri, ut vera ista apprehensio mentis, falsum exinde formet discursum, & sic iudicium talis viri fallat. Sic recte intellectus proponit *καινὰς ἐνβολὰς* de DEO. Non tamen sequitur, dogmata illa, quæ gentiles ex illis formant, esse vera. Apostolus hoc indicat *Rom. 1. 21.* dicens gentes non falsas fuisse in principio, quod erat *γνώσθον τὸ θεῖον*, sed *ἐν τοῖς διαλογισμοῖς*.

§ 10. Si ergo vel maxime concederemus, B. Lutherum Vetus & Novum Testamentum accepisse a Pontificia Ecclesia, & hanc in ista Traditione non fecellisse: Attamen *λίαν μέγα αἴτημα* esset à vero principio argumentari ad vera principiata. Sæpè enim potest aliquis

TESTAMENTI NATURA.

quis esse verus in proponendo principia ; cum tamen falsus in conclusione ex principio isto elicitâ. Judæi non sefellerunt nos in tradendo V. Test. Fefellissent tamen, si assumissemus dogmata ex isto principio infeliciter excitata. Sic Ecclesia Græca non fallit in tradendo nobis libros N. Test. Fallit autem, quando proponit, quod Spiritus Sanctus à Filio non procedat. Atque sic quivis hæreticus non fallit proponendo Scripturam; sed sua dogmata falso ex Scriptura petita. Sed hoc Pontificiis largiri non cogimur. Nos enim ad discere possumus in tradendo canone Ecclesiæ Græcæ, Æthiopicæ, Syriacæ, Arabicæ, Maroniticæ, Ruthenicæ, nec non similibus aliarum testimonium. Nec etiam solum Lutheri (ut Pontificii calumniantur,) sed universalis Ecclesiæ conservationem ad discimus. Ad discimus conservationem Patrum, de qua paulo ante diximus. Ad discimus eorum commentarios in tota Sacra Biblia. Ad discimus eorum particularia scripta, in quibus habemus particulatim testimonia Scripturæ explicata.

§. 11. Alias, si penes sciam Romanam Ecclesiam, Pontificem & Cardinales stetit, propter supinam eorum negligentiam jam dudum interiissent S. Literæ, Adspiciamus vulgatam Bibliorum editionem, quam Concilium Tridentinum authenticam agnoscit *Decreto i. Sess. 4. Lucas contra Brugensis Theolog. & Decanus Pontificius in libello, cui titulum fecit: Romane correctionis in Latinis Bibliis editionis vulgare loca aliquot insigniora &c.* ingenue fatetur: Romanam Ecclesiam hætenus usam esse Bibliis latinis corruptissimis, & adhuc nondum ubique sustulisse corruptionem, Emendationes Sixtinas & Clementinas, Sixti nomine editas. Et *Sixtus Senensis in Bibl. S. I. 8. tit. de translatione S. S. hæres. 13. sub finem* ipse concedit, nævos habere Vulgatam, non quod illos Patres non viderint, sed quod dissimularint. Quid? Fatentur libenter Pontificii, post Hieronymum corruptum esse tam V., quam N. T.

§. 12. Quod si ita res sese habeat, execrandus sane est negligens Pastor & Pater Romanus, pariterque non adeo veneranda incauta mater Romana Ecclesia, quæ tam male consuluit filiis, ut optimum hæreditatis bonum corrumpi passa sit. Testatur quidem *Angelus Roccha in Bibliotheca Vaticana p. 209.* Papam Sixtum V. magnâ curâ

E

cor-

DE VETERIS ET NOVI

correxisse exemplar Bibliorum; eo verò moriente, exemplaria omnia, quæ vulgata erant, etiam illa, quæ in Vaticana Bibliotheca servabantur (hoc testatur Bibliothecarius,) ad tenebras damnasse Clementem 8. Papam. E contra Vulgatam de novo revidisse, & in pluribus quam bis mille locis, correxisse, atque ita sub nomine Sixti V. vulgasse. Edidit hac de re Londini libellum *Thomas Jamesius Bodleianâ Bibliothecâ Proto-bibliothecarius*, cui titulum fecit, *Bellum Papale inter Sixtum V. & Clementem 8.* in quo demonstrat: Clementis 8. & Sixti V. Paparum repugnantiam in edendo genuino textu Scripturæ; & si prolubitum est scire, quantam corruptelarum copiam suo iudicio sustulerit hæc Sixtina editio, author tibi est *Amama Anti B. B. l. i. c. 9. p. 107.* non ut istam editionem cum prioribus confetas: sed ad manus sumas Lucam Brügensem, ejus meminimus in antecedenti thesi. Ejus autem liber editus est *Antverpia in fol. ex officinâ Plantiniana Anno 1625.*

S. 13. Nec est, quod quis repugnantiam harum editionum excusare velit vitis typographicis, quæ Clemens altera editione tollere voluit. Sphalmata enim ista potuerunt sub finem numerari, ita ut non opus fuisset alia verba iisdem characteribus, quibus tota Biblia, in exiguo chartæ segmento & valde artificiosè glutino imponere vitis. Quemadmodum id factum fuisse exemplaria passim in monasteriis asservata testantur. Sed comprimò me, cum hæc examinavit & refutavit *Amama Antiarb. B. l. i. c. 9. 10. & seqq.* Hoc autem inquirendi præbet argumentum: Annon Papæ infallibilitas in rebus divinis hic deseruerit aut Sixtum, aut Clementem, imò utrosque, quia mille adhuc scætet mendis Vulgata? Nec, quomodo ex hac massa se extricare poterint Pontificij, video. Fraudes enim & imposturas Clementis (ne in Sixto perichitaretur Pontificis infallibilitas) felicissime detexit *Amama d. l.* Tanti sunt conservatores Scripturæ Papæ. Scilicet!

S. 14. Et quamvis Concilium Tridentinum fulmine anathematis percutiat hos, quicumque hæc Vulgatam adhuc corruptam non pro authentica venerantur. Tamen cordatiores Jesuitæ in Hispania, Pineda, Sanchez, & alij, Vulgatam quam sapissime sepositam, ipsos consulcrunt Fontes, quos frequenter Bellarminus ad angustias

TESTAMENTI NATURA

stias redactus pari modo adire consuevit. Ut autem moderate hæc de re agant, nolunt quidem quicquam derogare auctoritati Decreti Tridentini, interim *ὁ ὀφειλόμενος* quærentes in illo, quod quidam Vulgaræ infinitam, quidam finitam adscribant auctoritatem. Quicquid sit, videmus circa interpretationem Decreti Tridentini Rom. Ecclesiæ dissidium ortum fuisse, quod & turbas in Hispania dedisse *Job. Mariana & Dominicus Banner*, ipsi Hispani testantur. Quibus vero difficultatibus hoc authentici decretum in ipso Concilio pressum, & etiamnum prematur, ostendit *Amama AntiB. Bibl. l. 1. c. 8.*

§. 15. Ut vero majorem auctoritatem ipsi conciliarent Vulgaræ Defensores, non dubitarunt asserere fontes esse corruptos. Sed quia tempus nullum ostendi possunt, in quo Judæi atrox illud facinus corruptarum S. literarum operari potuerint, quidam dicentes, ante Christum natum: Quidam post Hieronymi tempora, esse factum, & quia multi his in os contradicunt, ut *Johann Isaac, Professor olim Ebrææ linguæ apud Colonenses, Cardinales Cajetanus & Bellarminus, Arias-Montanus, Oleaster, Ludovicus de Tena, & alii*, quos nimis longum esset hic referre: Ipsos Pontificios inter se committimus, & non operæ pretium esse ducimus, longam contra hoc institueret refutationem, quam luse legere licet apud *Calov. Comm. Aug. Confess. Art. 1. p. 330. seqq. Amamam AntiBarb. Bibl. l. 1. & alibi.*

§. 16. Videmus, ni fallor, quantam conservationem Bibliorum tribuere debeamus Pontificiis, potius depravatoribus, quam conservatoribus: Quomodo vero eorum mentem in alienum torquent sensum, è multis unicum adducamus exemplum. Egregiam scilicet explicationem divitis, *Luc. 16.* ex antiquo aliquo Expositoris libro referimus: cui titulus: *Incipiunt sermones notabiles atq; peritiles, quibus ab editore suo doctore & predicatore famosissimo nomen ut thesaurus novus intusculentur, indicium est. In sermone 106. hic famosissimus predicator p. 19. Luc. 16. mystice ad Christum applicat: ulteriorem comparationem forsitan non inveniens. Hic singularis homo, inquit, ut suam præmiâ & perfectam divitiarum copiam thesaurizaret, inducitur purpura passionis & villo innocentie & epulabatur quotidie splendide portans cumulum supreme actionis meritorie. Idcirco iste Domi-*

DE VETERIS ET NOVI

ni dices, JESUS CHRISTUS, aliquando in Scripturâ datur in exemplum charitatis.

S. 16. His autem omnibus non volumus derogare quicquam Ecclesiæ officio circa res sacras. Sed solum exprubare Pontificiorum jactantiam dicentium, se esse Scripturarum solos conservatores esse solos autoritatis in Scripturam collatores, & quæ sunt reliqua *πομφολυγοπαφλάσματα*. Nos enim non latet, Ecclesiam universalem, & quamcunque particularem, esse Scripturarum S. vindicem, interpretem, præconem, tabellionem instar librarii: Non verò Dictatorem. Oeconomo enim custodia & conservatio: Non verò autoritas tribuitur. Sed de ministris Ecclesiæ dicit Paulus *1. Cor. 4. 1.* Quod sint *οἰκονομοὶ μυστηρίων Θεῶν, dispensatores mysteriorum Dei.* Et Ecclesia vocatur *σύλη καὶ ἰσθμὸς τῆς ἀληθείας, columna & stabilimentum veritatis, 1. Tim. 3. 15.* non active, quod ipsa per modum autoritatis veritatem sustentet & suffulciat, sed potius quod sit ab ipsa *ἀληθεία* istud *ἰσθμὸς* erectum. Aliud enim est columna seu basis, aliud fundamentum, cui columna innititur. Et licet concedatur, Ecclesiæ testificationem esse instar columnæ Architectonicæ & firmamenti conducentis ad stabiliendam veritatem, non tamen hinc evinci potest, eandem testificationem esse principium practicum fidei divinæ & fundamentum, quod illam fidem producit & generat. Fundamentum enim & principium Fidei ad causam efficientem principalem; Columna verò ac stabilimentum veritatis ad causam ministerialem pertinet.

S. 17. Sic *πολυθεῖα* Augustini sententia: *Evangelio non crederem, nisi me moveret Ecclesiæ autoritas*, ita explicanda est: *Evangelio non crederem*, ut Manichæus (id est, non credidisset phrasi Affricana, quod observat *River. in Isag. ad S. S. c. 3. n. 22.*) *nisi me Ecclesiæ* (per quam, non propter quam credidi,) *autoritas commoveret.* Sicut diceret: Non vidissem noctu lucentem adamantem, nisi id gemmarius ostendisset. Aut quemadmodum principium emendi gemmam non est testificatio aurifabri de gemmæ generositate; Insuper enim requiritur exploratio gemmæ ad obrussam & certum exploramentum, quod forte tamen non susciperetur, nisi ordine temporis antecederet testificatio aurifabri, & commendatio gemmæ: Ita quoque

TESTAMENTI NATURA.

quoque Scriptura Sacra, ceu generosa gemma ab hominibus non recipitur propter Ecclesiae testimonium, ut principium fidei divinae, sed tamen ut ministeriale adminiculum, pro verbo Dei agnoscitur.

§. 18. Augustinus ergo non tribuit Ecclesiae potestatem, quod possit scriptis quibusdam tribuere canonicam auctoritatem, id quod contendunt Pontificii, & ex hoc loco ita colligunt: propter quod unumquodque tale est, illud magis est tale. Atqui Scripturae creditur ob auctoritatem Ecclesiae, dicente Augustino. E. Scripturae propter Ecclesiae testimonium creditur. Sed laborat hoc argumentum, & respondet *Gesnerus l. 1. de Conciliis cap. 5. Regulam Dialecticam non de quavis causa, sed tantum de vera, propria, per se, totali ac sufficiente subsistere. In iis, ubi plures concurrunt causa, locum minime habere. Non enim, quia praecipit facit aliquem Poëtam, ideo ipse melior Poëta est, nec quia eos acuit ferrum, ideo ipsa ferro acutior, nec quia vinum facit furiosos, ipsum magis furiosum est. Auctoritatem vero Ecclesiae Augustinus non intelligit aliam, quam qua est testis & custos. Ea vero se non illuc extendit, ut testis de sententia scripti sibi concediti ex suo arbitrio statuere possit. Nam & publico notario committuntur tabulae testamenti: interpretatio vero tabularum non ab ipsius ingenio & voluntate, sed à testatoris animo & verborum testamenti consideratione dependet.*

§. 19. Præterea alia est ratio primitivæ Ecclesiae, quæ autographa ipsorum Θεοπνεύστων vidit, & crisin de his potuit institueret: Alia hodiernæ, cujus est conservare, & ad posteros transmittere testificationem primæ Ecclesiae: Non autem statuere de illis libris, cujus non habeat certa documenta ex testificatione primæ Ecclesiae. Quemadmodum id agnoscit *Petrus Alliaccensis, Cardinalis Cameracensis, Johannes Driedo, Johann Gerson,* & alii non infimæ apud Pontificios auctoritatis, sicuti refert *D. Dorscheus noster in Parr. 2. Tb. Zach. disp. 2. p. 97. 94.* De cætero Augustinus ostendit hac sententia, ordinem conversionis suæ à Manichæismo ad Christianam Religionem, quod scilicet Ecclesiae ministerio hoc factum sit. Sed iste ordo non est perpetuus, & Ecclesia est movens, sed non semper & quasi sit absolute necessarium. *Josephus Tiberiensis, qui (uti Epiphanius. hæres. 30. contra Ebionæos p. m. 41. refert) forte fortuna Evangelium*

DE VETERIS ET NOVI

lium Johannis & Matthæi, item Acta Apostolorum ex Græca in Hebræam linguam versa inveniens in gazophylacio Patriarchæ Hillelis, animi compunctione perlegit, donec ulterius monitus vim Scripturarum interius sensit: Et alii, qui casu in S. Scripturarum lectionem delapsi, ad fidem adhibendam pervenerunt, certe Ecclesiæ autoritate non semper sunt commoti. Potuerunt enim adduci martyrum sanctitate & constantia, vaticiniorum eventus, miraculorum confirmatione, & aliis motivis.

§. 20. Nec hoc est omnium, ut quarant, an rectè credant, nec omnes habent fidem reflexam, (quemadmodum Scaliger agit de intellectu reflexo) quot enim millia hominum diem obierunt, nec unquam, quid Ecclesiæ sit, intellexerunt, quos tamen damnare nefas. Monuit hac de re Dominus *Dorsch, part. 2. Tb. Zach. disp. 1. p. 24. seqq. & disp. 2. p. 81.* Ex professo vero & quasi commentarium in hanc scripsit Augustini sententiam laudatus Præceptor in peculiari dissertatione, quam de Auctoritate Ecclesiæ habuit Argentorati Anno 1628. Confer, si non grave, D. Calovium in *Comment. in Augustinam Confess. Art. 1. p. 302. seqq.*

CAPUT VIII.

De

MATERIA CIRCA QUAM, IN
QVA ET EX QVA.

Objectum primarium Essentia & voluntas DEI: *Secundarium* facta Ecclesiæ, Scripturam esse Scripturam sacram, articulus fidei. *Speciale Objectum Veteris Testamenti* Lex: *Novi vero* Evangelium. Nulla versio a deo corrupta, ut non inde haurire possis, quod ad salutem satis. *Dictum 2. Cor. 3. 3. explicatur. A Canone Veteris Testamenti qui libri separandi? Jacobi Epistola canonica. Rainoldi & Whitackeri amulatio.*

§. 1. Com-

TESTAMENTI NATURA.

§. 1. Communis materia circa quam utriusque T. sive Objectum sunt res divino Spiritus Sancti afflatu & impulsu literarum monumentis consignata, quæ omnes continent fidei articulos, & primario spectant ad erudiendos mortales de Essentia & voluntate divina: Secundario ad Exponenda Ecclesiæ fata à primis mundi incunabulis, & propinanda exempla, aut nobis fugienda, aut imitanda. Quoscunque ergo articulos fidei nobis obtrudere volunt Pontificii, qui neque expressis verbis, neque per bonam consequentiam in V. & N. T. extant, illis repudium merito mittamus. Nec est, quod nobis ogganniant ita argumentando: Quicquid Scriptura Sacra non dicit, illud non est articulus fidei: Scripturam Sacram esse Scripturam Sacram, Scriptura non dicit, E. Sed respondeo cum Præceptore Dn. Dörsteeo *part. 2. Theol. Zach. disp. 1. p. 55.* Minor vacillat. *Dicit namq. 1. tanquam unica fidei post Deum largitrix, quæ & credendis & principio credendorum creâtur. 2. Tanquam summum testimonium nunc cælitus à Deo constitutum, quo non dicente, fallibiliter dicunt omnia. 3. tanquam efficacissimum verbum, fidei collativum & certitudinis sua certissimum persuasivum. 4. Tanquam principium à divino lumine ordinatum. Et reapse non semel sine ullo alio principio aut motivo adhibito ita dixit, ut effecerit dictis assensum immutabilem, fiduciam incomparabilem, & ad ipsum Declarorem Spiritum S. perimxerit Conf. superiora d.*

§. 2. Veteris T. speciale Objectum est lex moralis, Judæorum, & ceremonialis & forensis, ita tamen, ut sub illis ceremonialium & forensium umbris, ac quasi lineamentis præfiguraretur futurus Messias cum suis beneficiis. Novi verò Objectum est Evangelium, ac lætatum istud nuncium de exhibito Messia, & N. T. Ecclesiæ superstructa est super fundamentum Apostolorum ac Prophetarum. *ovt. ἀποστολικῆς λέξεως 1708, 1715, existente summo angulari lapide, ipso Jesu Christo Eph. 2, 20. Paulus prædicat Christum crucifixum, Judæis quidem offendentulum, Græcis vero stultitiam, 1. Cor. 1, 23. Et 1. Cor. 2, 2. Judicavit ne qui scire, nisi Jesum Christum & hunc crucifixum, ita tamen judicavit, ut lex maneat pædagogus noster ad Christum, Gal. 3, 24. qui scilicet desperantem de via legali sollicitat ad quandam aliam in Evangelio propositam. Hic verò Pontificii hallucinantur, qui ipsam quidem legem; sed emendatorem & pleniorē pro*
Objec.

DE VETERIS ET NOVI

Objecto N.T. venditare non dubitant; Et *Grotius in 1. cap. Matth. sub voce Evangelii* non promissiones, sed doctrinam legis novam auctiorem intelligere non erubescit. Confer cap. 3. superius.

§. 3. Hæc Veteris & Novi Testamenti Objecta in nulla Bibliorum versione adeò sunt corrupta, ut non inde sufficienter hauriri possit, quod ad fidem salvificam satis sit. Vigilante enim divina providentia in vertendo & evertendo, Interpretum detestandæ mentes ac manus ita sunt compressæ & repressæ, ut veri ac absolute necessarij fidei articuli in aliquibus locis intacti manserint, quamquam in interpretum ingenio alius sensus fuerit. Quid? quod in ipso Photinianorum, depravato aliàs N.T., tantum adhuc sit reperiri, quantum confirmet fidem. Spiritus enim Sanctus per Evangelium efficaciter operatur etiam tunc, quando non omninò purum, sed assumptis humanis fœdatur proponitur. Id quod ex *Phil. 1. 18.* probat Theologorum nostratium Coriphæus, *Mentzerus in Exeg. Augusti. Confess. Art. 8. pag. 399.* Quis scit, in quam ille juvenis, qui in aula Amurathis Turcici vixit, versionem incidere, quæ illum commovit ad Christianam fidem, quam martyrio dein confirmavit? *Samuezius Patricius Venetus in Ottomanno de rebus Turcicis c. 104?* Quis scit, quem librum Judæus apud Toletum in media saxi cavitate ampliandæ vineæ causâ fodiens, repererit, quo perlecto cû universa stirpe à S. fonte renatus est? *Bzov. 13. Annal. ad Ann. Christi 1231. n. 9.*

§. 4. Materia in qua, sunt libri, papyrus, membranæ, cortices, ceræ, & omne illud, in quod V. & N. T. scriptum. Laborat hic maxime *Costerus in Enchiridio de Verbo DEI c. 1.* ut verbum scriptum eludat. Non enim ad majestatem Scripturæ pertinere asserit, mysteria per atramentum divulgari, & pro se adducit *2. Cor. 3. 3. Estis Epistola Christi, subministrata à nobis, inscripta non atramento, sed Spiritu Dei viventis: Non in tabulis lapideis, sed in tabulis cordis carnis.* Committit enim fallaciam *παρά την τῆ ἐλέγγυ ἀγνοίαν.* Non enim dicit Apostolus, quod nihil scriptum sit *ἐν μέλανι*, cum hæc ipsa Epistola *ἐν μέλανι* scribebatur, sed quod Corinthii ita ad ejus doctrinam animadverterint, ut ipse suam doctrinam in eorum corda quasi scripserit.

§. 5. Materia ex qua, sunt omnes libri, ex quibus Vetus & Novum

TESTAMENTI NATURA.

vum Testamentum aggregatur. Et quidem in Veteri Testamento sunt isti, qui Hebræo idiomate in canone Judæorum leguntur. A quibus non tantum librum Sapientiæ, Ecclesiasticum, Tobiam, Judith, Baruch, &c. excludimus, quorum quædam in Hebræo & Chaldaeo idiomate primitus exitisse refert *Schickard. in Bechin. Happ. p. 43.* Sed & librum Enoch, licet in Epistola *Jude v. 4.* allegetur, & Fragmenta quædam apud *Terrull. de Idololatria. de habitu muliebri & libro de cultu feminarum* compareant, & apud *Joseph. Scalig. in not. Euseb. p. 244.* & de *Emendatione temporum* inveniantur: Sublestæ tamen fidei hæc esse, *Hieronymus in Catalogo script. Eccl.* (qui tomo 1, ejus continetur) p. 265, & *Augustinus l. 15. de Civ. D. c. 23. t. 5. p. m. 872. & l. 18. de Civitate Dei c. 38. p. 1099.* testatur. Et posito (adhuc enim certatur, an Prophetia ista fuerit realis, an verò verbalis,) hunc librum in Ecclesia Judaica fuisse probatissimum, potuit tamen devenire in manus hæreticorum, atque ita corrumpi, ut ab Ecclesia postera de numero sacrorum librorum rejiceretur. Vide omnino hac de re singularem librum *Jani Drusii, & dist. inaug. Dorschei de Prophetia Enoch. ex Epistola Jude v. 14. 15.* Cum Hilario ergò in *Psal. 132.* dicimus: *Quæ libro legis non continentur, ne nosse quidem debemus.* Nec admittimus libros, quos Abrahamum scripsisse affirmat Mahometes in Alcorano, & quidam Hebræorum Magistri, & quos in quodam Græcorum canone citari asserit *Tholosan. l. 12. c. 5. n. 4.* In Novo verò Testamento omnes recipimus, etiam *ἀντιλογούμεναι*. Hanc enim contradictionem non fuisse Ecclesiæ universalis, & etiam postmodum expirasse, ex Gerharðo didicimus.

S. 6. Nec refert, quod B. Lutherus olim stramini excusso contulerit Epistolam Jacobi, comparative enim dixit, respectu Epistolarum, quæ ad Romanos, aut alios conscriptæ. Quis enim non intelligit, Epistolam ad Romanos esse succulentiorẽ Epistola Jacobi, quæ tamen etiam non adeò est arida, ut nihil profus succulenti suppediter. Quid? quod stramen, licet grana excussa sint, vim quandam habeat nutriendi, quemadmodum id non raro fit, ut depasto fœno rustici vaccas stramine alant. Quando verò Pontificii apocrypha scripta pro canonicis habere non verentur, fit id præsertim propter præsidia, quæ exinde rapiunt pro stabiliendis dogmatibus.

F

Quem-

DE VETERIS ET NOVI

Quemadmodum id præclarissimè ad oculum demonstravit Vir longè celeberrimus *Johannes Rainoldus* in *cenfura librorum Apocryph.* in qua doctrinam Ecclesiæ Romanæ ad fundamenta librorum apocryphorum applicat, ejus scripti occasio hæc erat : Vixit cum illo eo tempore in Angliâ *Gvilielmus Whitackerus*, quo Cardinalis *Bellarminus* Romæ suos libros controversiarum edidit. Exin orta est æmulatio inter *Rainoldum* & *Whitackerum*, quis omnium primus refutare posset *Bellarmini* libros. *Rainoldus*, quamquam non indolitor *Whitackero*, cessit certamini, ob enervatam corporis valetudinem, quæ celerem calami motum facile impediret. Hinc *Whitackerus* magna certe cum invidia *Bellarmini*; pari tempore & paribus mensibus (non enim plus temporis refutationi impendit,) facile & feliciter difficilem & minus felicem ejus operam destruire & evertere orsus est. *Rainoldus* interea peculiarem illam operam, qua de modò diximus, suscepit, & pene absolvisset, nisi morte præventus, ultimam manum imponere impeditus fuisset. Attamen hic liber in nobili *Oppenheimio* Anno 1611. publici juris factus est.

§. 7. Dum vero *Bellarmin.* l. 2. de *Concil. t. 12. §. Dico secundo*, & reliqui Pontificii pro defensione *Concilii Tridentini*, nobis objicientes *Augustinum* & *Concilium Carthaginense*, indiscriminatim omnes V. T. libros nominant canonicos : Omiffa ista responsione, (quod unius Patris testimonium, præsertim si alios contradicentes habet, & *Concilium particulare*, uti est *Carthaginense*, quod quidem fertur *Canonibus Synodi Trullanæ* (quæ tamen etiam dubiæ fidei) esse confirmatum, nos non obliget,) Dicimus, *Augustino* & *Concilio Carthaginensi* hoc fuisse *canonicum*, quod non est plane rejectum, tanquam fabulosum, sed quod in Ecclesia legitur ac legi potest ad morum ædificationem, etsi cum reliquis vere canonicis non habeat parem autoritatem. Vide *Gerhard.* tom. 1. LL. CC. p. 10. 11. 12. & confer *Rainold.* in *Cens. libr. Apocr.* Tom. 1. Præf. p. 233. & seq.

CAP. IX.

DE FORMA INTERNA.

Forma interna est Θεοπνευσία. Huic nil derogant ul-

timi

TESTAMENTI NATURA.

timi octo versiculi in Deuterom. Et humilis stylus. In Bibliis triplices Rhetorum characteres. Anglice Luc. 1, 3. quid? Sixti Senensis iudicium de stylo Ezechielis & Jeremia taxatur. Marci & Luca Evangelia an ratione originis; an saltem approbationis Apostolicæ. sint divina? Quomodo Evangelistæ unum Prophetam pro altero allegent, eorumque sententias in alienum citent sensum? Exemplum Matt. 27, 9. Matt. 8, 17. Salutationes & res privatæ quomodo divine. An θεόπνευστοι, in scriptione, nova opus habuerint representatione.

S. I. Causa formalis interna Scriptorum divinatorum, qua Divina sunt, est illa θεόπνευσις, sive inspiratio divina, qua sola isti libri ab omnibus aliis secernuntur. Et quia Vetus & Novum Testamentum est totum, quod partibus constat similaribus, hoc etiam, affirmandum erit de omnibus libris ejusque partibus. Ita nec in dubium vocandi sunt ultimi octo versiculi in Deuteronomio, qui mortem Moysi ejusque consequentia describunt. Etenim vel Moses mox moriturus seipsum in sacris voluminibus mortuum scripsit, ne propter excellentes virtutes Judæi eum raptem prædicarent, uti Josephus autor est; Vel (quod Six. Sen. lib. 1. Bibl. S. p. p. probabilius videtur,) Moysi famulus, Josua, & ipse θεόπνευστος, mortem ejus adjecit. Ita nec quicquam derogat divinitati humi serpens stylus Amozii, quasi Spiritui S. doctissimo linguarum Magistro, haud conveniret. Ipse enim delectatus est pastoralis simplicitate & Amozii Pastoris ingenio, quod accommodavit ad res suas sublimes, ita ut stylum ejus moderaretur, & pro sapientia sua gubernaret. Sic styli variationem secundum triplices Rhetorum characteres in sacris voluminibus manifesto deprehendimus. Exemplum: Si conferamus Esaiam cum Jeremia, Ezechiele, & aliis Prophetis, observabit admirandus Lector, Spiritum S. stylum cujusque proprium reliquisse, non ut libera motione isto uterentur; Sed quod ipse illum

DE VETERIS ET NOVI

reget. Efaïa, quia in aula sub pluribus regibus fuit versatus, & eloquentiam didicit, reliquit *Ermonis* genus grande, sublime & majesticum plenum: Reliquis contra humile & simplex. Sic etiam observare licet apud Evangelistas, alius est stylus Lucae, alius Johannis, alius alius.

§. 2. Et quando *Lucas* in Evangelio suo *cap. 1. 3.* promittit *angl. Besav*, non innuit naturalem industriam in scribendo: sed quod *angl. Besav* illam suggererit & direxerit Spiritus S. Quando ergo dicitur, immediate, Spiritus S. afflatu, scripsisse sanctos Dei homines, id non opponitur omni concursui, sed omni causæ extraneæ. Ideoque non dubitavit Melanchthon Davidis Psalmos conferre cum genere dicendi Attico; Lutherus Efaïa stylum Ciceroni: Et sic deinceps. Nec tamen eo deveniendum cum *Sixt. Senens. Bibl. S. l. 1. pag. 15. 16.* qui censet, *Jeremie sermonem incultum esse & pene subrusticum. Ezechielis verò stylum, nec satis disertum, nec admodum rusticum esse, sed ex utroque temperatum.* Qui enim divina, rebus vulgaribus ob oculos posita, stylo his convenienti profectur, atque ita stylum rebus temperat: Rhetorum observat præceptum, ut verba respondeant rebus. Ita non vitio vertitur Plauto, & omne Rhetorum fert punctum; Quando vernas non verborum togis, sed tunicis inducit. *Ego sanè nec Jeremie facilem ac sponte fluentem, nec Ezechielis gravem, & mysteriis illis condignam eloquentiam satis venerari me posse profiteor, & vehementer illud S. August. l. IV. de doctr. Christ. c. VI. approbo judicium; ubi eos intelligo, non solum nihil eis sapientius, verum etiam nihil eloquentius mihi videri potest: & audeo dicere, omnes qui rectè intelligunt, quod illi loquuntur, simul intelligere, NON EOS ALITER LOQUI DEBUISSE; Ubi vero eos non intelligo, minus quidem mihi apparet eorum eloquentia, sed eam tamen non dubito esse talem, qualis est, ubi intelligo.* Quæ verba ex *Calovii Comment. in Augustanam Confessionem. Tom. 1. pag. 315.* mea feci.

§. 3. Disputatur hic cum Pontificiis, qui Marci & Lucae scripta non ratione originis, sed approbationis Apostolicæ ad tantam divinitatis dignitatem elevata esse asserunt: Obtendentes Marcum in compendium contraxisse Matthæum, quæ (ut ita dicam) epitomæ pro prudentiâ historica perfici potuerit. Marcum etiam suum Evangelii-

TESTAMENTI NATURA.

angelium obtulisse Petro, quod dubio procul non fecisset, si sibi de immediata inspiratione constitisset. *Lucam* verò *cap. 1. v. 1.* se collocasse in ordinem *πολλῶν*, non virorum divina revelatione instructorum; Tum enim temporis vix illum librum præter Evangelium Matthæi extitisse. *Lucam* (ut ipse fatetur *v. 2. c. 1.*) scripsisse *κατὰ παράδοσιν*, non *ἐκκαμψιν*, & quæ sunt similia, quæ contra horum authorum divinitatem nobis obijciunt. Sed ad hæc, quæ superius in genere diximus, hæc ad singula singulatim reponimus. Negamus *Marcum* fuisse tantum epitomatores Matthæi. Multa enim habet, quæ in Matthæo non offenduntur. Exemplo sit *Historia de Jairo*, *Matth. 9, 18. Marc. 5, 21.* quæ illustrioribus circumstantiis ab hoc describitur. Deinde posito, *Marcum* suum Evangelium obtulisse Petro, non tamen sequitur ex immediata *Sp. S.* inspiratione non scripsisse. Non enim absurdum *Spiritum Propheticum* Prophetis subijci, maxime cum *Marcus* non in *Apostolico*, sed in *inferiori* fuerit collegio. *Lucam* quod attinet, ille non per *πολλῶς* (ut *Pontificii* volunt) intelligit falsos scriptores, qui Evangelium *Barnabæ*, *Thomæ*, & alia supposititia sparserunt; sed veros, qui historias Christi & miracula collegerunt; *Παράδοσις* verò, non tanquam exemplum scriptionis *Lucæ* allegatur; sed tanquam occasio, ut accuratius & diligentius traderet.

§. 4. Præterea quando Evangelistæ vel unum Prophetam pro altero allegant: vel Prophetarum sententias in alienum citant sensum: Non blaterandum cum *Porphyrio*, coactius id factum esse, aut cum *Erasmio*, Evangelistam verba Prophetarum ad scopum suum applicasse ignominer. Ad exempla descendere liceat, quando *Matthæus c. 27, 9.* verba, quæ videntur desumpta ex *Zachar. 11, 12.* citat sub nomine *Jeremiæ*: Non statim ignorantia aut oscitantia insimulandus est. Potuit enim fieri, quod, vel à librauro hoc insertum fuerit nomen, & ex margine (ubi scriptum abbreviatè, *ζβ. i. c. ζαχαρίας*, & lectum is hoc est *Jeremiæ*) irrepsit in contextum, quemadmodum id deducit *Glass. Philol. S. 1. tractat. 2. p. 221. 222. 223.* & in eam eunt sententiam *Jans. & Maldon. ad cap. 27. Matth. Suarez. t. 2. disput. 39. in 3. Thom.* Vel hoc oraculum primò à *Jeremiâ* dictum, ac memoria hominum conservatum, à *Zacharia* reassumptum, & literis mandatum

DE VETERIS ET NOVI

tum fuerit, uti *Hugo Grotius in b. l.* sentit: vel Evangelistæ divinâ providentiâ unius Prophetæ nomen pro alio occurrisset, ad innuendum, uno eodemque Spiritu Prophetas impulsos fuisse: sicuti hanc fover sententiam *August. l. 3. d. Conf. Evang. c. 8. s. 4. p. 486.* ex quâ quædam desumpsit *Glossa ordinar.* Vel hoc testimonium ex *Jer. 32. & Zach. ii.* coaluerit, & unius tantum nobis nomen posuerit Evangelistæ: uti hanc opinionem *Sanctilius in Comm. Zach. c. ii.* fustus demonstrat, ex quo *Glassius* suis inseruit *lib. 1. Tract. 2. p. m. 224. seqq.* Elige ergo responsum, quam velis, non errabis.

S. 5. Quod inconcinne Evangelistæ Prophetarum dicta laudent, exemplo esse volunt, *Matth. 8. 17.* Ubi quæ *Esaias cap. 53. 4.* dixit de morbis spiritualibus, *Matthæus* ad corporales applicat. Verum, enimvero *Matthæus* istum locum rectè adducit. Ex uno enim analogorum, alterum concludere fas est. Sunt autem morbi corporis analogi morbis animi & eadem tolluntur potestate. Itaque *Matthæus* dicit impleri, quod de portatione spiritualium infirmitatum, *Esaias* refert, cum in opere prædicationis *Christus* occupatus adjungit sanationem corporalem, & sic docet ipsam etiam spiritualem sanationem in actu esse, & jam instare tempus, quo *Mesias* morbos spirituales in se sit receptorus. Agit hac de re *Dominaus Dorscheus in part. 1. Th. Zach. c. 9. §. 285. seqq.*

S. 6. Salutationes & res privatas, quod concernit, quas *Apostoli* subnectunt. Non dicendum Spiritus S. deliquim passos esse: Etsi enim hæ res non pertineant necessario ad libros divinos, placuit tamen Spiritui Sancto ista adjici eo dicitur sacro: sed gubernavit tamen eorum mentes atque manus, ne indecorum aliquid & majestati sacræ contrarium adderent. Non abs re etiam h. l. queritur: An *Θεόπνευστοι* in his conscribendis, quæ oculis viderunt, & auribus perceperunt, novo opus habuerint afflatu Spiritus Sancti? Ad quæ responsio in promptu: Non quidem opus fuisse nova propositione & representatione: sed tamen confirmatione, & in scribendo gubernatione, ne aliquid adjiceretur, quod detraheret Sacris literis debitam sanctitatem. De subscriptionibus hic etiam esset agendum, sed de his cap. 6. §. 5. aliquid dixisse, meminimus, ad quod *Lectionem* ablegamus.

CAP.

TESTAMENTI NATURA.

CAPUT X.

DE FORMA EXTERNA, SIVE
LINGVA ET STYLO,

Vetus Testamentum exceptis paucis particulis Hebraicè scriptum. Syriaca lingua non est antiquissima. Primaeva nec omnium linguarum vocabula continebat, nec in ὧλωτλοσυγχοσα definebat: nec erat Cimbrica, quæ maximè cognata Hebræa. Lingue mutabiles; videmus id in Germanicâ & Hebraicâ linguâ. V.T. videtur intermixta habere vocabula quædam, quæ postea Chaldaica, Arabica, Ægyptiaca, Persica & Græca facta sunt: Non verò Latina; Quomodo hoc intelligendum. Evangelium Matthæi Hebraicè scriptum esse lubricum est fundamentum in Papiâ. Baronii & Bellarmini de hoc opiniones. Rationes cur non Hebraicè scriptum. Marci Evangelium non Latine scriptum. Epistola ad Hebræos an originaliter Hebraicè scripta? An Novum Testamentum linguâ Hellenisticâ conscriptum? Ubi aliquid Salmasio, aliquid Heinsio dandum esse existimamus. Pfochenij de hoc opinio excutitur. An Novum Testamentum barbarismis & solæcismis scateat?

§. I. Linguis distinguntur V. & N. T. quod illud Hebræo: Hoc Græco sit idiome conscriptum, & quamvis quædam Arabica in Jobo, præsertim in amicorum colloquiis occurrant, & particula illa Jeremie c. 10, 11. Esdra cap. 4. v. 8. usq; ad versum 19. cap. 6. & vicissim cap. 7. v. 10. usq; ad v. 27. & Danielis à v. 4. v. 2. usq; ad cap. 8. exclusive, Chaldaicè sit scriptum. A potiori tamen sit denominatio, ita ut

ἡλικὸς ὀνόματι ἡλικὸς

DE VETERIS ET NOVI

merito à *Justin. Apol. 2. pro Christianis p. 56. Hebraea lingua vocetur Prophetica*: Cur verò hac, & non alià *ὁ πᾶνσοφῶς* Scripturæ autor exarare voluit V. T. causæ suppetunt plurimæ; Hac nimirum lingua DEUS locutus: His literis, proprio digito, in tabulas lapideas scripsit legem. Hæc locutus populus, ad quem maxime spectabat V. T. Hæc etiam vernacula *Ἑσπερὸς οἰς*. Hæc etiam omnium linguarum mater, & sola initio visa humana locutio. Non enim hic audiendi, qui Aramicam, sive Syro-Chaldaicam linguam in regnum antiquitatis primævæ solium collocant, inter quos est *Theodoretus quest. 59. in Gen.* & hanc opinionem pluribus, sed ficulneis argumentis in *Præfat. suæ Grammat. Syro-Chaldaicæ* defendere conatur *Johan. Caspar Miriceus*: quem felicissimè profligavit *M. Mayer. Part. 1. Philol. Sacr. c. 1. & Part. 2. c. 3.*

§ 2. Fallit etiam *Philastrius Brixienfis Episcopus, in catalogo hæres. c. 106.* qui verba *Genes. 11. Erat autem terra labii unius, & c.* explicat non de eodem vocabulorum usu, sed de uno mentis conceptu & sensum intelligentia. Ita ut primævæ lingua ex multis synonymis constitisset, quæ postmodum in *γλαττοσυγγύσσει* divisa diversas effecissent linguas, ipseque Adam, si quis loqueretur, omnes intelligeret, cum omnia vocabula imposuerit. Cui sententiæ applaudit præ cæteris *Nicol. de Cusa in compend. c. 3. & Augustinus Torniel in Annalib. sacris & profanis ad Ann. Mundi 1931.* Refutavit vero *Alphons. de Castro l. 9. adversus Hæres.* Nec fides adhibenda *Philippo Cluverio in Germ. Antiqua l. 1 p. 4.* asserenti, primævam linguam nusquam gentium nunc extare, sed iterum fore in vita æterna; Ex *Hugonis enim, Grotii de Antiquitate Reipubl. Batav. p. m. 121.* & passim in illo libro didicimus, multa ex ingenio suo nimis quam confidenti resingere atq. legere, ita ut si cui ridicularia placent, adeat ejus Germaniam Antiquam. Præterea *ἄτοπον ἀτοπότερον* videtur, Cimbricam seu Germanicam antiquam linguam, quæ in Belgio & inferiore Germania usitata, statuere antiquissimam, & Adamo in Paradiso vernaculam, sicuti apud doctos plerumque vapulat *Johannes Goropius Becanus, qui forte hoc (uti Nobilissim. Du. Harsdorff. in Specimine Philolog. German. Disquisitione 2. p. 23. conjicit,) non ex animi sententia sed ad excitanda in studio Philologiæ Germanicæ ingenia, (veluti Cornelius Agrippa de vanitate scientiarum) propugnare voluit.*

TESTAMENTI NATURA.

§. 3. Nec tamen neganda est maxima Hebrææ atque Germanicæ linguæ cognatio, quæ consistit tum in vocabulorum convenientia, tum intima utriusque Grammaticæ conformitate, quam in literis, nominibus, verbis, præfixis, suffixis, servilibus & constructione ostendit jam laudatus Dominus Harsdorf. *Dissquisitione 7. Phil. German. & conjecturas haud contemnendas profert Dissquisitione 3. p. 42. & 43. Hec divisio orbis terrarum facta est statim post diluivium: una enim regio non poterat sufficere tot generationibus, tantisque familiis capere; structum autem Babylonica accidit tempore Heber, qui fuit quintus in linea descendente à Noa, cum jam omnes supra dicti quatuor Generationes ex posteris Japheti in hereditariam portionem, nimirum in insulas Aquilonares concesserant. Si igitur Noachus (inquit Gorpheus Becanus Idosyrbic. s. 534.) seam fecit inter tres filios partitionem, ut Asiam ad Orientem & Meridiem & Occidentem Sem, Africam Cham, Europam & Septentrionis latera Japheth haberet: qua fuisse Japheti & Gomari insania, extra eas sedes commigrare, quas à Noa sibi habebant deputat. Suffragia petis ex patricinio Sibylle à Josepho c. 6. citato, ex Eusebio & Hieronymo.*

§. 4. Hebræam ergo linguam, sive puram, sive corruptam in Germaniam adportarunt, quæ tot sæculorum decursu magis atque magis populorum aliorum mutuo commercio aliisque symptomatibus mutata. Nil enim tam volubile & variabile, quam lingua. Quis quæso Romanorum liteos libros & annales Pontificum intelligebat? Quis Germanorum percipiat paraphrasin *Wiltelami Abbatis in antica cantiorum*, ante quingentos & quod excurrit annos scriptam? Non ulterius recurrat ad Caroli M. tempora. Certè si quis legat Fœderis Ludovici Germaniæ, & Caroli Galliæ Regum, Caroli M. nepotum apud Argencoratum Anno 842. isti formulas, æque ac Japonensium linguam intelliget, nisi sit sedulus antiquitatum Germanicarum indagator. A qua mutatione nec genuinæ & certiores Hebrææ linguæ filix fuerunt immunes. Videmus hoc in Ægyptiaca & aliis orientalibus, quæ immane quantum nunc discrepant: primis verò, post Babylonicam confusionem, temporibus affinitatem cum Hebræa retinuerunt. Patet hoc ex eo, quod Abraham in Chaldæa, Ægypto, & Chanaam, sine interprete sit locutus, & alios intellexerit.

G Gen. 11.

DE VETERIS ET NOVI

Gen. 11. Quod acervum testimonii aliter Laban patria lingua appellaverit, aliter Jacob: uterque tamen alterum intellexerit: Quod Filiae Laban imposuerunt filiis nomina Hebraica, eum in ipsa adhuc Syria essent, *Gen. 31.* Sed de his Criticis alio die pronnnciemus, ut *Augurum habet formula.* Nec sunt hujus loci.

§. 5. Antiquissima ergo hæc lingua Hebræa scriptum est V. Instrumentum, quod quidem purissime fuit in comparatione ad reliqua scripta, mixta tamen habet vocabula quædam, quæ hodie audiunt Arabica, Egyptiaca & Persica. Sic *Psalm. 212.* בַּרְכֵהוּ Chaldaicum pro בָּרַךְ Hebræo legimus: Sic vocabulorum significationes ex Chaldaico feliciter deduces, ut שָׂשׂוּ a שָׂשׂוּ servivit. Sic אֱלֹהִים nonnulli critici non sine ratione ex Arabico derivant, maxime quia apud Arabes in crebro sit usu אֱלֹהִים, אֱלֹהִים & cum אֱלֹהִים articulo emphatico אֱלֹהִים אֱלֹהִים, quod idem quam Hebraum אֱלֹהִים. Notum enim Turcarum אֱלֹהִים אֱלֹהִים *Allah magnum*, quo clamore hostem aggrediuntur ingeminantes אֱלֹהִים אֱלֹהִים *Allah, Allah, Allahana*, i.e. *Hic Deus, hic verus Deus (est) Deus noster.* Quid? Quod *Aben-Esm* non dubitet in *Comment. ad Cant. Salom.* asserere omnem vocem, quæ in lingua sacra non habet socium aut fratrem, ut loquatur; h.e. quæ semel tantum occurrit, ex consuetudine Arabici sermonis, ob magnam harum linguarum affinitatem exponendam esse Sic *Genes. 41. 45.* vocabula פַּעַבְרָה פַּעַבְרָה quibus Pharaos insignire voluit Josephum, esse Egyptiaca, constans ferme est sententia hujus linguæ peritorum. An verò אֱבֵרָה *Gen. 41. 42* eo etiam referendum (quod Mercero videtur vox gratulantium & boni omnis causa proclamantium, uti hodie apud Italos solenne *viva*), adhuc est in dubio. Alia occurrunt, ut אֱבֵרָה *Exod. 13. 16.* *frontalia* & alia. אֱבֵרָה Persicè dictum esse *Rabbi Salomon* agnoscit in *Comm. ad c. 1. Esth.* inquit: הַפְּרָתִים שֶׁלְמֹנִים כִּלְשׁוֹן פֶּרֶס hoc est, *Parthemim sunt dominatores in lingua Persica.* Ad Græcam verò originem, si quis אֱבֵרָה אֱבֵרָה i. e. *drachmas, Δραχμῶν*, (id est, Darii aureos, ut quidam conjiciunt,) אֱבֵרָה *συσφωρία* &c. refert, dicam ei non scribimus. Tempore enim Esdræ & Nehemiæ res Græcorum notissimæ fuerunt, & eorum Monarchia potuit quod-

TESTAMENTI NATURA.

quoddam tacitum regnum in quædam vocabula Judaicis immiscenda exercere. Hoc tamen ex Mercero certiores facti, Græcam linguam sapius Rabbiniis esse asyllum ignorantia, voces scilicet vernaculas earumque originationes non percipientibus. Sed Latina verba in codice sacro occurrere negamus. Atque 𐤀𐤃𐤁 *Soph. 3, 18.* quod B. Hieronym. ad Latin. *nugas* refert, à R. 𐤀𐤃𐤁 in Hiphil 𐤀𐤃𐤁 descendere statuimus.

§. 6. Cæterum, quando quædam vocabula in Codice sacro obvia ex aliis linguis explicamus, non eo trahere volumus, ac quasi mater à filiis, Hebræa ab aliis nascatur; sed quod vel radices quædam in sancta hac lingua deserint esse in usu, in filiis autem adhuc remanserint: vel quod quædam à filiis mutuata, ipsa in usum suum transtulerit. Chaldæa enim propriè loquendo non est Dialectus Hebrææ, quemadmodum id probat *Mayr. Philol. S. Part. 1. c. 1.* Ergò etiam habet proprias radices. Id quod multo magis Ismaelitica sive Arabica aliisque pronunciandum, quæ magis ab Hebræo recedunt in diomate.

§. 7. De cætero quia, teste *Cicer. pro Archia: Græca legebantur in omnibus populis*, N. etiam T. hac lingua est conscriptum. Quod enim Evangelium Matthæi Hebræicè primùm scriptum fuisse asserant *Iren. l. 3. c. 1. apud Euseb. l. 5. Hist. Eccl. c. 8. Athanasius in Synopsi p. m. 141. Eusebius l. 3. Hist. Eccl. c. 24. Hieron. e. 1. in Catal. Script. Eccl. p. 264. e. 2. l. 3. adversus Pelagian. p. 297. & in Proœm. comment. in Matt.* Hi non rationibus, sed autoritate istius Papiæ inducti fecerunt: Quem pro Johannis Evangelistæ discipule sunt venerati. Cum tamen, teste Eusebio, homo iste non magni admodum judicii, discipulus fuerit Johannis Senioris; Quemadmodum in *Proœm. suorum librorum apud Eusebium* ipse innuit, Johannis Senioris & Aristionis auditorem fuisse: Et ab illis, qui sectatores Apostolorum fuerant, ea, quæ fidei sunt, accepisse; Hoc non obstante *Cesar Baronius* non dubitat Hebraicum anteferre Græco, atque haud obscure Græcum textum nullius esse fidei affirmat, nisi cum Hebræo originali conferatur, quando inquit: *Dico quod Græcus textus, cujus fidei sit, nisi collato cum Hebræo originali affirmare minime possumus.* Alter verò Cardinalis, *Belarminus l. 2. de Verbo Dei c. 4. S. de Testamento*, meliorem adhuc fovet

DE VETERIS ET NOVI

sententiam. Etenim quamvis eorum opinionem *valde probabilem* esse iudicet, qui *Evangelium Matthæi Syriaca lingua scriptum* volunt, eamq; ab *Alberto Widmansadio*, *Ferdinandi In per. Cancellario*, (qui primus Testamentum Novum Syriacum edi curavit) & *Gvidone Fabricio* (cujus extat Latina interpretatio N. T. Syriaci in Regiis Bibliis) *efficacissimis argumentis probatam* dicat: tamen fatetur: *ita receptam esse Græcam translationem ab Ecclesia, ac sic a lingua primum scriptum fuisse Matthæi Evangelium c. 7. §. Porro*. Fallitur autem in eo quod *Comagena seu Syriaco-Antiochena Dialecto*, qui hodie totius Novi Testamenti paraphrasis extat, scripsisse *Matthæum* autem, cum tamen cum temporis *Judæis familiaris fuerit idiotismus Hierosolymitanus*, ab *Antiocheno* immane quantum discrepans.

§. 8. *Sed non mihi fit verisimile* (ait *Erasmus in cap. 8. Matth. p. 37.*) *Matthæum Hebræicè scripsisse, cum nemo testetur se vidisse ullum illius Hebræici voluminis vestigium, siquidem illud, quod Nazareorum vocant, nec Hebræicè scriptum, testatur Hieronymus, sed Chaldaicè, formulis dumtaxat Hebræicis, inter apocrypha censetur. Præterea si Ebraicè vel Syriacè scripsisset Matthæus, quid opus fuisset interpretatione Matt. 1, 23. c. 27. 33. & 46. Nec est quod regerat Maldonatus, in eo Evangelio, quod nunc habetur Ebraicè, non addi eorum nominum interpretationem: Quippe quod seipsum prodat nihil minus esse, quam genuinum Matthæi scriptum. Arguit enim, Kirstenio judicante, autorem Hebræicæ Grammaticæ prorsus ignatum. Vide Bellarm. d. 1. qui & Munsteri & Tili editionem rejicit. Deinde manemus in possessione tot seculorum, donec evidentibus argumentis probetur contrarium. Confer si lubet Casaubon, Exerc. 15. ad Ann. Eccles. Baron. cap. 12. p. 388. Edit. Londin. & Exercit. 16. c. 115. p. 678. Osiandr. Cent. 1. Epit. Histor. Eccles. l. 2. c. 31. pag. 49. Gerb. Exeg. p. 254. et q. alios.*

§. 9. *Marci Evangelium originaliter in latina lingua (fortasse in gratiam Venetorum, qui jactitant hoc apud se asservari) exaratum esse contendit Baronius ad Ann. 45. n. 41. Sed posito Adem Marci custodire Evangelium Marci, negligentia certò & invidia accusandus erit malè fidus Pastor Ecclesiæ, quod describi non curer, sed è contrario obrudat Ecclesiæ, Concilio Tridentino vulgatam, versionem. Melius enim sic consulisset Ecclesiæ.*

§. 10. E.

TESTAMENTI NATURA.

§. 10. Epistolam ad Hebræos quod attinet, licet *Clemens Alexandrinus, Origenes, Eusebius, Hieronymus, Theodoretus,* & plerique Patres asserant, Ebraicè primum scriptam esse: Magis tamen conjecturis, quam probationibus indulgent, & quicquid *Sixtus Sen. l. 7. Bibl. S. heres. p. 764.* ogganniat, tamen non desunt è veteribus, qui potius *δεξιότρον* Græcè conscriptum confitentur. Mancamus ergò in possessione antiquissima, & quia sumus in possessione, non possumus cogi ad cessionem. Expectamus ergo evidentes rationes à Pontificiis, atque tunc demum victas porrigemus manus.

§. 11. Constat ergò (ni fallor) totum Novum Testamentum Græcis literis esse conscriptum: ita tamen (quemadmodum docti observarunt) ut majorem cum Hebræo V. T. genio amicitiam colat, quam cum omni cætera Græcitate. Hinc primus in hac re ac multus *Dan. Heinsius in Exercit. ad Nonnum; Item in Prolegomenis ad Aristarchum ferè sub finem* (quanquam & *Erasmus* olim jam in ea sententia fuerit, uti ex dedicatione *Paraphraseos in Epist. ad Rom. in principio* liquet: *In Græco, inquit, sermone locutus est Apostolus, ut à merè Græcis non queat intelligi, ob passim admixtam Hebræi sermonis proprietatem*) novum imposuit nomen, hunc stylum vocans linguam Hellenisticam. *Sixtus ab Amama Anti B. B. l. 1. c. p. 4.* indigitat *Ebræo-Græcam*. Huic sententiæ opposuit *Fusus Hellenisticum* satyricè admodum descriptum *Cl. Salmasius, & Observationes in Novum Testamentum Johannes Crojus* insignis, si quis, *Heinsiomastix*, adeoque eum traducens, quasi Latina verba non ritè construere didicerit. Vide hunc *d. l. p. 49.* Hic enim negat e. 31. profelytos (quos *ἑδραγες* esse dicit,) novam constituisse Dialectum. Mirius verò & modestius contradicit *Sebastianus Pfockenius in Diatribæ de lingua Græcæ Novi Testamenti puritate.*

§. 12. Non autem defensionem vocabuli, linguæ Hellenisticæ seu Hebræo-Græcæ suscipere volumus, non ignorantes novum quemdam orationis characterem, in vitis & in assivets sæculi auribus plane novam linguæ speciem obtrudere non posse, melius fortè capturis, si Græcismum biblicum, aut aliud tale nomen audirent. Interim, quia cuncta Græcia nullum habet simile dicendi genus, quoad indolem loquendi & contextus, peculiari etiam nomine à

DE VETERIS ET NOVI

exetis diverso illud insigniri, non est absoum. Certum enim, sty-
lum Novi Testamenti idioticis lingvarum orientalium abundare,
quem etiam requirebat utriusque Testamenti symphonia, novitatis
declinatio, & faciliior informatio. Unde Novum Testamentum in
nullam linguam tam facilè, & quasi de verbo ad verbum transferri
potest, sicut in Hebræam. Si verò hoc dicent alii: τὸ ἐν ἀρχῇ λαλι-
σάμεν. Volvant authores à Calovio tom. 1. *Comm. in Augustan. Confess.*
p. 453. & in nostram pedibus ibunt sententiam.

§. 13. Atqui dicat aliquis, hoc ad humilitatem & contentum
styli sacri pertinere. Ego contra cum Budæo, ob hanc ipsam cum
Veteris Testamenti idiomate participationem, Novum Testamen-
tum singulari quadam dignitate gravitateque eminere iudico. Cum
sua simplicitate omnem humanæ eloquentiæ majestatem superet.
Quando enim Patres stylum sacrum vocant simplicem, non hoc
volunt, quasi rudis ac ineptus, quasi inelegans & inornatus, quasi
ab omnibus figuris ac schematibus oratoriis alienus, sed quod sit
minimè affectatus, sincerus ac omnibus usitatus, quique cum res
grandes & præclaras describat, ad captum legentium se attempe-
ret. *Julii Cesaris dicitio* (sunt verba *Clarissimi Bacleri in dissertat. de
lingua Novi Testamenti originali*) *nec Tulliano flumine exundat; nec Li-
viana ubertate exsplendescit; nec Sallustiana severitate emicat, nec in-
morem Taciti novitate magnificè auctoritatem quarit: sed simplicitate
sua censei amat; tantum tamen abest, ut propterea ullo ex prædictis mi-
nor dicendus sit Cesar orationis laude, ut pro comperto habeam, non mi-
noris operis ingenii; esse, ad ejus imitationem conformare stylum, quam
equare Livium, & ceteros, quos nominavimus.*

§. 14. Neque tamen satisfacit Pfochenius, perreptatis Scripto-
rum profanorum, imprimis Poëtarum (cùm vel maximè debuisset,
adhibere oratorum sive historicorum soluto sermone scripta ope-
ra,) monumentis similes phrasas & verba parallela, præcipuis sicco
pede præteritis, adducens: Metuit enim, aliàs aliquid decede-
re puritati Novi Testamenti, cùm tamen alia quæstio: *An lingua in
Novo Testamento sit purè Græca: alia: an purè Hellenistica?* Etenim
dis diá τὰς ὁὐδὲν differunt à se invicem phrasas & totum dicendi ge-
nus. Non negamus, phrasas easdem & verba occurrere in aliis scri-
ptori-

TESTAMENTI NATURA.

ptoribus, sed hoc ipsi ad probandum incumberebat: An tota dictio-
nis indoles, faciesque styli, totumque orationis corpus conveniat
cum eâ Gracitate, quæ in profanis descriptionibus extat. Hoc pacto
Tacitus stylo à cæteris ita est distinctus, ut tum ratione vocum pe-
culiari indigeat Glossario, tum ratione contextûs formæque à cæte-
ris omnibus diversus æstimari debeat: Interim similia interdum
deprehendes apud Sallustium, Plinius, Senecam & alios. At quia
hi rarius, ille solenni suo more & ex genio sui sermonis loquitur,
nemo tam hospes erit in criticis, qui dicere audeat, stylum Taciti
eundem esse cum stylo Sallustii, Pliniorum, Senecæ, & cæterorum.
Sed nolo in his amplius immorari. Fufius ac feliciter hanc mate-
riam tractavit Dominus Baclerus in jam citatâ Dissertatione. Cum
primis verò Dominus Dorstebaus in Lethionibus publicis de Scriptum Sa-
crâ.

S. 15. Non tamen eo deveniendum & ita concludendum: Sty-
lus Novi Testamenti constat vocibus & formulis apud quosdam
Græcos inusitatis, & ex oriente petitis; E. Novum Testamentum
scætet barbarismis & solæcismis. Lubentes quidem fatemur, hanc
argumentandi rationem in aliorum scriptorum censura facilius
procedere, & scimus Diogenem Laërtium in septimo Barbarismum
definire, quod sit ἐκ τῶν κακῶν λέξις παρὰ τὸ εἶδος τῶν εὐδαιμο-
νῶντων (sive ut Vossius legere mavult εὐδοκίμωντων) ἑλλήνων: Ex vitii
dictio præter consuetudinem felicium (probatorum) Græcorum. Solæci-
smum verò, quod sit λόγος ἀκατάλληλος συνειλεγμένος oratio incon-
gruè constructa. Sed id ad divinū N. T. opus applicari posse, hoc est, de
quo valde ambigitur. Senecæ enim imbibimus Ep. 95. circa init. Gram-
maticum non erubescere solæcismum, si sciens; erubescere, si nesciens fa-
ciat. Quis autem tam perfectæ esset frontis, ut Viros Spiritu Sancto
agitatos, id nescientes fecisse, audent asserere? Utique omnium
Grammaticorum supercilium spernere potest gravissima illa ra-
tio, qua peregrinum domestico juri sociari cœpit in dictione, ne
quid usquam peregrinum maneret in doctrinâ. Ne scilicet novo di-
cendi genere novam doctrinam ingeri suspicarentur infirmi. Non
tamen id eo trahere volumus, quasi inficias iremus, Θεοπνεύτους δι-
versos, (ut præcedenti capite insinuavimus) dicendi characteres adhi-

DE VETERIS ET NOVI

adhibuisse: sed quod ista harmonica diversitas deprehenderetur ab uno Spiritu Sancto proficisci: sicuti in organo musico diversi soni, ab uno spiritu agitati in unam conspirant harmoniam.

§. 16. Quapropter, quia religio est, divinos istos auctores insimulare inscitia, ac si quid ex ratione minus probabili citra artis rationisque convenientiam fecerint, proprie loquendo non sunt barbarismi, multo minus solœcismi, sed potius figuris annumerandi cum Fabio Quintiliano lib. 1. cap. 9. qui diligenter consilium scribentis, & artem, & schemata ab errore, lapsu, & ruditate distinguit. Si enim propter quædam non ubivis obvia vocabula, & inustatas Phrases, Barbarissimos & solœcismos finges, totam Græciam Latiumque repleveris Barbarismis & Solœcismis. Genuina autem significatio Barbarismi & Solœcismi, vitium, ruditatem & ignorantiam involvit, Hinc etiam, quod prius Græcis βαρβαρογ, veteribus Latinis, si *A. Gellium* l. 13. c. 16. audimus, *rusticitas* vocatur.

§. 17. Patres quod attinet, qui hic in subsidium vocantur, imprimis Hieronymus. Respondemus cum *Baerlo* §. 11. in *Append. di. Etæ Dissertat.*: Equidem ejus viri eruditionem & eloquentiam pridem didici venerari: sed audeo dicere, non legisse Hieronymum, qui non animadvertit, cum fiducia eruditionis sæpius in periculosas assertiones provehi: atque in hoc ipso argumento, passum Doctissimum Patrem aliquid humani esse, non primus ego, sed cum magnis viris, imò cum ratione ipsa fidenter existimo. Igitur hunc judicem declinare controversentes suo quodam jure possunt. Decepit tamen Viri auctoritas *Erasmum*, ut eadem de stylo Apostolico judicia ferrer: sed opposuerunt se ejus opinationi masculæ & juste eximij Theologi: sicut notius est, quam ut hic ostendi debeat. Et §. sequenti: Reliqui Patres plerique, loquuntur partim ex hypothese calumniosa gentilium Sophistarum, quos redarguere in hac questione non semper opus aut commodum erat: partim eloquentiæ Bibliæ simplicitatem (à qua ad vitia barbarismi & solœcismi nemo argumentari debet,) profanorum sapientum pompe, ἐπιδειξέτω, arti, lenociniis opponunt: partim à styli indole, in qua multa profani desiderabant, ad ipsam rerum divinissimarum majestatem provocant, eaq. occasione eis τὸ δαλέειν τῆ ὑποβέσει, argumento vindicatum adauctumq. cupiunt, quicquid stylo splendoris deturbare videntur.

§. 18. Sed

TESTAMENTI NATURA.

§. 18. Sed qui cum Beza verba Novi Testamenti esse barbara profiteri non erubescunt, considerent 1. An non in blasphemando gentilibus accedant. 2. An non accuset Sp.S. operam, quæ uti in rerum inspiratione, ita etiam verborum revelatione consistit. Libere quidem permittit & iussit Sp.S. organa sua iis, quæ non ignorant, verbis uti: Sed pro re nata accommodavit eadem, ita ut θεοπνεύ-
μας verba scivisset, Sp.S. vero eadem rite accommodasse dixeris. Unde etiam Petrus 2. Epist. 1, 21. dicit; ὑπὸ πνεύματι ἁγίῳ φερόμενοι ἐλά-
λησται ὁ ἅγιος θεὸς ἀνθρώποις. 3. An non interiret studium inquir-
endi in emphasin vocabulorum, in quibus tanta latent mysteria, tanta argumenta, quomodo id experientia toto die loquitur, præfer-
tim in controversiis, ubi convincendi sunt adversarii.

§. 19. Miramur ergo (ut penitus rem comprehendam, & cum Be-
zæ verbis concludam,) quo consilio in proponendis questionibus, ubi
perspicuitas & significandi, ut ita dicam, civilitas ante omnia attendi de-
bet & requiri potest; & apud juvenentis aures, quæ à congenita cavil-
landi curiositate ad eruditam sapiendi simplicitatem traducenda sunt;
& in ea materia argumentorum, ubi omnis eruditio profanitas videri pot-
est, nisi pie cuiusdam reverentie cautione adgubernetur; & post gravissi-
morum virorum reſtiora ac simpliciora, ipsorum, usurei Theologica appro-
bata iudicia, (possum enim citri invidiam ita loqui, spero) & in nullum
vel eruditionis, vel πειρῆσεως theologice usum, commodumq; (nam quæ
funguntur hic, non capere me, prorsus fateor,) cuiquam pertendere lubide-
sit: Novum Testamentum solacioris & barbarismis scatere.

CAPUT XI.

DE FINE.

Finis quæ omnes homines, Marc. 16, 15. explicatur.
Quomodo contemptum verbi Dei istud auferendo
puniat: Finis est intermedius & ultimus.

§. 1. Finis duplex est vel quæ vel est. Finis quæ five subiectum, cui V.
& N. præscriptum; Sunt omnes homines. Sic enim instructio Chri-
sti sonat Marc. 16, 15. κηρύξατε τὸ εὐαγγέλιον πάση τῇ κτίσει, prædica-
te Evangelium omni creature. Ubi per Evangelium non tantum præ-
dica-

H

dica-

DE VETERIS ET NOVI

dicacionem gratiæ, solo merito CHRISTI partæ (quemadmodum Antiochii volunt,) sed totam doctrinam Christianam, legem & Evangelium, proprie sic dictum, complectentem, significari, in cætera ex eo constat, quod Apostoli in praxi legem, tanquam Pædagogum ad Christum, adhibuerint. In vocabulo vero *κτίσις* non, complectuntur irracionales creaturæ; (sicuti Franciscus somniavit; & volacribus, cæterisque brutis animantibus evangelium prædicare non dubitavit,) sed *κτίσις* h. l. denotat eam creaturam, quæ capax est audiendi Evangelium, & quodcunque ex creaturis Evangelium potest audire; illis prædicacionem istius necesse habuerunt Apostoli offerre. Ita enim non tantum explicat Gregorius tom. 1. *Comm. in cap. 5. Jobi p. 86. Per omnem (inquit) videlicet creaturam solum intelligit hominem voluit, cui commune aliquid cum omnibus creavit.* Et t. 2. *Hermil. 29. in Evang. p. 444.* ita explicat: *Habet namq. commune esse cum lapidibus, vivere cum arboribus, sentire cum animalibus, intelligere cum angelis. Si ergo commune habet aliquid cum omni creatura homo, juxta aliquid omnis creatura est homo. Omni ergo creatura prædicatur Evangelium, cum soli homini prædicatur.* Sed etiam parallela loca id evincunt. Sic *Matth. 23. 19. & Luc. 24. 47.* (ubi idem Christi mandatum recitatur,) *πᾶσα κτίσις, omnis creatura* explicatur per *πᾶντα τὰ ἔθνη, omnes gentes.*

§. 2. Non autem h. l. sola genera singulorum intelligenda, ut Calviniani volunt, qui *πᾶσαν κτίσιν*, per omnis generis sexus & ordinis homines explicant, & exteriorem, non verò interiorem utriusque Testamenti formam ad omnes homines pertinere contendunt, atque ita animam (uti ita dicam) utriusque Testamenti solis electis, hujus verò cadaver reprobis relinquunt. Etenim misericordix divinx, quæ vult omnes homines salvos fieri, & ad agnitionem veritatis venire, *1. Tim. 2. 4.* non parum derogant. Non vult Deus ullos perire, sed omnes ad penitentiam reverti, *2. Petr. 3. 9. Conclusit Deus omnes sub incredulitatem, ut omnium miseretur, Rom. 11. 32. Illuxit gratia & φιλανθρωπία Dei salutaris omnibus hominibus, Tit. 2. 11.* Et Evangelium sive doctrina Christiana prædicata est apud universam creaturam, quæ sub cælo est, *Coloss. 1. 23. & Apostolorum sonus & verba exiverunt in omnem terram, & in fines orbis terrarum. Rom. 10. 18. & tempora ignorantia*

TESTAMENTI NATURA.

vantia dissimulavit quidem Deus: nunc autem annunciat, ut omnes ubiq;
homines respiciant, Act. 13. 30. Pertinet ergo utrumque Test. ad omnes
homines πάντες πανταχῶς, qui ad iudicium exsuscitabuntur, uti loquitur
Apostolus Act. 17. 30. & 31.

§. 3. Nec est, quod quis objiciat tot myriades hominum in
Turcia, Persia, Virginia, Japonia, Brasilia, America, &c. quibus do-
ctrina Evangelii, quæ V. & N. T. continetur, non prædicatur; sed hi
sedent in tenebris mortis, nec illis oritur Phosphorus in cordibus.
Rectè enim Formula nostra Concordiæ p. m. 783. Sunt hæc digna peccatis
supplicia, si Deus totam aliquam provinciam aut gentem propter verbi
divini contemtum, ita punit, ut hoc ingens malum etiam in ipsorum pos-
sivitate redundet. Quæ verba tamen non eo rapienda, quasi DEUS
paganos, & τὰς ἕθνη αὐτῶν arceret ab omni Ecclesiæ aditu; (Hæc enim poe-
na non congrueret cum iustitia divina, quæ non vult, ut Filius portet
iniquitatem Patris, Ezech. 18. 20.) sed, quod non in gremio Ecclesiæ
pascantur. Quæ temporalis & externa poena non labefactat iusti-
tiam Dei, quæ se tantum ad sufficientiam, non superabundantiam salu-
tis media obligavit. Siquidem Ecclesiam in illustri loco sem-
per collocavit Divina misericordia, ut fama ejus ad extimas usque
gentes sese diffunderet. Præsertim nostra ætate, ubi Hispani, Hol-
landi, Angli, alique navigia mittunt in Americam septentriona-
lem & meridionalem. Quas insulas, ut novum alium orbem, ite-
rum derexit Anno 1492. Christophorus Columbus. Nec dubium
nunc restat, olim Americanis prædicatum fuisse Evangelium, si
quis legat navigationes editas, quæ vestigia quædam Christi-
anismi adhuc reliqua observarunt. Confer hac de re Hug. Grotium
& Johannem de Laet, qui ad contentiosas rixas usq; scriplerunt de o-
rigine Gentium Americanarum.

§. 4. Finis 3, sive cujus gratiâ utrumque Testamentum est con-
scriptum, iterum est duplex, vel intermedius, vel ultimus. Ille est, ut
de Essentia & voluntate Dei nos instruat, & sit norma vitæ & doctri-
næ, & ita homo Dei sit ἀρετῆς ad omne opus bonum, ἐξ ηὐτοῦ μὲν ἐν
2. Tim. 3. 17. Finis verò ultimus est, ut possit σοφία αἰεὶς σωτηρίαν, διὰ
πίστεως τῆς ἐν χριστῷ ἰσοῦς eruditum reddere ad salutem, per fidem, quæ
est in Christo Jesu; eodem capite v. 15. Et videmus nos ἐν αἰσθητοῖς γε-
νησθαι

DE VETERIS ET NOVI

Quis vitam aeternam habere. *Johan. 5. 39.* Et hac scripta sunt, ut credamus, quod Jesus est Christus, ille Filius DEI, & ut credentes vitam habeamus per nomen ejus, *Job. 20. 31.* An vero Scriptura Sacra tantum offerat salutem, an verò etiam tanquam organum operetur & efficiat, non hic ventilabimus? Prius affirmat, & posterius negat Bellarminus Schyvenckfeldianizans apud *Gerb. t. 4. p. m. 634.*

CAP. XII.

DE DIVISIONE UTRIVSQUE TESTAMENTI.

Veteris Testamenti libros quidam 22. quidam 24. quidam 27. numerant. Divisio in תורה, כתובים, & נביאים, & subdivisio. Josephus à Drusio taxatur! Quidnam Rabbini intelligunt per Prophetas & Hagiographa. Henricus Gravius erravit per כתובים intelligens Apocrypha. Novum Testamentum potest dividi in Sermones & Epistolas. Divisio in versus & capita. An hæc in N. T. antiqua? Affermat Crojus. Nobis contrarium videtur. Patrum divisio in titulos & capita. Στιχοι non versiculi.

§. 1. Libros V. Instrumenti viginti duos juxta numerum literarum Hebraicarum supputant *Josephus l. 1. contra Appionem*, apud *Euseb. l. 3. Eccles. Histor. c. 10. Philo*, ut author est *Sixtus Sen. B. S. l. 1. p. 2. Origenes apud Suidam; Isidorus apud Orig. l. 1. c. 3. Epiphanius d. mens. & ponderibus*, omitto *Nazianzenum, Ruffinum*, alios. Atque ita numerabant. Gen. erat א, Exod. ב, Levit. ג, Num. ד, Dent. ה, Josua ו, &c.

§. 2. Viginti quatuor ob nomen tetragrammaton, quod Chaldaei וְהוֹי וְהוֹי, scribunt, alii ex recentioribus Judæis recensent; uti *Abe-Esa*, *David Kimchi*, item *Targum Sebiv Hasebir c. 5, 10.* separantes nimirum à reliquis, *Ruth & Cinoth* i. e. Lamentationes *Jeremie*, quæ & opinio communiter hodie apud Judæos recepta est. Unde legem *נארגאנאדאדורו* universam appellant וְהוֹי וְהוֹי id est, viginti

TESTAMENTI NATURA.

viginti quatuor. Sequuntur hanc Græci ob numerum 24. literarum Græcarum, & Latini respicientes ad numerum 24. seniorum Apoc. 5. quam causam adducit Hieronym. in Prologo Galeato. Alii Hebræorum magistri viginti duabus literis simplicibus addentes quinque finales, viginti septem recitant libros, ita ut Ruth à Judicum, priorem Samuelem Regum & Paralip. à posteriori, & Nehemiam ab Esdrâ separent, conjungentes interim Threnos cum Jeremia. Atque ex hac diversa numeratione est, quod quidam Christiani doctores 22. quidam 24. quidam 27. numerent, iisdem libris manentibus, diversa tamen adhibita librorum numeratione. In re ergo conveniunt, licet in numerando discrepent. Sed ad divisionem.

S. 3. Elras cum sociis suis (si fides historiæ Hebræicæ habenda,) qui fuerunt numero centum viginti, & inter eos Daniel, Nehemias, Zorobabel, Mardocheus & Josua, Filii Josedeci, item Prophetæ, Haggæus, Zacharias, & Malachias, omnes viginti quatuor libros una collegerunt & distinxerunt in לְכָתוּבִים legem, נְבִיאִים Prophetas, & כְּתוּבֵי קֹדֶשׁ Hagiographa. Non enim (ut Elias Levita præfat. 3. in Masoreth) fuerunt omnes viginti quatuor libri una colligari, sed viri Synagoga (scilicet magnæ) conjunxerunt eos, ac fecerunt ex ipsis tres partes, Legem, Prophetas & Hagiographa. Quam partitionem à Dei spiritu profectam esse concludit ex 1. Maccab. 4. 46. Drus. in Comment. ad Pentateuchum ps. Lex comprehendebat quinque libros Mosis. Prophetæ continebant octo, Jehosua, Judicum, Samuelem, Reges, Jeremiam, Ezechielem, Esaiam, & duodecim Prophetas minores. Hagiographa autem erant, Ruth, Psalmi, Job, Proverbia, Ecclesiastes, Canticum Canticorum, Threni, Daniel, Esther, Esdra, & verba dicuntur sive Chronicon. Ubi tamen fumus in oculis Drusii, quod Hieronym. in Prologo Galeato asserat quosdam Judæorum, Ruth & Cinoth inter Hagiographa scriptitare. Nam (inquit ille in Comm. Jud. p. 185.) si sunt conscripti à Prophetis, cur in eorum ordine non ponuntur? An dubitatum de ea re aliquando fuit? Nam Ruth à quo scriptus fuerit, ignoratur. De lamentationibus nihil quog. certi. Ergo quia minuri libelli erant, compactos fuisse iudicio cum aliis ejusdem generis, qui numero quing. ab Hebræis מגילות vocantur, id est, volumina. Sed an propterea exclusi fuerunt ab eo ordine, in quo viri Synagoga magna ipsos posuerunt,

DE VETERIS ET NOVI

erunt, non opinor. Nunquam ausi fuissent id facere Judæi: aut si aliqui hoc fecerunt, imprudentia est. Hactenus ille.

§. 4. Josephus l. 1. contra Appionem paulò aliter distribuit. Ponit enim legales quinque sive Pentateuchum; Propheticos 13. Josuæ, Judicum & Ruth, Regum 1. & 2. seu Samuel: Melachim sive Regum Paralipomenon, Esdras, Esther, Job, Jesaiam, Jeremiam cum Threnis, Exechielem, Danielelem, Prophetas minores 12. Poeticos 4. Psalmos, Proverbia, Ecclesiasten, Cantica. Sed hunc taxat Drusus in Comment. Judicum p. 185. & magnum errorem errasse ostendit, dum Prophetarum nomen latè sumit, & in eo ordine tredecim ponit; Davidem verò & Salomonem inde excludit, ac si Prophetæ non fuissent, cum tamen fuerint, si non in primo, at in secundo gradu. Nam Hagiographi, dum futura prædixerunt, fuerunt Prophetæ: Sed quoniam aliis etiam muneribus & officiis fungebantur, à primo excludebantur Prophetarum gradu. David enim Rex: Daniel verò & Job homines politici & Prophetæ tamen erant.

§. 5. Ut autem constet, quidnam per Prophetias & Hagiographa intelligant Rabbinii; Verba David Kimchi in Præfat. in libros Psalmorum, ex Drusi versione adducam: Prophetia est res, quæ evenit homini, qui est sapiens, perfectus in moribus suis; evenit ei prophetia in somnis, & quo tempore venit ei prophetia, aboleantur vires ejus sensuales, & abducuntur ab omnibus viis sæculi hujus, & videt in visione prophetica, ac si vir aliquis loqueretur cum eo, qui ei dicat sic & sic: aut videt similitudines in visione illa, aut non videt ullam similitudinem, sed audit vocem loquentis secum. Spiritus verò Sanctus est, quod videt homo integer, occupans se in verbis Dei, perfectus in omnibus sensibus suis, non aboletur unus ex eis, & loquitur id, quod loquitur juxta morem hominum, nisi quod excitat eum spiritus supremus, & apparere illi facit res: in lingua ejus verba sunt laudis & confessionis, quibus confitetur DEO suo, laudans eum. Etiam loquitur de futuris ope divina per virtutem loquentis, & cum his viribus eorum, qui loquuntur, hoc est, ratione participes sunt. Porro in hac virtute dictus est liber hymnorum iste, & quantum vocentur Prophetæ, qui dixerunt eos, prout dicitur de Davide, qui vocatur Vir DEI, quod non dicitur, nisi de Prophetæ. Quam tamen distinctionem, ut ineptam rejicit Dominus Calovius in Comment. August.

TESTAMENTI NATURA.

gust. Confess. tom. 1. p. 384. qui & statuit, nihil præter nuda nomina prima divisionis Synagogæ M. retentum esse Judæis, & ne quidem ea rectè explicata, sed nugis ipsorum contaminata: Propriam verò Esdræ subdivisionem, & seriem librorum sacrorum ignorare. Ordo enim in editis Bibliis est turbatus, ut sequenti Thesi fiet manifestius.

§. 6. Certè talis librorum distinctio, & ordinatio à Typographis non frustra fuit suscepta. Fallunt autem, qui ex typographorum segregatione quatuor partes V. T. principales faciunt. Quando enim alteram sectionem, nimirum Prophetarum, dividunt in **נביאים ראשונים** in Prophetas priores, & **נביאים אחרונים** posteriores. Illud non est divisio, sed subdivisio. Ita verò hodie in Codicibus sacris apprehenditur distinctio, ut ad **שמונת עשר** pentateuchum, annectantur appendicis loco **חמש מגלות** quinque volumina librorum festivalium, quæ stans solennitatibus publicè prælegebantur, & sunt **שיר השירים** *Canticum Canticorum*, **רות** *Ruth*, **איכה** *Threnorum*, **קהלת** *Ecclesiastes*, & **אסתר** *Esther*. Sub titulo **שמונת נביאים** exhibentur Josua, Judicam, duo Samuelis & duo Regum: Sub titulo verò **ארבעה עשר נביאים** Esaias, Jeremias, Ezechiel, & duodecim Prophetæ minores. Tertia denique Classis **ספרים קטנים** sistit **תהילים** *Psalms*, **משלים** *Proverbia*, Job, Daniel, Esdram, Nehemiam **דברי הימים** *Libros dierum*, sive *Chronicorum*. Magnum hîc errorem erravit (referente *Rainold. Tom. 1. Cens. Præf. 44. p. 445.*) *Henricus Grevius, Professor Regius Lovaniensis*, qui ex sinistro intellectu vocis **כתיבים** *Hagiographorum* pro Apocryphorum, ait *Psalms, Proverbia, Eccles, Canticum Canticorum* à Judæis rejectos esse libros. Sed progrediamur ad Novum Testamentum.

§ 7. Novi etiam Testamenti divisio nulla datur **ἑγγραφῶν**, distinctio nis verò quoddam fundamentum suppeditare egregium, potest Pauli admonitio, *2. Thess. 2, 15. κρατερετε, inquit, τὰς παραδόσεις, ἀς ἐδιδάχθητε εἴτε διὰ λόγων, εἴτε δι' ἐπιστολῆς ἡμῶν, tenere institutiones.* (Vulgata vertit *traditiones*,) *quas didicistis sive per sermonem, sive per Epistolam nostram.* Per λόγον autem sive sermonem intelligi Evan-

DE VETERIS ET NOVI

Evangelium; patet ex collatione locorum parallelorum, *Actor. 1. 1.* & *Coloss. 1. 5.* ubi vocabulum λόγος nil aliud, quam Evangelium, denotat. Postea hic λόγος, sive hoc Evangelium potest iterum distingui in λόγον προφητικόν, qui Apocalypsis Johannis: Et ἱστορικόν, qui quatuor Evangelia & Actus Apostolorum complectitur: Altera pars N.T. sunt Epistolæ, quæ ratione diversorum auctorum, & temporis, quo scriptæ, distinctionem quandam, facillè admittunt. Tempus verò scripturionis non censendum esse ex subscriptione, quæ non semper ab Apostolica, sed alia manu profecta, supra insinuavimus. Nimis etiam longum esset, h.l. de singulis epistolis singulare instituire examen.

§. 8. Descendamus nunc ad distinctionem in capita & versiculos. V. T. quod attinet, luculentum quidem versuum vestigium apparet ex accentu Sillux, qui versum in fine claudere videtur. Capita, quia nullam in re inveniunt rationem, vulgo creditur distinxisse Esdra. Quod si verum, miror, quod ista capita Judæi, Patriarcharum legum tenaces, non observarint in Codicibus. Certè in veteri manuscripto Hebræo, non volumine, sed libro exarato, quod Argentorati in Bibliotheca publica asservatur, nullus est capp. index, licet accentus & distinctiones reliquæ adsint. Sed de hac quæstione, An capitum distinctio Esdræ sit tribuenda? videndus *Gerhardus Exeg. p. 132. Riv. Is. p. 502.* Hoc saltem adeo: Distinctiones hic maxime variare, uti patebit, exemplis sub finem ex Bibliotheca Argentinensi publica adductis.

§. 9. Novum Testamentum quod attinet, multos codices Manuscriptos, tam Græcos, quam Latinos se vidisse affirmat *Croy in observ. N. T. c. 7. p. 55. & 56.* in quibus hodierna capitum observaretur distinctio. Item: se habere Codicem Latinum omnium librorum Scripturæ Sacræ, optimæ notæ, & ante octingentos, aut plures annos scriptum, in quo series librorum, eadem capitum distinctio, qua hodie utimur, secaretur ac divideretur. Præterea Evangelium secundum Johannem, optima atque eleganti manu scriptum, in quo eadem manu eodemq; atramento capita numeris arithmeticis ad marginem; versus verò, modo literis minimis, modo caruleis in ipso, textu distinguerentur. Adducit etiam loco, probationis, quia

TESTAMENTI NATURA.

quia (1) Tempore Hieron. & Augustin. maxima fuit exemplarium varietas, & tamen ad vertendam & illustrandam Scripturam multi operam contulerunt, & singuli Ecclesiae Doctores in conferendis versionibus & locis utriusque Testamenti laborarunt. (2) Hieron. in *Comm. ad Galat. explicatis 2. prioribus capp.* scribit: *Huc usque contra Petrum nunc ad Galatas revertitur, & caput quartum inchoat verbo: Sequitur, quod posteriora a prioribus distingere videtur.* (3) Christiani in V. T. secuti sunt distinctionem Esdrae, verisimile ergo eos in N. T. transtulisse. (4) Theophil. eundem numerum capitum Evangeliorum, quem hodie habemus, nobis exhibet, ut patet ex indice, qui singulis affixus est Evangelii.

§. 10. Sed pace istius Viri eruditi, respondeo ad ἀπορίαν & oppono nostram, quam habuimus Argentorati, & ad finem hujus capituli annectitur. Rationes quod attinet, (1.) probat saltem Patres laborem improbum, versionibus & illustrationibus Bibliorum impendisse, non vero usurpasse in communi hanc capitum & versuum distinctionem, quae apud nos obtinet. Ad (2.) Ista Hieronymi verba non concludunt, quod nostram adhiberit distinctionem: Quemadmodum solennis ista veterum formula: *Incipit hic liber*, aut *Incipiunt sermones, &c.* qua ordiebantur libros, non indicat aliquid praecessisse. Ad (3.) Adhuc sub Judice lis, in V. Test. Esdrae distinctionem adhiberi, & posito, qualis quæso consequentia ad Novum? Ad (4.) Fateamur licet Theophil. quem Crojus ipse undecimo demum seculo floruisse ait, eundem numerum capitum Evangeliorum nobis exhibuisse: Respondemus tamen: *Μία χερίδων ἑαρο ἔποιε.* Non quærimus, An unus Pater in hoc vel illo libro. eandem nobiscum distinctionem adhiberit? Sed hoc est in quaestione: An in omnibus libris biblicis, & an communi Patrum consensu hæc discretio olim recepta fuerit?

§. 11. Certe in Patribus 4. & 6. seculi, ut & Conciliis incerta vestigia apparent. Saltem in genere (ut in N. T. ex V.) citarunt auctoritatem, & si quid amplius, titulum. Demum capitum distinctio, uti creditur, à Stephano Langthono (referente Baleo de scriptoribus Anglicis contra Magdeb. Centur. secul. 13.) Episcopo Cantuariensi adornata. Contra verò Matth. Westmonasteriensis & Semrius in Prolegom. eandem

DE VETERIS ET NOVI

dem tribuit *Cardinali Hugoni de Sancto Caro*. Sed hic potius non primus fuit capita distinguendo, quam hac distinctione utendo. Quomodo vero Patres libros in titulos (qui aliquo modo respondent nostris capitibus,) & capita (quæ versibus ferme nostris similia,) dispescuerint, videnda est *Præfatio Casauboni*, quam Notis suis in N. T. præfixit. Eandem *Ammonius Alexandrinus in Harmonia Evangelistarum* proponit, quam non tantum Erasmus in Novo Testamento repræsentat: Sed & quoddam manuscriptum, quod paulo post adducemus.

§. 12. Verisimile ergo est, nostram distinctionem capitum non esse antiquam, nedum antiquissimam, sicuti & versiculorum, quam *Henricus Stephanus in Præfat. super Concordantias Græcas* Parenti suo Roberto adscribit. Quod quidem faeilus crederemus, si moderatorem in ebuccinandis Patris encomiis fuisse sciremus. Quicquid sit, saltem ea ex causa adducimus, ne in eruendis & enodandis Scripturæ sensibus plus, ut iustum, fidamus his distinctionibus: Sæpe enim in dividendis capitibus sensus laceratur. Inde etiam interdum aliter Lutherum, aliter Vulgatam, aliter alios capita incipere videmus.

§. 13. Quod si quis per *ἑξῆς*, qui sub calcem plerumque Epistolarum Apostolicarum exprimuntur, intelligere velit nostros versiculos: Ille à veritate quam maxime aberrat. Numerus enim τῶν ἑξῶν longe superat numerum versiculorum. Exempli gratia 1. ad Corinth. computat *ἑξῆς* ωδ (870.) cum saltem habeat versiculos (ut nos numeramus) 437. Conjecturis ergo licet indulgere, cum *Domino Glasio, qui part. i. Philol. Sacr. p. m. 347.* arbitratur per *ἑξῆς* denotari lineas, quot nimirum unaquæque Epistola in autographo habuerit. Ita in 1. ad Corinth. fuisse lineas 530 in Epistola ad Galatas lineas 233. & sic deinceps. Quemadmodum hodie industria Typographorum in libris non tantum metricis, sed & interdum in historicis lineæ numerantur.

Varie distinctiones capitum & titulorum, quæ in Codicibus Manuscriptis Bibliothecæ Augustinensis publicæ apparent.

Manu-

TESTAMENTI NATURA.

Manuscriptum Latinum, licet adhuc puriori, non ista monastica, ipsa antiquitate pallens, & Ammonij Alexandrini Harmoniam representans, in medianâ formâ habet versiculos ad finem libri subnotatos. Genesios c. 31. Exodi numerat primo capita 16. u. 9. ad plagas: à plagis u. 9. ad finem 142. Lev. 89. Num. 74. Deuter. 160. Jos. 33. Jud. 18. Ruth est sine distinctione in capita, versus sunt 250. Libri primi & secundi Samuelis numerantur capp. conjunctim 99. Libri I. & II. Regum conjunctim 89. Sequitur Esaias Propheeta, qui planè nulla numerat capita. Ubi nunc incipit caput 2. rubricâ scriptus est primus versiculus, ubi nunc numeratur caput 5. denovo rubrica primum nostræ divisionis versus exhibet. Idem sic cap. 6. versus capite nostræ partitionis 13. Onus Babylon, & c. 15. Onus Moab, & c. 17. Onus Damasci, & c. 19. Onus Aegypti, & c. 21. Onus deserti maris & cap. 21. v. 11. Onus Dima, & v. 13. Onus in Ambia, & c. 22. v. 1. Onus vallis visionis, & c. 23. Onus Tyri rubricâ scribitur. Et c. 30. v. 12. rubricâ scriptus novam facit intercisionem; sicut & cap. 31. v. 4. verba: Quia hæc dicit Dominus ad me, Rubricâ exhibitâ fecant: nec præterea ad finem u. 9. libri quædam distinctionis nota comparat. Jeremie prophetia sine capp. est. Lamentationes nullam distinctionem agnoscunt, nisi eam, quæ notis Alphabeti Hebraici sit. Ezechiel pariter nulla habet capitum discrimina: ad finem ejus annotatum est, eum habere versus 3340. Nec minoribus Prophetis notæ capitum adscripta est, quæ textus scriptori sit conformis. Nonnulli à recentiori manu aliquid annotatum est. In Jobo nil de capp. Psalmis nonnullis numerus adscriptus est, non omnibus. Libro Proverbiorum adscripta sunt capp. 60. Ecclesiastæ 31. Cantica Canticorum habent nulla. Paralipomenon nulla. Nulla sunt Esdræ, nulla Nebemæ, nulla Esther. Matth. habet 88. Marc. 47. Luc. 92. Job. 46. Act. 74. Jacobi Ep. 20. & aliâ divisione textui adjuncta 12. Prima Petri 20. & in textu 13. Secunda Petri 11. & in textu 9. Epistola Johannis prima, quæ ad Pausos inscribitur 20. & in textu 15. Secunda & tertia quing. Jude 7. Apoc. 23. & in textu 38. Ep. ad Rom. 69. 1. ad Cor. 26. & in text. 71. Posterior ad Cor. habet capp. 2. catene desiderantur.

In antiquo alio Manuscripto, quod S. Werinbarius (qui initio sæculi XI. floruit) Episcopus, Sanctæ Mariæ Argentinensî dedit, Genes. habet 82. capp. Exod. 140. Levitic. 89. Numer. 69. Deuteron. 155. Jos. 53. Judic. 18. Ruth. 10. In libris Regum & Paralipomenon nulli capp. numeri comparant: licet

DE VETERIS ET NOVI

sint nonnunquam majusculis literis indicatæ quædam sectiones, quæ tamen nostris capp. non respondent. Idem factum in Esaia, Jeremia, Lamentationibus, Ezechiele; quem liber 12. Prophetarum sequitur, qui planè eadem ratione distinctionibus caret, ut & qui sequitur Daniel. Libro Proverbiorum capitula prenotata sunt 60. sed in textu non annotata sunt. Ecclesiastes & Cantica Canticorum sine distinctione sunt. & Jobus & Esdras, & Nehemias, & Esther. In Epistolis Paulinis diversa capitula à nostris comparet diviso. Capita summatim Epistola (Exempli gratiâ ad Romanos) octodecim numerantur, & quidem summaris ita conceptis. 1. Paulus vocatus, fidem Romanorum predicari universo mundo dicit. Quibus & suum promittit adventum. Et quod justus ex fide vivat. 2. Quia revelatur ira Dei in eos, qui creatorem agnoscere noluerunt, tradens eos de sideriis suis. 3. Quia personarum acceptio non sit apud Deum, de his, qui aut in lege, aut sine lege peccaverunt. Et quod gentes naturaliter, quæ legis sunt, faciunt. Et de Judæo, qui gloriatur in lege. Non enim qui in manifesto Judæus est. 4. Quid amplius Judæo. Est autem Deus verax. Et, qui dicunt, faciunt mala. Et quia non est justus quisquam. Ut omne os obstruatur, & quia non ex operibus legis, sed ex fide Christi justificentur credentes. Et sic deinceps. Quintum nostro quarto respondet. Sextum complectitur quintum & sextum usque, ad vers. nostrum 8. Septimum reliqua sexti nostri continet. Octavum continet septimum & v. 1. octavi nostri. Nonum octavi nostri à v. 2. usque, ad v. 18. continet. Decimum octavi nostri habet reliqua. Undecimum nostrum nonum usque, ad v. 30. Duodecimum à v. 30. cap. 9. nostri usque, ad c. 11. Tertium decimum continet cap. 11. usque, ad v. nostrum 33. O altitudo &c. Quartum decimum extendit se ad cap. 13. nostrum. Quintum decimum habet nostrum 13. usque, ad cap. 15. v. 4. Sextum decimum in cap. 15. continet à 4. usque, ad 25. Septimum decimum à v. 25. cap. 15. se extendit usque, ad cap. 16. vers. 17. Rogo autem &c. Decimum octavum ad finem usque porrigitur. Epistola ad Corinthios 1. continet 18. capp. summaris ad modum Epist. ad Rom. prenotatis, & sectionibus à nostris omnino recedentibus v. 1000. Ad Cor. 2. habet 14. v. 619. Ad Galat. c. 8. vers. 293. Ad Eph. 6. Ad Philipp. 5. numerantur vers. 150 cum in nostrâ divisione sint 104. Ad Coloss. 6. 1. ad Thess. 7. 2. ad Thessal. 4. 1. ad Tim. 8. 2. ad Tim. 6. ad Titum 3. sed alia à nostra sectione, nam cap. 1. à cap. 1. nostro ad vers. 15. cap. 2. à v. cap. 1. 15. usque v. 11. extens habet cap. 3. Ep. ad Hebr. habet 12. capp. Alius Apostolici habens

TESTAMENTI NATURA.

babent 74. capp. tituli notati sunt prioribus verbis versiculi, quo caput inceperit, Epistola Jacobi habet 20. capp. 1. Petri 21. Secunda 11. 1. Job. 21. Secunda 5. Tertia 5. Jude 7. Apoc. 25.

In antiquo manuscripto, cui prefixum: Iste liber est Nicolai dicti Thanne de Francofordia: in quo aliquot libri S. Scripturae extant, ista est distinctio. Liber Josue habet 11. Judicum 9. Lib. Ruth. sine capp. est. Epistola ad Rom habet capp. 30. ad Corinth. capp. 24. 2. ad Corinth. 21. ad Gal. 12. Eph. 10. Phil. 8. Colossio. 1. ad Theff. 13. 2. ad Theff. 6. 1. ad Tim. 12. 2. ad Tim. 10. Tit. 6. ad Hebr. 22. Epp. Catholica vocata, sine sectione sunt. Actus App. 70. capp. habent. Apocal. 48.

In alio antiquissimo Manuscripto Codice Lat. 4. Evangeliorum: Matt. habet 28. capp. sed paulo aliter distincta. Nam 1. caput habet nostrum 1. & 2. usq. ad v. 10. 2. habet à v. 10. nostri 2. integrum tertium. 3. habet nostrum 4. 4. habet nostrum 5. 5. habet nostrum 6. 6. habet nostrum 7. 7. habet nostrum 8. usq. ad v. 23. 8. habet à nostri octavi v. 23. reliqua. 9. habet nostrum 9. 10. nostrum 10. 11. nostrum 11. 12. nostrum 12. 13. nostrum 13. 14. nostrum 14. 15. habet nostrum 15. usq. ad v. 29. 16. habet istius cap. reliqua cum 10. 10. 16. nostro. 17. habet nostrum 17. 18. nostrum 18. usq. ad v. 23. 19. à cap. 18. v. 23. reliqua usq. ad cap. 20. cap. 20. nostrum 20. cap. 21. nostrum 21. usq. ad v. 33. cap. 22. habet cap. 21. reliqua, & in cap. nostro 22. usq. ad v. 15. cap. 23. à v. 15. usq. ad cap. nostrum 23. v. 15. Cap. 24. à v. 15. c. 23. nostri usq. ad v. 37. Cap. 25. à v. 37. cap. 23. nostrum usq. ad cap. 26. nostrum. Cap. 26. habet cap. 26. nostrum usq. ad v. 31. Cap. 27. habet à v. 31. cap. 26. nostri reliqua usq. ad cap. 27. v. 27. Cap. 28. habet reliqua. Sic & res se habet de reliquis Evangelistis.

In alio antiquo Manuscripto Cod. Epp. S. Pauli, Epistola ad Romanos habet 48. capp. 1. ad Cor. 71. 2. ad Cor. cap. 28. ad Gal. 37. ad Eph. 28. Phil. 19. 1. ad Theff. 25. 2. ad Theff. 9. Coloss. 29. 1. ad Tim. 30. 2. ad Timoth. 25. Tit. 10. Philemon. 4. Hebr. 36.

In alio Codice Manuscripto Ep. Paulin. Ep. ad Rom. habet 51. capp. 1. ad Corinth. 71. 2. ad Corinth. 28. Gal. 37. Eph. 31. Phil. 19. Col. 31. 1. ad Theff. 25. 2. ad Theff. 9. 1. ad Tim. 30. Secunda 25. Tit. 10. Philem. 4. Heb. 39. Act. Apostol. 74. Epist. Jac. 20. 1. Petr. 20. Secunda 11. & c. ut in Manuscripto Merinarii Episc.

In alio Manuscripto Epist. Pauli nulla est capp. aut versuum distinctio.

DE VETERIS ET NOVI

*In Manuscripto glossario super libros Sam. distinguntur illi in 97. capp.
In Veter. Manuscripto Hebr. non volumine, sed libro, nullus est capp. in-
dex, licet accenius & distinctiones reliqua adsint.*

CAPUT XIII.

DE ADJUNCTIS, PERSPICUITATE,
SUFFICIENTIA, ET POTESTATE
DECIDENDI CONTROVERSIAS.

*Becanus nostram sententiam de perspicuitate
Scripturae falsissimè recitat. Hac proponitur. Papa
non est unicus interpret: Homo naturali capacitate
intellectus sui non potest percipere verum sensum di-
ctorum Scripturae. Scriptura in uno loco non recipit
varios sensus. Matth. 2, 15. Johan. 11, 20. Est perfecta
quoad credenda & facienda, & norma controversia-
rum. Constantini Magni αἰτιομνημονεύου.*

§ I. Deprehendimus hic de facili fraudes, summamque Ponti-
ficiorum impudentiam, dum sententiam nostram generaliter, &
quidem falsissimè adducere non erubescunt. Sic enim ait Becanus
*in Manual. l. 1. c. 1. Adversarii solent dicere, Scripturam, quoad legitimum
sensum, facilem & perspicuam esse, & ab omnibus intelligi posse. Nos asse-
rimus, in multis quidem locis facilem esse, sed in multis etiam obscuram
& intellectu difficilem. Hactenus Sycophanta. Sed ostendat, quae-
so, unum nostratum, qui dicat Scripturam ubique esse perspicuam,
& ab omnibus facile intelligi. Fatemur uno ore omnes, Scripturam
in multis esse perspicuam, in multis etiam obscuram. Perspicuam
in iis, quae ad salutem omnibus cognitu sunt necessaria. Obscuram
in quibusdam vaticiniis & mysteriis. Spiritus enim Sanctus (sunt ver-
ba August. de verbis Domini c. 11) tanquam promus condus sapientissimus
testimonia quadam palā fecit, quae ad famem spiritualem pellenda suffi-
ciunt: & ut nemini nausea oriatur difficultiorem scrutanda & investiganda
reliquit. Et l. 2. de doct. Christi. c. 6. Im Spir. Sanctus magnificè & salubre-*

TESTAMENTI NATURA.

dit Scripturas sanctas modificavit, ut locis apertioribus fami occurreret, obscurioribus autem fastidia detergeret: nihil n. serè d. i. his obscurioribus trahitur, quod non planissime alibi reperitur. Conf. l. 2. d. Civit. Dei c. 6.

S. 2. Sæpè ergò inuicanda venit distinctio, qua discrimen ponitur inter Scripturam, ut negotia salutis, & ut recessus in Prophetis & mysteriis reconditos ostendit. Ad hos indagandos utilem lape operam præstare magnorum virorum Commentaria non negamus. Sed quod neque hæc omnem imperscrutabilis profunditatis maiestatem percontari queant, & apud nos, & Pontificios est in confesso. Quod verò hi omnem dilucidationem ac veram interpretationem deferant Pontifici Romano, hoc ex Scriptura (quæ *Bel-larmino l. 3. de Verbo Dei c. 9. S. 1. varios sensus recipit, nec potest ipse dicere quis sit verus: Et littera mortua, a spiritu Ecclesie demum animanda Salmeroni Comment. in Pauli Epist. in genere dist. 8. S. tertio quia.*) probare si volunt, a diabolica committunt insignem. *Circulus enim est dicere (inquit Præceptor noster cap. 1. Breviarii §. 16.) Canonem Scriptura tam esse obscurum, ut indigeat unico interprete visibili & infallibili. Et dicere: Hoc tamen esse satis evidens in illo canone, quod facultatem iudicandi infallibiliter de obscuris unico visibili interpreti detulerit. Oportet enim ut futurus ille infallibilis interpres, personam suam ex evidentiis, & concessis utriusque principis legitimet, 1. Corin. b. 14. 8. clarum & evidens sit, quod proponitur. Probatio debet esse certa & clara, C. jumvit de probationibus.*

S. 3. Fatemur insuper, Scripturam esse obscuram etiam in iis locis, quæ ad salutem nos informare debent, non quidem ipsius, sed subjecti recipientis vitio. *Si enim Evangelium nostrum velatum est, (ait Apostolus 2. ad Corin. b. 4. 3.) tum his, qui pereunt, velatum est, in quibus Deus hujus sæculi excæcavit mentes incredulorum, ne illis illuceat Evangelium gloriæ Christi. Audiamus laudatum Præceptorem d. l. §. 7. Carnis & Diaboli suggestiones non sinunt subjectum illustrandum audire aut meditari divina circa opinionem diversam vel contrariam, vel saltem circa dubitationem, faciuntque subjectum tam incapax, ut præter evidentiam sermonis, etiam divina persuadendi vis (resistibilis tamen) ad credendum requiratur, id est: ad solidam cognitionem, firmum assensum & fiduciam salutarem, Luc. 24. 45. Discipuli Christi in quintum annum roties infor-*

DE VETERIS ET NOVI

informati de passione & resurrectione Messie, non intelligebant, quæ perspicue dicebantur in hac parte; sed Jesus aperuit illis sensum, ut intelligerent scripturas, 2. Cor. 3. 14, 18. usq. in hodiernum diem obitus sunt sensus Judæorum, & velamen Moysi positum est super cor eorum, quando legitur Vetus Testamentum.

§. 4. Et quando in nuperrimis prælectionibus *Art. de Lib. Arbitr. Sect. 3. §. 3.* proponit hanc questionem: *An homo naturali capacitate intellectus sui possit percipere verum sensum dictorum Scripturæ, quibus Articuli fidei proponuntur: Negatè respondet ob expressam Apostoli negationem, 1. Cor. 2. 14. Animalis homo non percipit ea, quæ sunt Spiritus Dei: stultitia siquidem illi sunt, nec potest cognoscere, quod spiritualiter dijudicatur. Ubi tò non capere, nequaquam de negatione solius assensus aut fidei exponi potest, quia de qualitate rei cognoscibilis, vel non cognoscibilis simul & pariter, quam de qualitate rei appetibilis vel non appetibilis illic agitur, quod patet ex vocabulis exegeticis & synonymis Apostoli, quibus objectum intelligibile dicitur esse absconsam sapientibus hujus sæculi v. 7. quod dicunt remorasse v. 8. quod objecta cognoscibilia nulli dicuntur venisse in mentem, v. 9. unde apparet, quod quemadmodum objecta supernaturalia appetibilia non appetuntur facultate naturali, sed supernaturali & infusa, & tunc, quando efficacissimis persuadendi rationibus sunt proposita: Ita objecta cognoscibilia non cognosci facultate naturali, sed supernaturali & infusa, & tunc quando ex parte DEI perspicuis & evidentibus verbis sunt proposita. Confer. 2. Cor. 3. 5. Eph. 5. 8. & evolue ejusdem disp. 3. de Auxiliis gratiæ quest. 3.*

§. 5. Quod si verò pio orationis studio machinationes diaboli carnisq; removeantur & ardenti zelo scrutemur Scripturas; *Habebimus oculos ad videndum, Ezech. 12. 2. & Scriptura erit lux illuminans omnem hominem venientem in hunc mundum, Job. 1. 9. Et si sermone Prophetico attendamus, quasi lucernæ in loco caliginoso lucenti, dies illucescet & Lucifer orietur in cordibus nostris, 2. Petr. 1. 19. Scriptura erit lucerna pedibus nostris, & lumen semitis nostris, Psal. 119. 105. Scriptura erit lucida illuminans oculos. Psal. 19. 9. Atque sic primos Christianos ante Patrum scripta & Ecclesiæ illustrationes solâ Scriptura suo jubare illuminavit ac Theodidaxus reddidit.*

§. 6. Negamus hic Scripturæ varios in uno loco sensus ineffe: ut qui-

TESTAMENTI NATURA.

ut quidem teste *Azorio Inſtitut. moral. lib. 8. 2.* communis Pontificiorum Theologorum fert opinio. Scripturæ enim ſenſus, quia verus, etiam eſt unus. *Unum* enim (ut ex metaphyſicis ſcimus) *ſeruum recipiuntur*. Præterea nullum argumentum firmum ex ullo Scripturæ loco deduci poſſet. Termini enim ſemper eſſent ambigui. Quicquid verò ambiguum, illud proinde eſt incertum, nec definitam parere poteſt ſententiam. Nec eſt quod quis ex *Matth. 2. 15. Ex Agypto vocavi filium meum,* & ſimilia loca objiciat. Fatemur quidem *Hoſeam c. 11.* de educatione populi Iſraelitici propriè & literaliter loqui: ſed h. l. ſit accommodatio typi ad antitypum. Comparatio verò dictorum factorumve per analogiam, & typi applicatio ad antitypum geminum non pariunt ſenſum. Neque obſtant verba illa: *Ubi impleteretur*, ſiquidem quædam dicta implentur hiſtoricè, ut *Pſal. 22. Foderunt manus meas, &c.* Quædam typicè & analogicè, uti h. l. Orationem *Caiphæ Job. 11. 20.* quod atinet, concedimus duplicem habuiſſe ſenſum, unum à Caiphâ; alterum à Spiritu S. intentum. Sed quæſtio non eſt, an eadem verba diverſimodè à diverſis poſſint intelligi? ſed an ſenſus à Spiritu S. intentus per ſe non ſit unicuſ? Certè *Caiphæ* in edendo hoc varicinio nil niſi os præbuit, ut aſina *Bileami*, & ſine Prophetiæ ſenſu varicinatus fuit. Sed nolo aſum agere, & poſt *Homerum Iliades* conſcribere. Dilucidè & fuſè id deduxerunt, *Glaſſ l. 2. Philoſ. S. Dannhapp. in Idea Boni interpretis, Amama Anti B. Bibl. l. 1. Err. gener. 7.* aliique.

§. 7. At verò non tantum eſt V. ac N. T. perſpicuum, ſed & quoad credenda, nec non facienda ſufficiens. Nec quicquam huic perfectioni derogat, quod libri *Salomonis Phyſici*, liber *juſtorum*, aliiq; interciderint. Hi enim ad Eccleſiæ perpetuum theſaurum non fuerunt deſtinati. Quia verò Scripturæ i. in dogmatis ad ſalutem neceſſariis eſt negativè argumentativa *Abr. 26. 22 Hebr. 1. 5. & 13. c. 2. 16. cap. 7. 3.* 2. additionis & detractionis incapax *Deuteron. 4. 2. c. 5. 32. cap. 12. 32. Apocal. 22. 18* & quæ ſunt alia probationis media, non immerito eam veneramur, ut cornu copiarum omnium credendorum, & faciendorum, nec aliquis fidei articulus articulis jam divinitus conſtitutis addi poteſt, vel ab Eccleſiâ, vel à Pontifice, uti deducit *Biel apud Gerb. Tom. 3. p. m. 1324.*

K

§. 8. Non

DE VETERIS ET NOVI

§. 8. Non ergo gratis veteres Hebraei dicebant: *In omni loco Scriptura, in quo invenis pro haereticis objectionem, invenis medicamentum ejus.* Et memorabilis sententia Constantini M. (utinam moderni Pontifices observent) quâ ipse Concilium Nicenum aperuit, Evangelici, inquit, libri sunt & Apostolici, antiquorumque Prophetarum oracula: qua nos manifestè instruunt, quid sentiendum sit de rebus divinis. Suscipiamus igitur ex sermonibus divinitus inspiratis, questionum solutionem. Etenim Codex sacer unica est controversiarum norma, uti ex Esa 8, 20. Gal. 6, 16. Ebr. 4, 12. alibi patet. Sæpe facit confitentes reos & adversarios. Quemadmodum de Alberto ArchiEpiscopo Moguntino circumfertur. Cùm enim ille Anno 1530. in comitiis Augustanis Codicem Biblicum, quem in mensâ collatum reperiebat, obiter aperuisset, foliaque ejus aliquot perlustrasset, in hæc tandem verba erumpebat: *Equidem nescio, quid hoc libri sit. Illud video, quæ in eo continentur, nobis adversa esse.* Hæc egregium mysteriorum divinatorum Oeconomum & Dispensatorem!

CAP. XIV.

DE COGNATIS.

Pontificii Patres & Concilia supra Scripturam extollunt, Confessiones ex Patribus conficiunt & gloriantur de consensu Patrum. Sed iterum infra Pontificem & neotericos Scriptores deprimunt; Eorum auctoritatem non magni faciunt, mala versione, expunctione (quamvis id negent, tamen testantur Indices expurgatorii & alia) additione, explicatione, suppositione. Supposititia scripta, quomoda discernenda à veris. De auctoritate oraculorum Sibyllinorum, trium œcumenicorum, & moderna Ecclesiæ Symbolorum.

§. 1. Concilia atque Patres Pontificii non solum, ut Scripturæ cognata; Sed ut hujus dictatores venerantur. Sic enim expressè Bartholomæus Carranza controvers. 2. Nos dicimus, inquit, quod prior regula

DE VETERIS ET NOVI

gula & notior, & multo latior est Ecclesia (per Ecclesiam autem, uti constat, Pontifici, ut plurimum aut quosdam Doctores Ecclesie, aut Concilia intelligunt,) *quam Scriptum Canonica: Et hæc per illam debet regulari: & non contra.* Quæ verba cum Daniel Chamier Parisiæ. tom. 1. l. 1. c. 2. §. 10. Jacobo Gautiero Jesuitæ objecisset, Nil aliud respondit, quam fore, *ut locus iste Carranzæ ex auctoritate quorundam, ad id munus delegatorum, Romæ purgaretur.* Sed ut saltem præsentem vitaret invidiam: auditorumque etiam suorum pacaret animos, tantam blasphemiam abominantes, gratis hæc dixisse Jesuitam, vel ex solo *Indice Expurgatorio, Gasparis Quiroga, Cardinalis & Archiepiscopi Toletani, Hispaniarum Generalis Inquisitoris,* jussu edito, patescit. Bonis enim istis Viris in enervanda Canonicorum librorum auctoritate occupatis, & ex Bibliis Roberti Stephani cum annotationibus Vatabli editis, *omnia ad Scripturæ Sacre laudem spectantia deleri* jubentibus, non satis, scilicet, otii fuit ad ea indaganda. Alioqui quis credat Hispanis incognitum fuisse Caranzam, ipsum Hispanicum, & quidem non nullius nominis ob concilia in Epitomen contracta?

§. 2. Verum enimvero ne probatio nostra unius Carranzæ videatur niti pronunciato, verborum meorum vadimonio sistam, *Pighium 3. Controv. Eckium in Enchir. Art. de Concil. p. 28. Stapletonum in Releltione Principiorum fidei: & triplicatione contra Guillelm. Whitakerum, pro auctoritate Ecclesie in Præfatione & Noguerum,* quorum ultimus l. 2. de Ecclesia Christum statuisse asserit, quod *qui Scripturæ quæ Ecclesie plus fidei adhiberet, is ethnicus & publicanus, atq; à populo DEI extraneus judicaretur.* Atque nos etiam saluberrimam Conciliis in Ecclesia auctoritatem non detrahimus, si scilicet secundum Scripturæ normam inceant, si secundum hanc judicent, si sententiarum probationem ex evidentibus Scripturæ dictis petant. Scimus enim tunc locum habere istud Christi: *Qui vos audit, me audit, & qui vos spernit, me spernit,* atque sic Ecclesie vocem, tanquam divinam, cui contradicere, nulli sit integrum, summa cum reverentia esse audiendam. Scimus etiam Concilia rite celebrata ad confirmationem fidei, ad confutationem hæresum, ad emendationem, disciplinæ Ecclesiasticæ, & ad conservationem pacis Ecclesie perti-

DE VETERIS ET NOVI

nere utilissimè: Quæ tamen ad hæc non simpliciter sunt necessaria, quemadmodum id fusè it demonstratum Calov. Part. 1. Comm. Aug. Confess. p. 854. seqq.

§. 3. Sed nudus Concilii titulus ex auditu (ut verba B. Chermnit. Part. 1. Exam. Conc. Trid. p. m. 4. mea faciam,) non debet nos statim, tanquam caput Gorgonis in saxa, truncos & stipites convertere, ut quavis decreta sine examine, sine inquisitione & dijudicatione temerè amplectamur. Scriptura enim affirmat: esse quedam Concilia malignantium, Ps. 22. quedam vanitatis, Ps. 26. quedam impiorum, Ps. quorum cat bedram Jerem. c. 15. ex Psal. vocat confessum , quod à ludificatoria interpretatione non habent. qualia fuerunt impiorum Pontificum & Sacerdotum Concilia, contra Micheam, Jeremiam, contra Christum & Apostolos. Habemus autem severissima mandata Dei, 1. Job. 4. Nolite omni spiritui credere sed probate spiritus, num ex Deo sint, quoniam multi Pseudo-proph. exierunt in mundum, &c.

§. 4. Jure ergo meritoque Conciliorum decreta ad Scripturæ obrusam perpenduntur; sic ut Hieronymus cap. 1. Epist. ad Galatas loquitur: Spiritus S. doctrina est, que canonicis literis est prodita, contra quam si quid statuunt Concilia, nefas duco. Et pulchra fuit forma veterum Conciliorum, in quorum medio (ut habet Cusanus l. 20. Concord. Cathol. c. 6.) ponebantur sacra Evangelia, & secundum testimonia Scripturarum decrevit olim Synodus. Nec Conciliorum veritas ex numero Episcoporum vel Patrum, sed ex conformitate cum Scriptura æstimanda venit. Multitudo enim errantium non facit erroris patrocinium. Caterum ut majorem conciliantem autoritatem Patribus Pontificii, Hieronymi & Augustini opuscula libris æquarunt Canonicis, uti ipse fatetur Melchior Canus in Locis suis Theologicis l. 7. c. 3. ubi Devertorum Glossatorem tanquam erroneum taxat, (cum tamen hujus sententia à Romana Ecclesia erroris nunquam est damnata, sed etiamnum hodiè extat in editionibus novis, quod arguit opinionem esse universæ Ecclesiæ Romanæ, alias Index Expurgatorius hæc verba jam diu expunxisset) quod distinct. 9. Can. Noli de Augustini loco l. 3. de Trinitate in Prologo scribat: intelligenda esse secundum illa tempora, cum scripta sanctorum Patrum autentica non erant, sed hodie jubet omnia teneri usq; ad ultimum Joh. Maldonat. 9 in caput 6. Johannis n. 68.

non

TESTAMENTI NATURA.

non dubitat dicere: *Is autor est Augustinus, ut ejus sententia, si vel nullâ Scripturâ, nulla ratione, nullis aliis autoribus probaretur, sola persona reverentia satis magnam auctoritatem mereatur.*

§. 5. Hinc Patres vocitant *lapidem lydium, clavam Herculeam, impenetrabilem Asacia Clypeum, vittricem omnium heresum machinam, certissimum Ecclesia Catholicae praesidium, certissimum fidei fundamentum, unitam salve, conservanda atq; tuenda religionis arcem, fidei regulam, &c.* Biblia contra, *na sum quendam cereum, in omnem sensum flexibilem, quo quis vult, Gladium Delphicum, qui ex altera parte serrare, ex altera scindere poterat, regulam Lesbiam, calceum utriq; pedi aptum, armamentum sutorium, folia Sibylla, Sphingis enigmata, materiam litis, lucum praedonum, officinam hereticorum, & aliis blasphemis, quas ex ipsorum scriptis coilegit Laurentius in Reverentia Subdola Arc. 1. Sect. 5.*

§. 6. Adeo sunt genuini Patrum filii! Adeo divinos illos Viros venerationis prosequuntur pietate, eorumq; scripta debito obsequii amplectuntur affectu! Inde ut prolixius erga Patres declararent reverentiam, totas confessiones ex Patribus excerpserunt. Sic *Johannes Nepetius Coloniae in 8. Anno 1580. confessionem edidit Ambrosianam.* Sic *Hieronymus Torrensis Jesuita Augustinianam.* Sic alii alias. Maximeque de hoc sunt gloriati, quod Patres harmonicum concentum cum eorum faciant dogmatibus. Et in hoc *Edmundus Campianus Jesuita* (quem Regis Angliæ parricidium & detestanda proditio justo supplicio: Romana verò Ecclesia martyris affecit honore) *in Ratione 5.* (quarum decem Anglicanis Ecclesiis in fidei causa obtulit) maxime sibi placet, cum ait: *Ad Patres si quando licebit accedere, confectum est praelium, tam sunt nostri, quam Gregorius ipse decimus tertius,* (qui tum temporis Papa vivebat.)

§. 7. Sed *περὸν ἔτινῶν.* Aliud evincit *Joannes Juellus Anglus, Episcopus Sarisburiensis,* negans probari posse auctoritate antiqui alicujus Patris, receptos fuisse viginti septem Articulos, in quibus isto tempore Pontificii rei Christianæ summam constituerunt, scriptoq; quodam ad auctoritatem Patrum illos provocans. Nec sanè refutare potuit (quamvis Juellus sex priora secula liberalitee admodum ad probationis subsidium dederat) qui spartam hanc suscepit, sæpissimè supra constitutos terminos transfiliens, & citatis suble-

DE VETERIS ET NOVI

sublestæ fidei authoribus, sicut imperitioribus faciens *Thomas Hardingus*. Et *D. Johannes Pappus* in *Confessione Augustana & Augustiniana Parallelis* promisso stetit contra calumniam *Nicolai Serarii* in *AnriPuccio* p. 44. Et profecto facili labore Confessionem Athanasio-Lutheranam quis possit conficere ex editione Athanasii, quæ ex officina Commeliana cum versione ac locupletissimis indicibus doctorum & rerum prodit. Sed mittamus ista & reverentiam Pontificiorum erga Patres subdolan producamus.

§. 8. Patres, quos bilingves isti papicolæ una manu in cœlum sustulerunt: alterâ iterum dejiciunt infra Pontificem, & infra Doctores Juniores. Sic enim loqui amat *Cornel. Mussus*. *Bituntinensium Episcopus* in *Epistolam ad Romanos* c. 14. p. 606. Ego ut ingenue fatear, plus uni summo Pontifici crederem in his, quæ fidei mysteria tangunt, quam mille Augustinis, Hieronymis, Gregoriis, &c. Sic *Salmeron* in *Epistolam ad Rom.* cap. 5. disp. 51. *Adversarii nostri* argumenta petunt à doctorum antiquitate, cui semper major honos est habitus, quam novitatibus. Respondeo, quamlibet ætatem antiquitati semper detulisse. Sed illud asserimus, Doctores Juniores perspicaciores fuisse. Item contra hanc, quam oblectant, multitudinem respondemus ex verbo Dei, *Exod. 23.* In judicio plurimorum non acquiesces sentienti, ut à vero devies. Sic *Duacenses Censores* in suo *Indice Expurgatorio* (ubi librum *Bertrami* de corpore & sanguine Christi ad *Carolus M. Imper.* in *Indice Chementis* 8. proscriptum, & antea etiam interdictum, iterum cum expunctione permittunt) ingenue fatentur: *In catholicis auctoribus veteribus plurimos ferre errores, & extenuare, excusare, excogitato commento, per sepe negare, & commo-*
dum eis sensum assignere, dum opponuntur in disputationibus, aut in confictionibus cum Adversariis. Confer quæ habet *Thomas de Vio Cajetanus Cardinalis* in *inicio Commentariorum in Genesim*, ubi petit, ut Lector æquum se præbeat lectorem, si quando occurrerit novus sensus textui consonus, à torrente tamen Doctorum sacrorum alienus.

§. 9. Et in specie Objicitur *Tertullianus*. Respondet *Bellarminus*: Non magnificienda ejus auctoritas, cum contradicat aliis Patri-
bus, cum constet eum hominem Ecclesie non fuisse. Objicitur *Eusebius*. Respondet *Bellarminus*: *Eusebii* in dogmatibus parva est auctoritas. Objicitur *Prudentius*. Respondet *Bellarminus*: *Nil aliud dico, nisi*

more

TESTAMENTI NATURA.

more Poëtico luffisse Prudentium. Objicitur Origenes. Respondet Bellarminus: *Orige es non est tanta auctoritatis in Ecclesia, ut ejus sententia necessario approbanda fit.* Objicitur Lactantius. Respondet Bellarminus: *Lactantius magis librorum Ciceronis, quam Scripturarum sanctorum peritus.* Objicitur Victorinus. Respondet Bellarminus: *Victorinus martyr quidem fuit, sed ei eruditio defuit, licet eruditionis voluntas non defuerit.* Objicitur Athanasius. Respondet Liberius Papa in literis ad Episcopos Oriental. *Cognoscite Prudentia Vestra Athanasium ab Ecclesia Romane communionem separatum esse, quicumque, autem se separatum esse à vestra concordia senserit, sciat se anathema una cum Arianis à me dictum.* Hæc & plura exempla subministrabit Laurentius d. l. *Artic. 12 Sect. 1. 2. 3.*

§. 10. Præterea mirari subit, quod apud hōs Patres, quos Baronius & Bellarminus censoria notant v̄rgula, Becanus aliique errorum querant patrocinium: Et quod si quando alicujus Patris (quem de cætero venerantur,) testimoniō premi se videant, respondeant: Verba vel librum esse suppositivum, vel locum esse assutum, & ex margine libri in contextum irrepsisse, in quibusdam exemplaribus non reperiri. Et si quæ alia sunt effugia, quemadmodum id ex ipsorum Pontificiorum libris evidentibus demonstravit testimonijs Vir supra laudem D. Johann Georgius Dorscheus in suo *Antikirchero* §. 18. 19. 20. Justo id etiam tractatu persecutus est *Clarissimus Jacobus Laurentius in sepius laudato libro, cui titulum fecit: Reverentia Ecclesie Romane erga S. Patres veteres subdola*, qui Lugduni Batavorum in octavo, Anno 1624. editus. Quomodo vero Pontificii nunc explanatione; mox nefaria suppositione in suam Patres trahant sententiam, sigillatim de unoquoque exemplum recitabo.

§. 11. Exemplum malæ versionis quod attinet, *Eusebii* dabo locum *Il. 13. de Preparatione Evangelicâ*, qui postquam ex Platone docuit Viros virtute insignes esse post mortem honorandos, ita pergit: *Καὶ τὰντα δὲ ἀμύζει ἐπὶ τῶν Θεοφιλῶν τελευτῆ, ἃς στρατιώτας τῆς ἀληθῆς εὐσεβείας ἐν ἄν ἀμάρτοις εἰπὼν παραλαμβάνεσθαι. ὁθεν καὶ ἐπὶ τὰς ὀφείας αὐτῶν ἔθος ἡμῖν παρῆναι, καὶ τὰς εὐχὰς, παρατὰ ταῖταις ποιεῖσθαι, τιμᾶν τε τὰς μακαρίας αὐτῶν ψυχὰς ὡς ἐν λόγῳ καὶ τῶν ὀφ ἡμῶν γιγνομένων* Trapezuntius, (qui *Chamiero Panstr. tom. 2.*

b. 16. c. 9.

DE VETERIS ET NOVI

l. 16. c. 9. §. 12. videtur voluisse de industria orbi illudere, ut verba ad invocationem Sanctorum insectorer, sic vertit, seu potius pervertit: Nos vere pietatis milites ut Dei amicos honorantes, ad monumenta illorum accedimus votis, illis facimus, tanquam viris sanctis, quorum intercessione ad Deum, non parum juvari profitemur. At Eusebius non dicit, illis (scilicet militibus pietatis) vota facimus; Sed: ad eorum monumenta preces facimus. Etenim solebant Christiani ad Martyrum thecas Deum precari: Ipsos autem martyres non precari. Rursus vertit: Quorum intercessione apud Deum non parum juvari profitemur. At Eusebius: Honorare, eorum beatas animas certi id à nobis recte fieri. Plura exempla qui desiderat, adeat Chamier Parisiat. tom. 2. l. 13. c. 22. l. 16. c. 9. l. 20. c. 5.

§. 12. Pravam expunctionem confiteri nolunt adversarii. Hinc Jesuita Gretzerus tam perfrictæ frontis est in suo de jure & more prohibendi libros noxios, ut non vereatur plus sexies vel octies mendacii accusare Protestantibus. Predicantes, inquit, toties impudenter mentiuntur, quoties affirmant, quicquam in veterum Patrum libris à nobis deleri, aut ut deleatur ab Indice Expurgatorio prescribi. Nihil delemus in Patribus, nihil obliteramus. Et rursus: In veterum libris, hoc non licet, nec expedit, nec necessarium est. Et quoties Predicantes contrarium dicunt, toties faciunt, quod solent, hoc est, mentiuntur. O os impudens!

§. 13. Testis est Index Expurgatorius Inquisitionis Lusitanica sub Ferdinando Mascareguas Algarbiorum Episcopo excusus, in folio, Olysspone apud Petrum Craesbeck Anno 1642. Testis est Index librorum Expurgatorum Gasparis Quirogæ Card. & Archiepiscopi Toletani, Hispaniarum Generalis Inquisitionis Lusitanica jussu confectus, editus Madriti Anno 1584. apud Alphonsum Gomezium. Testis est Index librorum Prohibitorum & Expurgatorum auctoritate Bernardi de Sandoval & Roxas Cardinalis & Archiepiscopi Toletani, excusus Madriti apud Ludovicum Sanchez Anno 1612. Testis est Index Expurgatorius Duaci Anno 1618. editus, qui & decretis Concilii Tridentini annectitur. Sixtus etiam Senensis in dedicatione Bibliothecæ sanctæ ad Pium V. tali modo in Papæ laudes se effundit: Expurgare & emaculare cum sit omnia catholicorum scriptorum, ac præcipue veterum Patrum scripta, hæreticorum atque noxiæ fecibus contaminata, & venenis infecta.

TESTAMENTI NATURA.

§. 14. Sed ne quis excipiat: Pontificios non castrasse Patres; sed vitia saltem, nefaria hæreticorum, non Patrum manu illata, expurgasse: Producam alios, qui verba ipsorum Patrum, ubi veritatis nostræ testimonia extabant, dispuncta esse testantur. Adest Junius, qui in *Prefatione ad Indicem Expurgatorium Belgicum* meminit Lugduni in Fronellii typographico vidit exemplar Ambrosii, quod quidem elegans, & in speciem omnibus aliis editionibus præferendum; sed quod prius duo Franciscani ante impressionem pro libidine castrarunt, omnes fermè paginas dispunxerunt, & alia verba in locum priorum substitui curarunt. Adest Henricus Boxhornius *Theologie Licentiatus Lovaniensis*, ex captivitate Romano-Babylonica vindicatus, ita l. 3. de *harmon. Euchar.* exclamans: *O incredibilis in me Dei Opt. Max. beneficentia! Postquam repurgatorij Indici, quem tyrannizante Albano, Benedictus Arias Montanus, in piorum virorum lucubrationes injurias conceperat, executor inter primos factus, sexcentas contra falsæ doctrine Pontificia capita observationes virgulæ censoriæ annotaveram, quam optarem lacrymis, & sanguine meo eluere,*

§. 15. Hoc pacto ex indice Augustini Index Lusitanicæ Inquisitionis hæc: *A simulacris cavendum; In simulacris nulla utilitas; simulacra colentium errores: Sancti honorandi imitatione, non adoratione: Sanctis nec templa statuimus, nec sacrificia, & similia omittere mandat;* quamvis in textu sint ipsissima Augustini verba. Similiter Kimedoncius l. 2. de *Scripturæ autoritate c. 6. Testes*, inquit, *appello passim tot monasteriorum, per papatum bibliothecas, in quarum quibusdam ipse vidi, monachos audacter admodum falsariorum manus intulisse scriptoribus Ecclesiasticis sententias & paginas totas obliterando, imò in regnis ternionibus & libris excisis auctores castrando.* Argentinæ in Bibliotheca tomus I. Hieronymi Parisii ubi nulla hæretici manus corrumpere potuit in officina Carole Gpyllard Anno 1546. impressus aservatur, in quo paginae aliæ ex parte, aliæ universæ, sunt *verwilt* sive cancellatæ. In Frontispicio legitur: *Collegio Societatis Jesu Trevirensi approbatus à P. Joanne Cramerio Anno 1580.* & ut observare licet, veritatis testimonia lituræ obfuscant. Reliqui tomus ab eodem Patre, sed absque atramenti inductione approbati. Quod exemplar *Serenissimus Dux Wurtenburgicus Eberhardus* suis oculis usurpavit id monstran-

DE VETERIS ET NOVI

strante Domino Bibliothecario, qui hoc refert *in dedicatione part. 4. Theolog. Zach. b. 2.* ad laudatissimum hunc Principem, & ego ipse non semel tantum vidi. I nunc Gretzere & nega vos ex Patrum Scriptis aliquid delere.

§. 16. Addendo etiam erga Patres peccant Pontificii, & (ut subens silentio pratercam, quomodo expunctis Patrum verbis sua supponunt) unicum hoc exemplum addam. Christiani, quando apud *Eusebium l. 4. c. 14.* excusant se erga Ethnicos putantes, quod illi adorarent Polycarpum: Ἀγνοῦντες, inquit, ὅτι ἔτε τὸν Χριστὸν ποτε καταλείπειν δύνησθε, τὸν ὑπὲρ τῶ τῆς παντὸς κόσμου τὸν σωζομένων σωτηρίας παθόντα, ἔτε ἕτερόν τινα σέβειν. Ignorantes, nos neque unquam Christum relicturos, qui pro omnium in mundo, qui servantur, salute passus est, neque alium posse quemquam adorare. Addidit homo Papiſta, ut Deum. Ne scilicet Christiani negare viderentur, posse quemquam præter Christum adorare, aut religiosè colere.

§. 17. Nunc si pergam ad incognitas explicationes; Quot amabo, plaustra falsarum expositionum inveniuntur! Exemplo sit Nazianzenus, quando dicit *suam sororem servasse apud αὐτὸν ὑπὸ τοῦ σώματος ἔσθ' αἵματος Christi.* Bellarminus Cardinalis hunc contendit loqui de panis, non vini specie. At, quomodo panis, unum antitypum, vocetur antitypa in plurali, & ita etiam antitypus sanguinis? Davus ego non intelligo. Tandem supponunt Patribus hypobolimæ scripta & πῦρ καὶ λάξ pro veris nobis obtrudere conantur. Contra, si assertioni eorum quidam reclamat Pater, rejiciunt vel totum librum, vel verba, quæ contra ipsos militant. Et quamvis aliqui eorum dicant: Miserrimum esse confugium, asserere librum aliquem esse spurium & supposititium, coguntur tamen sæpissimè hoc miserrimo uti confugio, quemadmodum id multis exemplis id demonstratur *Robertus Cocus Anglus Ecclesie Leodiensis, in agro Eboracensi Pastor, ἔσ' olim in Academia Oxoniensi, collegii Aenei Nasi Socus, in Prefatione suæ Censuræ.* Ipse *Geſar Baronius* cum premitur testimonio, ex Clementis Constitutionibus desumpto, respondet: *Se uno verbo liberari posse, si apocryphum esse librum exciperet, ἔσ' esse hoc honestum effugium.*

§. 18. Non negamus in Sanctorum Patrum libris multa esse, quæ depravavit malitia: multa esse, quæ obscuravit inciticia: multa esse,

TESTAMENTI NATURA.

esse, quæ omisit negligentia: multa esse, quæ submovit audacia, multa esse, quæ supposuit astutia. Patres verò temere in cœlum promptâ manu ferre, & iterum, si placet, temerariè dejicere; hoc est, de quo contentionis ferram cum Pontificiis reciprocamus. Aliàs scimus, Patres esse corruptos: Scimus corruptionis causas: Scimus & corruptionis notas & signa: Scimus & remedia, quibus à corruptione iterum vindicentur. Scimus, quid distent æra lupinis, i.e. vera scripta supposititiis.

§. 19. Si ergo verum judicium ferre velis de aliquo Patris scripto, confer manuscriptorum & exemplaria vetusta; Considera acta temporis, in quibus autor vixerit. Si enim immisceat, quæ longo temporis tractu post facta, certè non est authoris, cui supponitur. Observa testimonia citata, si enim ejus occurrunt, qui multis annis inferior, certè non est authoris, qui prætenditur. Nota etiam res & vocabula, sive locutiones, quæ antiquioribus ignorata. Perpende subjectam materiam, nempe res & argumenta, quæ tractantur, (certis enim temporibus de quibusdam peculiaribus argumentis plurimum differitur.) Discute stylum & orationis habitum. Animadvertite errores & dogmata, quæ scriptor in alijs proficitur libris. Evolve Eusebii, Hieronymi, Sophronii, Gennadii, Trithemii, & similia catalogos, qui cujusque autoris tractatus recensent. Erue è variorum auctorum lectione, & intaminatam cœcis in habebis de scripto. Et hæc tenus de Patribus.

§. 20. Referunt nonnulli ad cognata Scripturæ, Sibyllina Oracula, quæ ex veteribus Codicibus aucta, renovata, & notis illustrata à *D. Joanne Opsopæo*, cum interpretatione Latina Sebastiani Castalionis & indice prodierunt Parisiis in quarto Anno 1599. & de quibus *Erasmus Schmidius* Anno 1618. tres conscripsit libros, agens in primo de Sibyllis ipsis. 2. de eorum librorum in genere, in 3. de eorum librorum, qui adhuc extant, autoritate, ubi multa *αἰγιονηπόρευσα* de eorum oraculorum fide inveniantur. *Justinus in oratione ad Gentiles pag. 78.* Sibyllarum carmina divinitus inspirata fuisse contendit, & *Clemens Alexandrinus 6. 520p.* Eusebius in oratione (quæ 4. de Constantini Imperatoris vita libris subjungitur, & ad cœtum sanctorum, Constantini nomine præscribitur; Eusebio ve-

DE VETERIS ET NOVI

rò eruditorum iudicio, vindicanda,) *Lactantius Firmianus l. 7. Institutionum*, ubi de incredibili illa felicitate, quæ functos die, & restauratos ad vitam exceptura esset, scripsit, aliique Patres eadem constanter gentilibus opponunt.

§. 21. Et nemo, nisi qui in Historia Græca & Latina hospes, inficias ibit, Sibyllas fuisse. De horum Oraculorum autoritate legendus *Tacit. l. 12. Ann. p. 380. Liv. lib. 5. pag. mibi 144. l. 22. p. 323. 327. & c. Thomas Dempsterus ad Antiquit. Rosini pag. 31. refert ex Sibyllæ Delphicæ operibus Homerum operi multa inseruisse ex Jul. Solino Polybist. Cic. l. 2. de divinac. excusat Sibyllam, & dicit, non esse furentis animi verba, aut insani, sed adhibentis diligentiam, quæ ἀρεσυχίς dicitur, cum deinceps ex primis versus literis aliquid connectitur, & affirmat hujus oraculi interpretem in Senatu edixisse: *Eum, quem reverem Regem habebamus, appellandum quos, esse Regem, si salvi esse vellemus.* *Spartonius in Augusto cap. 31. refert, quod Octavius Augustus aliis fatidicis libris Græci Latiniq. generis supra duo millia crematis, solos Sibyllinos retinuerit, ac duobus forulis auratis sub Palatini Apollinis basi condiderit.* Eusebio visum fuit τὸν ἐξολωτάσθων τῶν τῆς κατὰ Ἰταλίαν ποιητῶν, *Virgilium quartam Eclogam de Christo Servatore condidisse, in qua Cumæ Sibyllæ Maro etiam meminit.* Et quem later, quod urgente calamitate aliqua, aut ejus metu, autoritate publica Quindecim Viri apud Romanos carmina adiverint, Sibyllina atque ea consulerint?*

§. 22. Multi ergò multà hac antiquitatis famâ moti magni Viri, etiam è nostratibus, versus ἀρεσυχίδα hanc: Ἰησὺς Χρῆστος, Θεὸς υἱὸς, σωτήρ, σωτὴρ, σωτὴρ, Jesus Christus, Dei Filius, Salvator, Crux, continentes, Sibyllæ asseripserunt Erythreæ. Et audacter sanè Cardinalis Belarminus l. 1. de Christo c. 11. Sibyllas multo clarius, quam ullos Prophetarum de Christo prædixisse asserere non dubitat. *Equis vero credat, tam profunda mysteria gentibus fuisse clarius patefacta, quam illi populo, quem Deus Optimus Max. ut peculiariter suum dilexit, ac suametipsum & fidelium suorum servorum voce erudit & c. Apostolus tempora ante Christum appellat χρόνος ἀνοίας, Act. 7. v. 30. ac sepe reperit, doctrinã de salute generis humani, ante Christi incarnatione fuisse mysterium, à seculis & generationibus absconditum, nunc autem manifestum sanctis ejus. Ro-*

man.

TESTAMENTI NATURA.

man. 16. v. 25. Ephes. 3. v. 9. Coloss. 1. v. 26. quibus effatis quomodo sua constare poterit veritas, si præcipua doctrinæ Christianæ mysteria gentibus fuisse præposita? Præterea apud Platonem, Aristotelem, Theophrastum & alios de paganis curiosissimos omnium disciplinarum scrutatores, eorumque, quæ hodie apud Sibyllas miramur, nullum penitus extat vestigium. Denique primis Ecclesiæ temporibus plurimi extiterunt, qui cælestem veritatem figmentis suis adjutum iri non dubitarunt, quo facilius scilicet nova doctrinæ à gentium sapientibus admitteretur, quo ex fonte, dubio procul orti libri sexcenti, quos illa ætas & proxima viderunt ab hominibus, minime malis, sub nomine etiam Domini Jesu & Apostolorum, aliorumque Sanctorum publicatos, quorum plurimas Gelafius in C. Sancta Romana Dist. 15. enumerat. Ita Casaubonus Exercit. 1. ad Ann. Baron. num. 18. argumentatur. Et quamvis à Richardo Mountacutio, Episc. Nordovicensi, carpitur, ejus tamen partes suscipit defendendas Jacobus Capellus in Vindic. cap. 11.

§. 23. Quibus Casauboni argumentis addi posset, quod 1. Paulus, exactissimus disputator, & ex principio proprio convincendorum agere solitus, hæc carmina, si genuina fuissent, Athenis, si non alibi, citasset. 2. Non verisimile, divinæ Prophetiæ majestatem aërostatichorum versuum argutiis ludere. 3. Nondum liquido constet, quæ genuina, quæ supposititia Sibyllarum carmina. 4. Dei pariter & Dæmonum essent vates: Notum enim, quæ consultis Sibyllarum libris, Quindecim Viri responsa dabant, de Junoni scilicet, ac Dianæ apparandis lectisterniis: de Jovi, Apollini, Marti, vovendis ædibus, aut instituendis, de sacrificiis, Diis non ritè persolutis, & similibus. Et quas alias rationes adferre possumus.

§. 24. Non verò tot gravium authorum testimoniis contradicimus, quasi nulla Sibyllina extiterint Oracula, hoc enim libenter concedimus: Sed hoc dicimus, quod quæ ad Christianismum pertinent, ea ab ipsis Christianis adjecta videantur, & non tanti sint momenti, quod exinde concludi possit: Si liber secundus de divinatione est Ciceronis, & à Cicerone reverè scriptus, qui Cicero interfectus fuisse scribitur in Chronico Funccii, seu Ostiandrico, anno ante natum Christum circiter quadragesimo, tum Cicero legit hæc verba Sibyllinis carminibus hæc: *Jesus Christus, Dei Filius, Crux, Servator.*

DE VETERIS ET NOVI

Quippe, quod Cicero dicat de quodam Carmine acrostico, non in specie de isto, quod supponitur, & excuset hoc esse artis & diligentia, quando aliquid ex primis versus literis conuellitur, non autem furoris. Quod vero reciter foliorum Sibyllinorum interpretem in senatu enunciaſſe, eum, quem revera regem haberent, appellandum quoz, esse regem, se ſalvi eſſe vellent Romani. Hoc referendum eſſe puto ad Julii Cæſaris perpetuam dictaturam, quæ occulto ævo incrementa faciebat ad Imperium Romanum.

§. 25. Eusebius, quod de Virgilio profert, non apodicticè aſſerit, ſed ſaltem arbitrat, uti ad iſtum modum non ſemel de hoc loquitur Pater. Deinde authoritati authoricatem oppoſit, Hieronymus d. 2. Epist. 2. ad Paulinum: (quæ romo 3. habetur & tractat de ſtudio divinæ Scripturæ;) Taceo de mei ſimilibus, inquit d. l. pag. 71. qui ſe forte ad Scripturas ſanctas poſt ſeculares literas venerint, & ſermone composito aurem populi mulſerint; quicquid dixerint, hoc legem DEI putant, nec ſcire dignantur, quid Prophetæ, quid Apoſtoli ſenſerint: Sed ad ſenſum ſuum incongrua aptant teſtimonia; quaſi grande ſit, & non vicioſiſſimum docendi genus depravare ſententias, & ad voluntatem ſuam Scripturam trahere repugnantem. Quasi non legerimus Homero centonas & Virgilio centonas: ac non etiam Maronem ſine Chriſto poſſimus dicere Chriſtianum, quia ſcripſerit,

Jam redit & virgo, redeunt Saturnia regna;

Jam nova progenies cælo dimittitur alto.

Et patrem loquentem ad filium:

Nate, mee vires, mea magna potentia ſolus.

Et poſt verba Salvatoris in cruce:

Talia perſtabat memorans, fixusq; manebat.

Fuerilia ſunt hæc, & circularum ludo ſimilia, docere quod ignores: imo, ut cum ſtomacho loquar, ne hoc quidem ſcire, quod neſcias.

§. 26. Inſuper Poetam in illo cultiſſimo carmine potius Aſinii Gallii, Aſinii Pollionis filii, quam Servatoris ipſius celebrat natalem Clariffimus Buchnerus fuſius deducit, in oratione, quam in Catharinalium ſolemnitate Wittebergæ Anno 1641. habuit. Qui vero plura de Sibyllinis Oraculis, pro & contra dicta deſiderat, adeat Sixtum Senenſ. l. 2. Bibl. S. Lit. S. Poſſeym. Bibl. Seleſt. l. 2. c. 71. Barrad. t. 1.

Comm.

TESTAMENTI NATURA.

Comm. Conc. l. 3. c. 25. Politianum Miscellan. cent. 1. cap. 58. Frantz de interpret. Scriptura pag. 159 seqq. & alios. Nos cum Jos. Scalig. concludimus hanc controversiam, qui Isidoro Casaubono in Opusculo pag. 522. ita scribit: Quid Pseudo Sibyllina Omicula, quæ Christiani gentibus obijciebant, quum tamen è Christianorum officina prodissent, in gentium autem Bibliothecis non reperirentur? Ad id verbum DEI inefficax esse censuerunt, ut regnũ Christi sine mendaciis promoveri posse diffiderent?

§. 27. Ad cognata verò primo omnium referendum *Symbolum Apostolicum*, quod quidem non ratione causæ efficientis proxime, sed materiæ ita dicitur, de quo videndi *Vossius in Tractatu de tribus Symbolis, Apostolico, Athanasiano, & Constantinopolitano*, nec non *Rob. Parker. de Descensu ad Inferos l. 4. Dein Nicenum & Athanasianũ*. Quibus œcumenicis nostrarum Ecclesiarum libri Symbolici addendi, uti sunt *Confessio Augustana*, prima illa minimeque mutata, quæ anno supra seculi millesimum trigesimo Carolo V. Imperat. in Comitibus fuit exhibita, cuiusque exemplar in Sac. Roman. Imper. archivo asservatur (non quæ privato usũ, inficis Protestantium Ordinibus, à Philippo edita, ejusdem *Apologia, Articuli Schmalcaldici, uterq; Catechismus Lutheri, & tandem Formula Christianæ Concordiæ*. Quæ quidem non obtinent in dijudicandis controversiis autoritatem supremi judicis, quæ soli competit Scripturæ; sed quod testimonium de religione nostra perhibeant, hæreticos secundum Scripturas refutent, & veritatem cœlestem confirment. De his enim affirmare possumus, quod olim *Athanasius in Epistola ad Episcetum de Niceni Symboli autoritate scripsit: Quæ in Synodo à Patribus secundum Scripturas sacras exposita est fides: sufficiens est ad omnem destructionem impietatis hereticæ, & ad confirmationem piæ in Christo fidei.*

CAPUT XV.

DE PUGNANTIBUS.

Traditionis vocabulum, quia ἐπιώνυμον ab ambiguitate liberatur, & ostenditur, in qua significatione hoc loco accipiat. Rationes Pontificiorum, quibus defen-

DE VETERIS ET NOVI

ferunt traditiones: Alcoranus & Talmud cum Itinerario R. Benjaminis quadamtenus refutantur. Hieronymi Xavier Jesuitæ detestandum facinus pro- ducitur. Definitio utriusq. Testamenti Generalis.

§.1. Traditionis vocabulum, quia ambiguum, ab homonymia prius liberandum venit, ut constet, quasnam traditiones ad Scripturæ pugnantia referamus. Hic enim secludimus eas, quas Christus & Apostoli vivâ voce tradiderunt, & ab Evangelistis & Apostolis postea sunt scriptæ. Uti baptismatis traditio dicitur apud *Basil. l. 3. contra Eunomium*. Secludimus eas, quæ libros sacros non interrupta temporum ferie perpetuum Ecclesiæ per quamdam visibilem & sensibilem *ἐπιχειρησιν* de manu in manum tradiderunt. Secludimus eas, de quibus loquuntur *Irenæus l. 3. c. 3. & Tertullian. de Prescriptione adversus Hereticos*, quorum dicta quasi in triumpho in omnibus suis ducunt libris Pontificii. Hi enim Patres non simpliciter, quasi omninò in controversiis de religione non sit provocandum ad Scripturas; sed secundum quid hoc dicunt, scilicet, quia negocium ipsis erat cum talibus hæreticis, qui quasdam Scripturas non recipiebant, aut si quasdam, tamen non integras; criminantes, eas non rectè habere, vel varias esse dictas, vel esse insufficientes, quod in illis solis possit inveniri veritas. Ita cum Marcion Tertulliano objiceret, se doctrinam à se de Apostolica accepisse, respondit ille *Gloriaris Marcion, doctrinam tuam ab Apostolis ad Te derivatam. Probabo autem, nostram inde proficisci. Ito si vis Corinthum, & ibi sedes Apostolica. Ito Romam, &c. ubicumq. sedes Apostolorum, reperies, quod successores nobiscum consentient. Quapropter illorum sententiæ cedere debes.*

§.2. Secludimus eas, quas *Irenæus & Tertullianus* in illa disputatione, de Scripturæ interpretatione, ejusq; verò sensu, habuerunt cum hæreticis, qui ex figuratis, parabolicis & obscuris locis monstruosa atque falsa collegerunt, hæc de in manifesta & clara loca eludentes atque prætexentes se illas interpretationes accepisse *ex traditione, quæ non per litteras, sed per vivam vocem tradita fuisset*. Monstret vero adversarius, si vir est, *Irenæum & Tertullianum* in hac *σπουδῆ* dogma aliquid,

TESTAMENTIS NATURA.

aliquod, aut interpretationem aliquam, protulisse ex traditionibus, extra, & præter Scripturam, quæ nullo Scripturæ testimonio probari possit. Secludimus eas, quæ sunt dogmata, non κατὰ τὸ πρῶτον, sed κατὰ διὰ νοίαν, & per bonam consequentiam in Scripturis extantia. Uti est de baptismo parvulorum. Secludimus eas, quæ catholico Patrum consensu congruunt cum Verbo Dei. Usitata enim formula loquendi: *Patres ita tradiderunt*. Sic quod Samofatenus, Arius, alique hæretici condemnati sint, est veterum traditio. Secludimus eas, quæ de ritibus & consuetudinibus quibusdam vetastis loquuntur. Uti sunt cruce signare, ad orientem converti in oratione &c.

§. 3. Intelligimus a. h. l. eas traditiones, quæ præter & contra Scripturam de fidei articulis, moribusq; statuunt, quas *Conc. Trident. Decreto l. sess. 4. pari pietatis affectu & reverentia cum Scripturis Canonicis suscipi, ac venerari* mandat. Quod, cum in ipso Conciliabulo *Jacobo Naciantij Fosse Clodiæ Episcopo* durum videretur, propter hoc jussus est à Legatis Tridento discedere, & Romam ad impetrandum à Pontifice veniam, abire. Sic enim *P. Vergerius*, qui ipse concilio interfuit, postquam suæ rejectionis causam exposuit in *Epist. ad Regem Polonia p. 119.* refert: *Ejiciebatur post me alius quosq;, nempe Jacobus Naciantes, Fosse Clodiæ Episcopus. Cum enim legeretur decretum tertie sessionis, piè & summa modestia dixit sibi dum videri verba, mutata scilicet ex cap. Ecclesiasticarum distinct. 11. in quibus dicebatur, eodem pietatis affectu ac reverentia suscipiendas ac venerandas esse eas, quas Papiste vocant traditiones, quæ ipsi summet Evangelii, nihil n. esse, quod cū Evangelio conferri ullo modo possit, at duraxat propter hoc jussus est à Legatis Tridento discedere, & Romam petere, si forte Papa vellet illi ignoscere, quod tam fuisset temerarius, quod decreto ab ipso met. Papa, Romæ condito, ausus fuisset contradicere.*

§. 4. Quæmadmodum verò Pontificii in hoc cum hæreticis conveniunt, quod frequenter jactent traditiones, uti confert utrosq; *Gerh. tom. 5. p. 1080. seqq.* Ita iisdem argumentis propugnant traditiones cum hæreticis; sicuti deducit *Gerh. t. 1. pag. 52. 53.* & frustra *Becan. in Man. l. 1. c. 2. §. 12.* adducit locum *2. Thess. 2. 14.* nec enim dictum, nec Patrum opiniones, quas citato loco Jesuita adducit, nos feriunt.

§. 5. *Chrysostronus* respicit ad binos proponendi modos, dum *Apostolus* partim viva voce, partim scriptis, cum ipse præsens esse non potuit

DE VETERIS ET NOVI

potuit, docuit Ecclesias. Hac quippe consuetudo erat Apostolorum, quemadmodum id *Johannes Ep. 1. ca. v. 3* testatur, ut illa, que viderant, que audierant, annuntiarent, annunciata vero scriberent. Probet ergo Becanus, Paulum alia dixisse, alia scripsisse. Non enim præsumitur, Apostolum non sibi constitisse, & bilinguem fuisse. Ita autem de se loquitur *2. Cor. 11. 3*. *Non alia scribimus vobis, quam que legistis, aut etiam agnoscitis. 2. Cor. 10. 11. quales sumus sermone per epistolas, quum absumus, tales sumus & quum adsumus facto.*

§. 6. Epiphanius *heresi 61.* non dogmaticas intelligit traditiones, sed rituales, de quibus haud contendimus. *Basilii* locum examinavit Dominus *Dorsheus* in *Dissertatione sua super Jus Canonicum §. 13.* & probe observandum venit, quid *Basilius* per *κηρύγματα & δόγματα* denoter. *Stilus* enim antiquorum Patrum sæpè à communi nostro loquendi recedit modo, ita, ut qui usum Phræseos non probè animadvertit, facile hallucinetur. Per dogmata *Basilius* intelligit ritus & ceremonias varias pie circa cultum institutas, uti usurpatur *Col. 2. 14.* per *κηρύγματα* autem intelligit articulos fidei, & ea, quæ ad salutem necessaria. Confer *Lancelotum* in *Institut. Juris Canonici l. 1. tit. 2. §. 1 2.* *Damasieni* dictum versatur circa materiam de cultu imaginum, (qua opinione non nihil etiam infectus erat iste Pater) de qua extare quoque *ἀρχαῖον παράδοσιν* statuit. Verùm hæc ceremonias tantum spectant, nec sunt dogmaticæ traditiones, de quibus nobis solum h. l. sermo. Quoniã ergo nullum patrocinium papisticis traditionibus relictum; catalogus istarum incertus & lubricus; (uti ostendit *Cerb. tom. 1 §. 47. seq.*) affines etiam sint Pharisæicis & Thalmudicis (uti ad oculum monstrat *Chemn. part. 1. Exam. Concil. Trid. p. m. 20. seq.*) nemo vitio vertat, si has ad contraria, & Scripturæ repugnantia, referamus.

§. 7. Quo etiam relegamus detestanda *Muslimica* religionis mysteria, quæ, Episcopis de summis sedibus inter se acerrime certantibus, ac manus ad privata rei studium vertendo, negligentibus; Principibus quoque magis expilationi plebis, quam studio tuendi & conservandi veram religionem, incumbentibus, diu Raptor (uti testatur *dissertatio Sanceni & Christiani à P. 1. ro. Abbate Cluniacensi* edita) mulierosus semper Mahumetes (quod non diffiteatur *Alcoranus*

AZORANI

TESTAMENTI NATURA.

Azoara 43. 75. & 76.) in Arabia primum instituit iusto DEI permisso, cujus castigationibus per Gothos, Hunnos, Vandalos, Avaros, Sabios, Gepidas, Francos, Burgundiones, Alanos, Alemannos, Svevos, Saxones, Varnos, Longobardos, &c. inflicto, Populus Christianus sese emendare noluit. Atque ita impostor illis nongentis circiter annis maximam habitati orbis partem suis fallaciis occupavit, atque jam non solum doctrinae suae veneno Arabiam, Syriam, Palaestinam, Aegyptum, Persiam, totam Africam, Asiam Graeciamque infecit: Sed promoti armorum felicitate in Hungariam Germaniaeque fines (proh dolor) propagavit, atque antiquissimam Venetorum Republicam, Promontorium orbis Christiani nunc bello aggreditur, pro quibus caelum oramus, ut contra Christiani nominis infensissimos hostes fortunam victricem clementissime largiatur!

§. 8. Et licet primo intuitu *Mahumedis Testamentum, sive pactio- nes inter Muhammedem & Christianos* in ita & a Secretario *Muavia ben-Abi Soffian, die Luna ultimâ Mensis quarti, anni quarti, Hegira, in Medina praesentibus 36. versibus scripta,* omnem amicitiam Christianis reciprocâ promittant, atq; Muhametes fateatur in Alcorano, *Jesum esse Messiam in lege & prophetis promissum Azoara 29.* Nullum ex hominibus patrem habuisse, *Azoara 31.* Visum caecis, claudis gressum, agrotis sanitatem, vitam mortuis restituisse, *Az. 5. 8.* Viris sanctos fuisse, qui Jese disciplinam primi propagarunt, *Az. 5. 71.* Mosem à Deo missum *Az. 5. 21.* Christianos in sua lege servari posse, *Az. 1. 12. &c.* Attamen multa contra V. & N. fidem narrat. Exempli gratia multa confundit in historia Exodi *Az. 17. 39, 38.* in historia Gedeonis & Saulis *Azoar. 3.* Jesum clam subductum fuisse in caelum, cruci autem affixum fuisse quodam ejus simulacrum. *Az. 11.*

§. 9. Hunc verò dissentum Alcorani & Bibliorem excusant. Mahumetista, Pontificiorum solenni commento, quod *Az. 9.* dicant liberos, tum Mosis, tum discipulorum Jesu, non quales fuerant, mansisse, sed corruptos fuisse & persvadent sibi *Jobannis 14.* ubi Paracletus promittitur, extitisse aliquod scriptum de Mahumete, quod Christiani deleverint. Quibus hoc dilemma opponimus: Libri sacri sunt corrupti aut ante, aut post Mahumetis adventum: Non ante, quia nulla fuit corrumpendi causa: nemo enim scire poterat, quid

DE VETERIS ET NOVI

docturus esset Mahumetes. Imò si Mahumetis doctrina non contraria haberet Bibliis, non difficiles fuissent Christiani in recipiendo Alcorano. Sin dices: Post ejus adventum corruptionem esse factam, negamus hoc potuisse fieri, cum jam eo tempore tot extarent versiones Græcæ, Syriacæ, Æthiopicæ, Latinæ, Arabicæ in longè diffisis terrarum partibus, quæ omnes facili harmoniâ conspirant, ita ut nulla Scripturæ corruptio possit deprehendi. Nugas præterea vendit Mahumetes. Puta *manum Deo frigidam esse, idque se tactu experitum, gestari in sella.* Item *murem in arca Noachi ex elephantis stercore, & selem ex leonis halitu prognatum: mortem in arietem commutandam, qui medio inter cælum & inferos spatio sit stabulaturus; Epulas in vitâ alterâ per sudorem exercendas; mulierum greges ad concubitus, voluptates assignandos, & alia signenta, quæ invenies apud Cardinalem Cusanum in libb. contra Mahumetistas, Cantacuzenum in Orationibus in Mahumetem, Eurhymium Zigabenum in Disputatione contra Saracenos, Richardum & alios, qui de rebus & ritibus scripserunt Turcicis; Imprimis lege Theodorum Bibliandrum, qui Mahumetis ejusque successorum vitas, doctrinam ac ipsum Alcoranum An. 1550. in folio edidit, & primus auctor extitit, ut in communem studiosorum usum Alcoranus verteretur. Minus competentem autem censuram sibi sumperunt, qui hanc evulgationem, ut noxiam damnarunt, quorum carpendi & calumniandi studium contudit ipse Bibliander in Apologia pro editione Alcorani ad omnes Episcopos, Doctores & Pastores Ecclesiarum Europæ.*

§. 10. Thalmud Judæi jactant finguntque Mosen in monte Sinai accepisse à Deo, non tantum ea, quæ literis mandavit: verum, etiam mysticam & arcanam legis expositionem: quam nec scripserit, nec scribi voluerit, sed vivâ tantum voce eam tradiderit, & ira posteritati per *ἐγγένησθαι* tradendam commendavit. Et utrumque esse verbum Dei, pari reverentiæ & pietatis affectu amplectendum & venerandum: similes in hoc Pontificiis, qui eadem elogia de suis traditionibus ebuccinant; tam splendidam autem successione seriem, contexere nequeunt. Sic enim Judæi suam deducunt: Moses tradidit verbum non scriptum Heli Sacerdoti, Heli Samueli Prophetæ, Samuel David Regi, David Achia Prophetæ, Achias Eliæ, Elias Eliæo,

TESTAMENTI NATURA.

fae, Elifaeus Jojadae Pontifici, Jojadas Zachariae Prophetae, Zacharias Hofae, Hofeas Amoz, Amoz Efaie, Efaias Michea, Micheas Joeli, Joel Nahum, Nahum Habacuci, Habacuc Sophoniae, Sophonias Jeremiae, Jeremias Baruch scribae, Baruch Eldrae. Ab Esdra deinde perpetuo numerant maximè illustres Viros usque ad Hillelem, Simeonem justum, Gamalielem, & alios, donec ex illa conservatione coeperit in scripta redigi, unde tandem utrumque Thalmud est excusum: Quae omnia fule recitata extant apud Galatinum in de Arianis Catholica Veritate.

§.11. Sed quantae affaniae in Talmud contineantur, tædet referre. Exempli gratia de Dei fetu, quod urbem passus sit excindi. In titulo Chagiga, Debarim Rabba & Benchoth. De ejus quotidiana diligentia in legenda lege. Thaanitb: Avida Zaria. Et similia, quae apud Buxtorffium in Operis Talmudici recensione ad tractatum de Abbreviaturis Hebraicis adjecti, & apud Gersonem in suo ad Judaeos libro non pauca inserta invenies. Blasphemias etiam, quas contra Christum & Christianos fundit titulus Avoda Sam, i. e. de Idololatria, praeterire malo. Quoniam ea ex causa hic totus titulus est omissus in editione Ambrosii Frobenii, quae Basileae Ann. 1588. prodijt. Nunc autem (uti antea in prima editione, quae Venetiis curante Daniele Bombergo, charta elegantissima & characteribus nitidissimis excusa) legitur in Cracoviensi evulgatione, quae ante non ita multos annos lucem adspexit. Utinam verò Hercules aliquis surgat, qui hoc recitatae Gentis stabulum purget, in latinum vertat, & commentariis adornet; Quemadmodum laudabili ausu, antequam subsidia Buxtorffii Lexico Rabbिनico aliisque praeparata, suscepit Dominus Johannes Coch vertendo & notis illustrando Sanhedrin & Maccorb, quem secutus Constantinus l'Empereur, qui codicem Middorb sive de Mensuris Templi sermone Latino & observationibus edidit: Hoc enim pacto sua arma in Verpos Apellas convertere possemus, deprehensis fabulis, confessionibus proptiis, contradictionibus, & similibus.

§.12. Ita (ut ad exemplum accedamus) facili labore R. Benjaminsum refutare hoc subsidio possumus, qui magnas in Itinerario suo projicit ampullas de sua gente, fingens in civitate Bagdado 10. Synedria habere: His praesidere D. Danielem, Filium Masdai, genealogiam

DE VETERIS ET NOVI

giam suam ad Regem David usque scripto deducentem, & à Judæis
vocatam **דְּמוֹנֵינוּ רַמְסֵי הַנְּזִירִים** *Dominus noster, capus exulum* : A
Mahumedanis autem **בֶּן דָּוִד מְלִיכָא דְּבְרֵי דָּוִד** *Dominus noster, filius David* :
Hunc latissimum habere imperium in omnes Israelitarum costus
sub imperio Muhammedanorum, & quoties Abasidem Ahmed,
Regem è gente Isnaelitarum salutatum procedat, comitatum esse
cùm ex gentibus, tum ex Judæis equitatu, & Præfectos acclamare.
אֶמְלוּךָ סָרוּק לְסִיּוּרְנָה כֵּן רְוּחָךְ *Omulou tarick lesejidins*
ben Davvoud: Parate viam Domino nostro, Filio Davidis : Item : Cùm
Rex Persarum ad debellandos Turciæ paganos venisset, & percun-
ctatum duos ministros misisset, quænam gens in montibus degeret,
& cui pareret? Tum illi, *Judæi sumus, nec Regem, nec Principem ullum è*
gentibus nobis præfectum habemus: sed unum Principem Judæum.

§. 13. At vero his figmentis opponimus *D. Isaacum Abarbane-*
lem & *R. Mosen Alfebecchi in Comm. ad Es. 53, 8.* Opponimus *Rambam*
(qui abbreviate dicitur pro *R. Moses Ben Maimon*, & de quo apud Ju-
dæos tritum : **אֶמְשַׁר עַד מְשַׁר לְיָהוּ קָם כְּמִשְׁרָא** *A Mo-*
se, scilicet Amramide, ad Mosem, scilicet Maimonidem, non surrexit
Moser,) *Comm. ad Sect. 1. cap. 8. Codic. Babakama.* Opponimus *R. De-*
vid Kimchi in Hof. 3, 4. qui ipse agnoscit Judæos in potestate genti-
lium esse, nec Regem, nec Principem ex Israele habere. Præterea om-
nes, qui Orientem perlustrarunt, uno affirmant ore, Judæos ibi nec
jus gladii, nec hujusmodi synedria habere, ne dum regna, sed ab iis
(si qui hoc privilegio gaudeant, ut controversias inter suos dijudi-
cent,) ad Muhammedanos provocationem dari. Testis *David de*
Willem, in Oriente per annos duodecim versatus. Testis *Jacob Golius,*
Ambica lingua Professor Lugduni, qui nec in Orientalium libris, nec
familiari colloquio, nec regiones peragrando ista dominia depre-
hendere potuit. Quid multis? Cur non adeant Judæi, Germano-
rum Hispanorumque servi, Bagdadum, cum *Abrabam Peritsol* in suo
libello *Orchath Olam c. 14.* iter præmonstraverit? Petant scilicet è
servitute has Insulas Fortunatas, seu verius, Uropicas.

§. 14. Hic dissimulare non possum, nefarium, & extremis sup-
pliciis expiandum, facinus *Hieronymi Xavier Jesuita*, qui cum sep-
tem aut octo annos in discenda lingua Persica impendisset (ut
ipse

AD TESTAMENTI NATURAM.

ipse in *Prefatione ad Persarum Regem* p. 9. meminit, in gratiam Mogenensium Persice *Res Salvatoris nostri* descripsit, promittens p. 13. se velle in his omnibus vera profectre, pleraq; ex Evangelio excerpere, & ab aliis scriptis oculos claudere, & in *Epilogo* pag. 536. profitetur è sancto Evangelio & aliis libris Prophetarum in sede Chalifatus Agra (id est, urbe imperiali) collegisse. At, quomodo promissis steterit, res ipsa & *Historia Jesu Christi* (ita titulum fecit) passim loquitur. Pleraq; enim non tantum ex Evangelio & Prophetis non depromsit, sed contra Scripturam, nullis fide dignis testimoniis nixa, spuria & apocrypha, ad stabiliendum regnum Pontificium, inanesque hujus superstitiones fulciendas composuit. Talc est, quod p. 89. de Magis Christi adorantibus refert, quas nœnias Baronius & Barraudus, magni aliàs nugigeruli, ne recensere quidem sunt dignati.

§. 15. Quicquid verò sit, tamen Antonius Balingh non sat verborum phaleratorum invenit in *Locis Communibus Cap. 1. preparat. p. 3.* quibus Palatinum perfunderet Principem: *Serenissimus*, inquit, *utrinusq; Bavarie Dux Maximilianus, pro sua eximia in DEUM pietate ardentissimq; ejus honoris, quæ aqua versum & ad extremas usq; oras propagandi studio in ceteris donis suis, verè Regis, etiam Christi Servatoris vitam arte non minore, quam sumptu expressam ad Sinarum Regem ista cum inscriptione transmittit: Vita Domini nostri Jesu Christi, Filii Dei, Filii virginis, & SS. IV. Evangelis delibata & Maximo potentissimq; Sinarum Imperatori & Monarchæ transmissa Maximiliano Com. Palat. Rbeni, utriusq; Bavar. Duce Anno 1617. Emit involucrem argento calatum & 4. Evangelistarum effigie suis cum symbolis illustratum, aureo ipse liber charactere pergamena in charta exaratus palma serè magnitudine 50. iconibus, quæ Christi vitam referrent, hinc inde stratis, tanq; arte factis, ut animorum etiam esse picturam crederes.*

§. 16. Sed quomodo iste Jesuita multa ex Tobia, (quem Prophetam vocat,) ex Josepho, Eusebio, Nicephoro, Sibyllis & Legendarum Scriptoribus in sua transtulerit, felicissime ante octo annos Lugduni Batavorum in tor errantium animarum salutem detexit, rerum Orientalium, si quis alius, peritissimus *Ludovicus de Dieu*, qui tot Ethnicorum myriadibus Jesu Christi Historiam ab homine isto sacerrimo, contaminatam fuisse, ostendit, & in tantum, quantum animæ

DE VETERI ET NOVI TESTAMENTI NATURA.

animæ toxica præfert, admonitione pia & Animadversionibus eruditius manifestavit. Quod idem fecit cum ejusdem *Petri Historiâ Persicè* conscripta, in qua authoris scopus fuit ostendere, Petro supra omnes Apostolos principatum obtigisse, & in Urbe Roma vicarium Christi egisse.

§. 17. Atque ita per locos Logicorum topicos quadantenus disputationis nostræ navigium duximus, videntes nos jam in portu esse constitutos. Ideoque quia secundum *Scaligerum* definitio est anchora rei firmissima, hanc projiciemus, & talem constituemus: *Vetus & Novum Testamentum sunt libri, DEI jussu, à Prophetis & Apostolis literarū monumentis consignati, à Viris divinis in Canonem collecti, & per Ecclesiæ traditionem ad nos translati; Proponentes omnes articulos Fidei & fata Ecclesiæ, singulari inspiratione divina: In Veteri quidem Testamento originaliter lingua Hebraica: In Novo verò Græcâ, stylo tamen Veteri conformi, omnibus hominibus: Ut de essentia & voluntate DEI ad vitam æternam instruerentur perspicuè & perfecte, ita ut hos solos haberent, tanquam normam & judicem controversiarum fidei, longè post se relinquentes Patres, Concilia, Oracula Sibyllina, nostrosq; libros symbolicos, qui omnes juxta hanc regulam pro re nata sunt aut recipiendi, aut rejiciendi cum Traditionibus Papisticis, Alcorano, Talmud, aliisque libris, qui pro divinis venditantur.*

Hæc pro ingeniolo nostro, de utriusque Testamenti natura publica & ætæ sint subjecta, tempus monet, gratiarum tabulis pro revelatione Verbi Sui DEO humilimè suspensis.

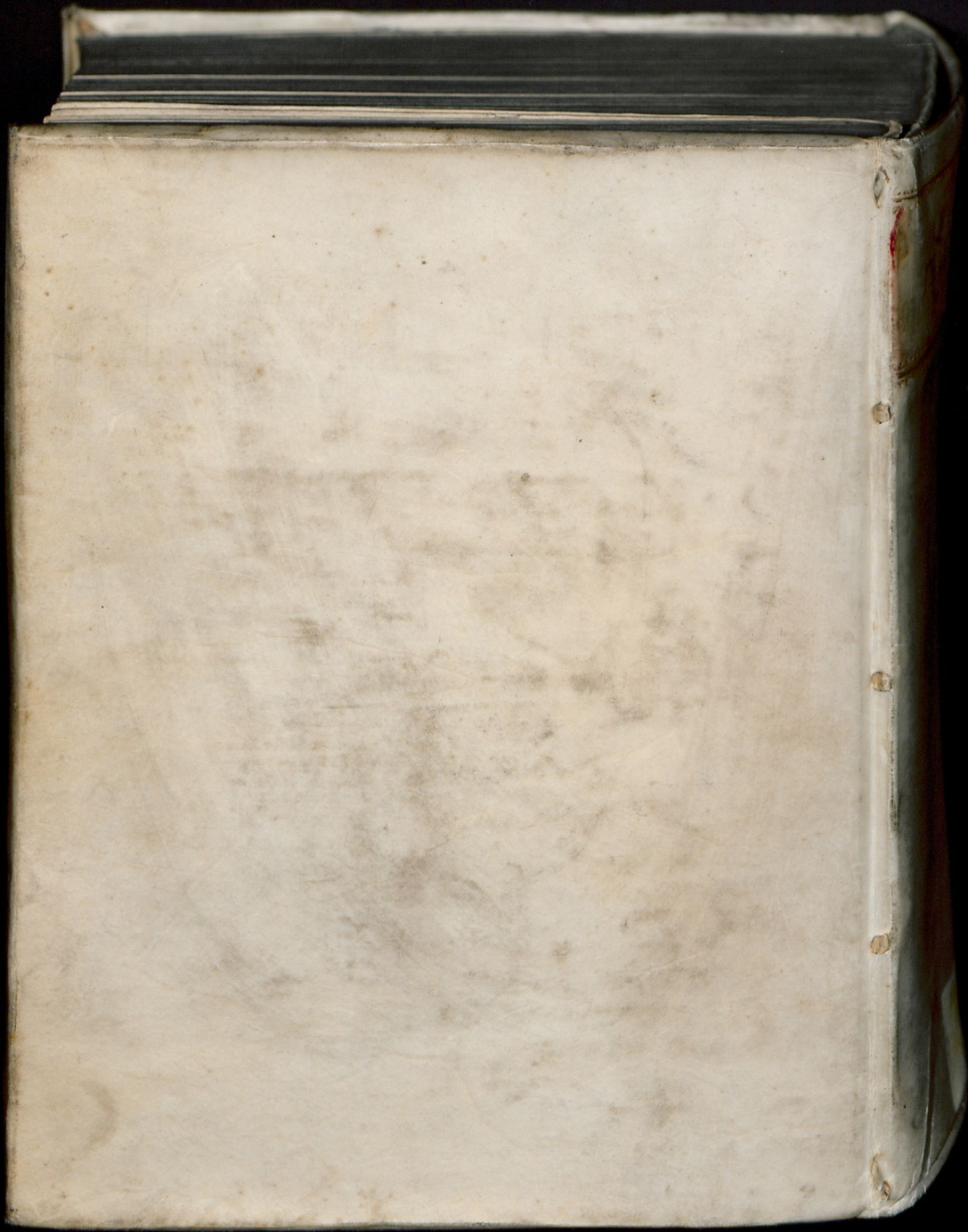
Jam licet legere & terris advertere prorūm.

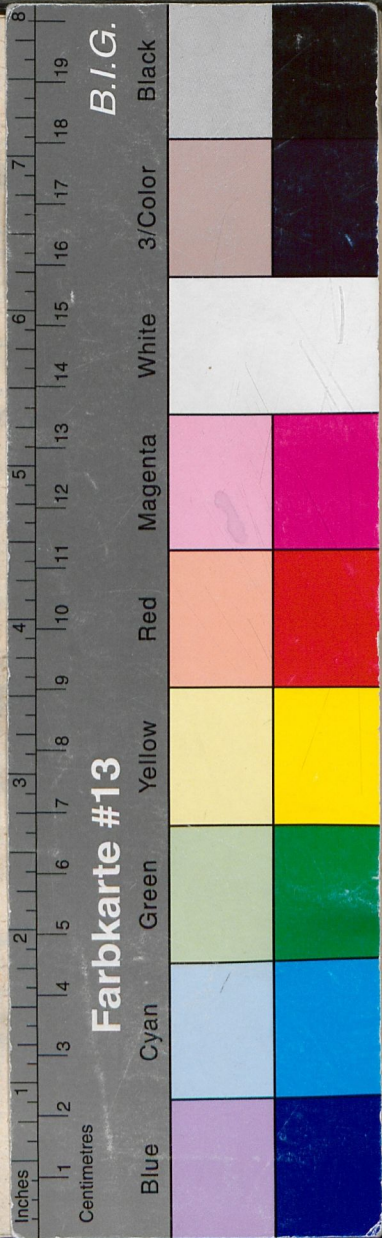
154890

X2434856

R

55

3

JOHANNIS HÜLSEMANNI,
D. & Prof. P. Consistorii Elect. Assess.
ad D. Nicolai Pastoris Lips. &c.

DE
VETERIS ET NOVI
TESTAMENTI
NATURA.

LIPSIAE,
Apud IOH. MARTINUM BURGKMANNUM,
In Collegio Paulino M. DCC. XIV.

